

Подається загальний огляд історії та сучасного стану японістики і корейстики в Україні та за кордоном. Розглядаються деякі теоретичні та практичні аспекти мовознавства, головна увага зосереджується на таких розділах, як загальна лексикологія, фразеологія, діалектологія тощо китайської, японської та арабської мов. У розділі "Літературознавство" розглядаються питання історії, сучасного стану та перспектив розвитку літератур народів Сходу в діахронічному та стилістичному аспектах. Окреме місце займають статті, у яких висвітлюються деякі культурологічні аспекти, що сприяють кращому осмисленню та поглибленню розуміння питань східної філології. Уміщено також дві рецензії на нові видання.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів.

The materials here are a general overview of the history and present state of Japanese and Korean studies in Ukraine and abroad. Some of the theoretical and practical aspects of linguistics are researched, and main attention is concentrated upon such units such as general lexicology, phraseology, dialectology etc., of the Chinese, Japanese and Arabic languages. The 'Literature studies' section discusses such problems as history, present the current state and future development of the Oriental literature in diachronic and stylistic aspects. There are also special articles presenting some cultural aspects that provide better comprehension of the problems of Oriental philology. Besides, two new book reviews are included.

For scientists, professors, aspirants and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	Г.Ф. Семенюк, д-р філол. наук, проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	І.П. Бондаренко, д-р філол. наук, проф.; Л.В. Грицик, д-р філол. наук, проф.; А.М. Емірова, д-р філол. наук, проф.; І.А. Керімов, д-р філол. наук, проф.; Т.Ф. Маленька, канд. філол. наук, доц.; Л.В. Матвеева, д-р іст. наук, проф.; А.М. Меметов, д-р філол. наук, проф.; Ю.Л. Мосенкіс, д-р філол. наук, доц.; В.М. Підвойний, канд. філол. наук, доц.; О.С. Снитко, д-р філол. наук, проф.; С.В. Сорокін, канд. філол. наук; Г.І. Халимоненко, д-р філол. наук, проф.; О.В. Дебейко, ст. викл. (відп. секр.); В.С. Гуль, ст. викл.
Адреса редколегії	02017, Київ 17, 6-р Т. Шевченка, 14, Інститут філології ☎ (38044) 239 33 86, 235 22 51
Затверджено	Вченою радою Інституту філології 16.10.06 (протокол № 2)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 1-05/6 від 12.06.02
Зареєстровано	Міністерством інформації України. Свідоцтво про державну реєстрацію КІ № 251 від 31.10.97
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43; ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28

ЗМІСТ

ОГЛЯДОВІ СТАТТІ

Бондаренко І., Добко Т., Комісаров К. Японістика в Україні: історія та сучасність	4
Бондаренко І. Кореєзнавство в СНД та Україні у пострадянський період	14

МОВОЗНАВСТВО

Кулигіна Н. Місце "Ченюй" у класифікації китайських фразеологізмів	20
Козоріз О. Китайські етноконцепти 肝, 肠, 胆 та 气 як фрагмент мовної картини світу	23
Рябоволенко І. Шляхи та способи дослідження давньояпонської топонімії у сучасній японській мові (на матеріалі давніх японських топонімів, ойконімів, гідронімів та оронімів)	27
Козуб С. Категорія нового в лексико-семантичній системі японської мови	30
Городній С. Особливості етимології лексики застілля та кримінального аргю в сучасній японській мові	33
Петрова Ю. Реалізація гамзи в єгипетському діалекті арабської мови	36

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Дебейко О. Синкретичність творів японського красного письменства	40
Дебейко О., Аністратенко Л. Проблема інтерпретації символів роману Ясунарі Кавабата "Давня столиця"	44
Рог Г. Постмодерні пошуки турецького романіста метіна качана на матеріалі "важкого роману" ("Ağır Roman") та "горіху вісім" ("Findik Sekiz")	48
Івахненко М. Класифікація українських та японських казок	51

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Алієва З. У звичаї – безсмертя азербайджанського народу	53
Модаббері М. Вплив перської мови та літератури на території від Китаю до узбережжя Середземного моря у минулі віки	58

РЕЦЕНЗІЇ

Букрієнко А. Говорімо японською	58
Букрієнко А., Комісаров К. З давнини – у сучасність	59

CONTENTS

GENERAL ARTICLES

I. Bondarenko, T. Dobko, K. Komisarov The History and Contemporary Situation of Japanese Studies in Ukraine:	4
I. Bondarenko Korean Studies in the CIS and Ukraine in the Post-Soviet Period	14

LINGUISTICS

N. Kulyhina The Place of Chenyui in the Chinese Phraseology Classification	20
O. Kozoriz The Chinese Ethnical Concepts of 肝, 肠, 胆 and 气, as a Part of the Chinese Lingual Perception	23
I. Ryabovolenko The Ways and Methods of Ancient Japanese Geographical Names Research in Modern Japanese (based on ancient Japanese toponyms, oykononyms, hydronyms, and oronims).....	27
S. Kozub The Category of the New in Lexico-Semantical System of the Japanese Language	30
S. Horodniy Some Etymological Aspects of 'Party-lexis' and Criminal Slang in Modern Japanese	33
Y. Petrova Implementation of Hamza in the Egyptian Dialect of Arabic	36

LITERATURE

O. Debeiko Syncretism of the Belles-Letters by Japanese Writers	40
O. Debeiko, L. Anistratenko The Problem of Symbols Interpretation of Yasunari Kawabata's "Ancient Capital"	44
H. Roh The Post-modern Searches of the Turkish Novelist Metin Kachan, Based on "Ağır Roman" and "Fındık Sekiz"	48
M. Ivakhnenko The Classification of Ukrainian and Japanese Folk Tales	51

CULTURAL STUDIES

Z. Aliyeva The Custom as the Basis of Cultural Immortality of the Azerbaijani people	53
M. Modabberi The Influence of the Persian Language and Literature on the Territory from China to the Mediterranean Coasts in Late Centuries	56

BOOK OVRVIEWS

A. Bukriienko Let's Speak Japanese.....	58
A. Bukriienko, K. Komisarov From Ancient Times to Modernity	59

ОГЛЯДОВІ СТАТТІ

І. Бондаренко, д-р філол. наук, Т. Добко, К. Комісаров, асист.

ЯПОНІСТИКА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Здійснено екскурс в історію вітчизняної японістики та проведено огляд головних напрямів її розвитку на сучасному етапі. Наведено перелік основних осередків вивчення японської мови, літератури та культури по всій території України. Додається список літератури з української японістики.

This article gives an overview of the history Japanese studies in Ukraine as well as the current developments in the field. The article also includes a list of the major establishments that provide Japanese language, literature and culture courses, and a list of references concerning Japanese studies in Ukraine.

Реальне зародження японістики як науки на теренах України слід датувати початком 90-х рр. XX ст., тобто одночасно з появою України як незалежної держави (1991), коли в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, а пізніше в Київському національному лінгвістичному університеті були створені відділення сходознавства, на яких, окрім китайської, турецької, арабської та інших східних мов, почали викладати також японську мову та літературу, коли з'явилися перші вітчизняні українсько-японські та японсько-українські словники, підручники, навчальні посібники, коли були захищені перші кандидатські та докторські дисертації з японістики.

Нині японська мова та література як фахова спеціальність (диплом бакалавра і магістра) викладається вже в чотирьох університетах Києва (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський лінгвістичний університет, Київський міжнародний університет, Київський університет "Східний світ"), а також у Дніпропетровському, Львівському, Одеському національних університетах, Харківському педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди та ін. Загальна кількість студентів, що опановують в Україні спеціальність "Японська мова та література" сягає 350–400 осіб, а щорічний набір на перший курс становить 70–80 осіб (при цьому конкурс в останні роки коливався на позначці 3–6 осіб на одне місце). Ще в кількох університетах України (Національний університет "Києво-Могилянська академія", Дипломатична академія, Київський міський педагогічний університет імені Б.Д. Грінченка, Університет "Львівська Політехніка" та ін.) японська мова викладається як перша чи друга іноземна, а кількість середніх шкіл, ліцеїв, гімназій, де школярі вивчають японську як першу, другу чи третю іноземну мову, сягнула кількох десятків.

У 2004 р. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка було створено першу в Україні кафедру китайської, корейської та японської філології, де сьогодні працює майже тридцять викладачів, серед яких вісім іноземців. Упродовж останніх років університет підписав угоди про науковий обмін, а також студентами та аспірантами з кількома провідними університетами Японії. Окрім цього, у Києві вже кілька років функціонує Японський культурний центр, що координує роботу викладачів японської мови на теренах нашої країни, проводить курси з японської мови та культури, регулярні методичні конференції та семінари. Зараз Японське агентство міжнародного співробітництва (JICA) взяло на себе керівництво центром.

Посольством Японії в Україні щорічно проводиться конкурс на стажування в Японії за програмою Міністерства освіти і науки Японії (文部科学省) для студентів українських вищих навчальних закладів, які вивчають японську мову. Переможці, як правило, їдуть на річне мовне стажування до кращих університетів Японії.

Попри те, що України як окремої держави тривалий час не існувало, українська мова та культура все-таки мала певні опосередковані контакти з японською, почи-

наючи з кінця XVIII ст., про що свідчать створені японськими моряками (漂流民 /хьо:рю:мін/ – загальний термін на означення японських моряків, що внаслідок корабельних аварій потрапляли до Росії) перші рукописні японсько-російські та російсько-японські словники XVIII ст. Так, словники Дайкокуя Кодая "Росія горюї" (інша назва: "Оросія гоото", 1792–1793; "Хокуса бунряку", 1794; "Росія мондзісю", 1796; "Росія бенго", б.р.; "Росія кіго", б.р.), а також словник з рукопису "Канкай ібун" (1807), складений відомими японськими вченими Оцукі Сіґеґакою та Сімурою Кокьо за безпосередньої участі сендайських моряків Цудаю, Гіхея, Сахея і Тадзуро, містили значну кількість лексичних, морфологічних та фонетичних українізмів, що у свою чергу є дуже цінним лінгвістичним доказом значного впливу української мови на російську розмовну мову XVIII ст., оскільки саме її самотужки опановували згадані японські моряки, що роками жили в Іркутську, Москві та Петербурзі, очікуючи повернення на батьківщину. Багато хто із цих моряків, зокрема Дембей, Саніма, Гондза, Содза та ін., що потрапили до Росії в першій половині XVIII ст., так і не дочекалися можливості повернутися додому. До речі, переконати імператрицю Єкатерину II спорядити корабель до Японії, на якому в 1792 р. вперше було повернено додому японських мореплавців Дайкокуя Кодая з трьома товаришами, теж допоміг українець – статс-секретар імператриці Єкатерини II граф Олександр Андрійович Безбородько.

Роль японських мореплавців у становленні перших російсько-японських мовних взаємозв'язків XVIII ст., як і перші рукописні двомовні словники та підручники з японської мови і граматики, створені ними, були свого часу досліджені співавтором даної статті проф. І. Бондаренком у докторській дисертації і монографії [100].

Першим українцем, зробивший вагомий внесок у становлення безпосередніх українсько-японських культурних взаємин, був сліпий есперантист-музикант, письменник, поет, драматург, публіцист, етнограф, педагог і великий гуманіст Василь Єрошенко (1890–1952), який у 1914–1916 та 1919–1921 рр. жив у Японії і друкувався в японських наукових і літературних журналах. Його казки й легенди, написані як японською мовою, якою він устиг оволодіти за час перебування в Японії, так і мовою есперанто, якою він володів бездоганно і завдяки якій зумів, будучи сліпим, побувати в багатьох країнах світу, зокрема в Англії, Японії, Китаї, Бірмі, Індії та інших країнах, мали великий успіх у японських читачів, а деякі з них увійшли навіть до японських шкільних підручників. У 1959 р. в Токіо вийшло друком тритомне зібрання творів В. Єрошенка, перекладених японською мовою і підготовлених до друку Такасуґі Ітіро ("エロシェンコ全集" (Ерошенко дзен-сю)). Ще раніше, у 1956 р., побачила світ монографія Такасуґі Ітіро про життя і творчість письменника українського походження ("盲目の詩人エロシェンコ" (Моמוку-но сідзін Ерошен-

ко)), яку було доповнено і перевидано Такасуґі Ітіро в 1982 р. А повний список літературної спадщини В. Єрошенка, як і літератури про самого письменника, можна знайти в російському бібліографічному словнику [II, с.113–120]. Твори В. Єрошенка містяться в багатотомній бібліотеці японської дитячої літератури, а статті про нього – у багатьох японських енциклопедичних словниках і літературних довідниках. Заради наукової об'єктивності зауважимо: попри те, що В. Єрошенко народився в українській родині на Слобожанщині (с. Обухівка Білогородської губернії), територія якої лише 1954 р. відійшла до Росії, росіяни вважають його російським письменником, як, до речі, і всіх інших українців, що в силу тих чи інших обставин писали твори російською мовою. Але це вже окреме питання, що виходить за межі теми даної статті.

Важливим етапом розвитку українсько-японських мовних взаємин стала поява першого українсько-японського словника обсягом близько 11 000 слів [I], виданого завдяки зусиллям української діаспори, що мешкала в м. Харбіні (Маньчжурія). У ті часи, як відомо, на Далекому Сході були великі україномовні масиви, а загальна кількість українців в окремих далекосхідних регіонах довоєнного СРСР за даними тогочасних переписів населення перевищувала 50 %. На жаль, майже весь наклад словника за невідомих обставин було знищено під час вступу до Харбіну Червоної армії. Деякі цікаві факти з історії його створення висвітлено у книжці Івана Світа [III]. Зокрема, відомо, що автори словника після війни потрапили до одного зі сталінських таборів, розташованих на території Казахстану. У Японії не збереглося жодного примірника словника, лише кілька випадково потрапили до бібліотек Нью-Йорка і Парижа. Тільки наприкінці 90-х рр. минулого століття стало відомо, що принаймні два примірники все-таки знаходилися в закритих фондах Російської державної бібліотеки (колишня бібліотека імені Леніна) в Москві та Національної наукової бібліотеки імені Вернадського в Києві. Унікальний словник тримали в закритих фондах, недоступних для фахівців, лише тому, що створений він був "зрадниками-емігрантами", а в тексті посвяти його укладачі В. Одинець і А. Діброва зазначали: "Славної пам'яті всіх тих, що полягли в боротьбі за відродження Української Національної Незалежної Соборної Держави та живим наслідувачам цієї Великої Ідеї, присвячуємо свій маленький твір" [I]. Окрім цього, характерною його особливістю була чітка лінгвокраїнознавча спрямованість. Укладачі навіть планували "додати до нього першу спробу маленької енциклопедії з українознавства і українську граматику", але за браком коштів обмежились включенням до реєстру словника значної кількості країнознавчої лексики (понад 100 одиниць): імен та прізвищ відомих історичних осіб і діячів української культури (Симон Петлюра, Павло Полуботок, Тарас Шевченко), географічних назв (Гуцульщина, Донеччина, Запоріжжя, Наддніпрянщина), найменувань українських політичних організацій та громадських установ (ОУН, СБУ, "Просвіта", "Сокіл", Центральна Рада, державна рада), релігійних свят (Великдень, Водохреща, Клечане свято, Різдво Христове), багатьох безеквівалентних слів – українізмів та історизмів: бандура, вечерниці, гайдамака, гетьман, голак, гривня, гуцул, запаска, кобза, козак, кріпак, мазепинець, оселедець, паляниця, плахта, самостійник тощо), а також "Коротенький нарис з українознавства".

Напевно, характер добору та тлумачення цієї лінгвокраїнознавчої лексики, як і цілком зрозуміле політичне підґрунтя "Нарису з українознавства", зумовили той факт, що наклад словника було повністю знищено радянськими військами після захоплення Харбіна.

Серед краєзнавчої лексики, яку містить цей словник, трапляється й така, що пов'язана з життям та творчістю Тараса Шевченка: "Заповіт", "Кобзар", "Шевченко Тарас", "Шевченківський заповіт" та ін. А остання стаття містить як оригінал вірша, так і його перший поетичний переклад японською мовою, якому передують невеличкий пояснювальний вступ: "Написаний великим українським національним поетом Тарасом Шевченком 25 грудня 1845 року в Переяславі. Заповіт переложено на музику, і він для всіх наступних поколінь був і є заклик до боротьби за здійснення ідеалів Української нації. Заповіт є другим українським національним гімном". До речі, повний текст і японський переклад сьогодинського державного гімну "Ще не вмерла Україна" також наводяться у відповідній словниковій статті [87].

Першими окремими виданнями українською мовою творів японської художньої літератури слід вважати: 1) *"Японські казки"* [85]; 2) *"Японія"* (Збірка оповідань) [242]; 3) *"Япанська лірика феодалної доби"* (Збірка перекладів віршів-танка японських поетів V–XIII ст.) [244]. Попри те, що кількість віршів, перекладених українською мовою була незначною (лише 26), головна її цінність полягала в тому, що вона мала велику за обсягом передмову (53 сторінки), яку можна розглядати як перший в українському літературознавстві науковий нарис з історії японської класичної поезії.

Довгий час українці знайомилися з японською літературою виключно в російських перекладах. І лише завдяки зусиллям талановитого українського вченого й перекладача Івана Дзюба в Україні починаючи з 70-х рр. XX ст. вперше почали з'являтися українські переклади японських народних казок, оповідань і романів відомих японських прозаїків: Абе Кобо (*"Спалена карта"*, 1969; *"Жінка в пісках"*, 1988; *"Чуже обличчя"*, 1988), Нацуме Сосекі (*"Ваш покірний слуга Кім"*, 1973), Ясунарі Кавабата (*"Країна снігу"*, 1976; *"Тисяча журавлів"*, 1976), Такехіко Фукунаґа (*"Острів смерті"*, 1983), Кіта Моріо (*"Родина Ніре"*, 1977) та ін.

Окрім перекладів Івана Дзюба, варто згадати також інші переклади значних за обсягом творів японської літератури [389, 414, 431, 308, 302].

У 2004 р. журнал "Всесвіт" надрукував перший переклад українською мовою роману Нацуме Сосекі "Серце" (心) [94].

Що ж стосується японської поезії, то до кінця XX ст. як у самій Україні, так і за її межами (окрім уже згаданої збірки [244] та розрізнених публікацій перекладів з японської поезії Миколи Лукаша і МIRONА Федоришина в українських літературних журналах, насамперед у "Всесвіті"), вийшло друком лише декілька невеликих за обсягом збірок японських віршів [241, 238, 321, 363, 400, 240].

На початку нового тисячоліття ситуація в цьому відношенні дещо поліпшилась. Зокрема, вийшли друком досить великі за обсягом двомовні збірки японської класичної поезії: 1) *Антологія японської поезії. Хайку XVII–XX ст.* [235]; 2) *Антологія японської класичної поезії. Танка, ренґа (VIII–XV ст.)* [234]; 3) *Сто одинадцять хайку Мацуо Басьо. Переспіву;* 4) *Збірка старих і нових японських пісень (Кокін-вака-сю)* [236].

Наукові дослідження в галузі японістики зосереджені переважно в таких вищих навчальних закладах України, як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський національний лінгвістичний університет, Дніпропетровський та Львівський національні університети, а також у Харківському педагогічному університеті. Здійснюються вони головним чином у сфері компаративної лінгвістики, методичні викладання японської мови та літератури, історичної та навча-

льної лексикографії, слов'янсько-японських мовних взаємозв'язків, класичної японської поезії, а також теорії та практики художнього перекладу. На жаль, у цьому плані українська японістика має небагато досягнень. Існує лише декілька монографій [99, 100, 25, 136].

Серед досліджень у галузі літературознавства насамперед слід назвати кандидатські дисертації О. Гаєвської "Типологія неоромантизму Йосано Акіко, Лесі Українки та Уїлі Кесер", А. Букрієнка "Глобалізація архетипів у прозі Міядзава Кендзі", а також окремі статті О. Дебейко, М. Івахненко та інших авторів.

Що стосується наукових досліджень у галузі лінгвістики, то окрім монографій і статей проф. І. Бондаренка з історичної і навчальної лексикографії та слов'янсько-японських мовних взаємозв'язків, варто виділити також кандидатські дисертації Л. Пригова "Структура і семантика паремійних одиниць японської, англійської, української та російської мов: типологічний та лінгвокультурологічний аспекти", О. Забуранної "Антропоцентризм фразеологічної семантики (на матеріалі фразеологічних одиниць української, перської, японської мов)", К. Комісарова "Семантико-синтаксичні і стилістичні особливості умовних конструкцій у сучасній японській мові", а також деякі наукові статті О. Дебейко, І. Рябово-ленко, В. Нагорної та інших.

У галузі методики викладання японської мови слід насамперед назвати збірку статей і тез доповідей науково-практичної конференції, що проходила восени 2005 року в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди; дисертаційні дослідження О. Асадчих "Методика навчання усного японського мовлення студентів-філологів на початковому етапі", В. Йосіди "Використання тестових завдань для навчання студентів мовних спеціальностей граматично правильного японського мовлення"; перші вітчизняні навчальні українсько-японські та японсько-українські словники [218, 219, 220] та навчальні посібники [223, 225].

І. Діброва А., Одинець В. Українсько-Японський словник / За ред. Ясуда Сабуро. – Харбін, 1944; II. Незрячие деятели науки и культуры. Т. I. Незрячие писатели. – М., 1971; III. Світ І. Українсько-японські взаємини 1903–1945: Історичний огляд і спостереження. – Нью-Йорк, 1972.

ПУБЛІКАЦІЇ З ЯПОНІСТИКИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

- Басанський П. Про вірші і не тільки // Всесвіт. – 2004. – №7/8. – С. 20–23.
- Бейлін П. Роман [Джун'їті Ватанабе "Світло без тіні"] коментує письменник кандидат медичних наук Павло Бейлін // Всесвіт. – 1982. – № 7. – С. 69–70.
- Бондаренко І. П. Упущенный шанс : Рецензия на книгу Акиры Есимур "Покушение. Цесаревич Николай в Японии" / Пер. с япон. Т. И. Редько-Добровольской. – М., 1971; III. Світ І. Українсько-японські взаємини 1903–1945: Історичний огляд і спостереження. – Нью-Йорк, 1972.
- Бондаренко І. П. Китайськомовна література в Японії і російськомовна література в Україні як наслідок історичної диглосії // VIII сходознавчі читання А. Кримського. – К., 2004. – С. 197–201.
- Бондаренко І. П. Шевченко і японська поезія // Літературознавчі студії : 36. наук. пр. – К., 2004. – Вип. 11. – С. 82–88.
- Бондаренко І. П. Творчість Тараса Шевченка в контексті японсько-українознавства // Вісн. Львів. нац. ун-ту. Серія філологічна. – 2005. – № 36. – С. 12–27.
- Бондаренко І. П. Шевченко і система вартісних орієнтацій у японській поезії // Шевченкознавчі студії : 36. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 8. – С. 102–110.
- Бондаренко І. Японська поезія середньовіччя // Всесвіт. – 2004. – №7/8. – С. 9–10.
- Букрієнко А. О. Втілення архетипних тем матері-землі та ритуального жертвоприношення (ініціації у прозі Міядзава Кендзі) // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Східні мови та літератури. – 2004. – Вип. 9. – С. 36–38.
- Букрієнко А. О. Втілення архетипу героя у прозі Міядзава Кендзі // Проблеми сходознавства в Україні : Матеріали наук.-практ. конф. – Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005.

- Букрієнко А. О. Дорога випробувань як перший етап ініціації героя (на матеріалі творів Міядзава Кендзі) // Вісн. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – Вип. 36.
- Букрієнко А. О. З давнини – у вічність (до 70-ліття з дня смерті Міядзава Кендзі) // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Східні мови та літератури. – 2003. – Вип. 7. – С. 5–7.
- Букрієнко А. О. Концептуалізація власних назв у художньому творі (на матеріалі оповідання Міядзава Кендзі "Віолончеліст Госо") // VIII сходознавчі читання А. Кримського : Тези доп. міжнарод. наук. конф. – К.: Вид-во Ін-ту сходознавства НАН України, 2004.
- Букрієнко А. О. Образна мова творів Міядзава Кендзі (за матеріалами оповідання "Віолончеліст Госо") // IX сходознавчі читання А. Кримського : Тези доп. міжнарод. наук. конф. – К., 2005.
- Букрієнко А. О. Онірична парадигма творчості Міядзава Кендзі (за матеріалами оповідання "Вечір залізницею Чумацького Шляху") // Літературознавчі студії : 36. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 12.
- Гаєвська О. В. Внутрішня форма слова та японський поетичний текст (на матеріалі збірки Сакамото Хісасі "Сетонайкай") // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Східні мови та літератури. – 1998. – Вип. 1. – С. 47–51.
- Гаєвська О. В. Гендерний аспект у творчості Йосано Акіко та Лесі Українки // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Східні мови та літератури. – 2004. – Вип. 9. – С. 38–40.
- Гаєвська О. В. Теорія неоромантизму в його зв'язках з натуралізмом, символізмом та романтизмом // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Східні мови та літератури. – 2002. – Вип. 7. – С. 55–59.
- Герасимов Ю. О. Жанрова специфіка лірики Ісікава Такубоку (на матеріалі циклу "Пісні, закохані в мене") // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2004. – № 16. – С. 210–212. – Бібліогр.: 5 назв.
- Дебейко О. В. Система жанрів класичної японської літератури // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Східні мови та літератури. – К., 2006. – Вип. 11. – С. 37–43.
- Дебейко О. В., Аністратенко Л. С. Образи-символи як креативні чинники асоціативного ряду та сюжетної лінії у творчості Ясунарі Кавабата // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Східні мови та літератури. – К., 2006. – Вип. 11. – С. 34–37.
- Дебейко О. В., Шильцова Н. В. Засоби поетичної виразності поезій Тараса Шевченка у перекладах японською мовою // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Східні мови та літератури. – 2001. – Вип. 5. – С. 23–27.
- Дубинський І. Кендзі Міядзава: [Біогр. довідка] // Всесвіт. – 2003. – №1/2. – С. 91.
- Дебейко О. В., Шильцова Н. В. Засоби поетичної виразності поезій Тараса Шевченка у перекладах японською мовою // Шевченкознавство в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860–2003). Колективна монографія. – К., 2004. – С. 311.
- Івахненко М. О. Мотив чудесного народження в українській та японській казці // Проблеми сходознавства в Україні : Матеріали наук.-практ. конф. – Х.: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2005. – С. 9–18.
- "Ісе моногатарі" як пам'ятка японської релігійно-філософської культури доби Хейан : Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.11 / С. В. Капранов; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2002.
- "Ісе моногатарі" як пам'ятка японської релігійно-філософської культури доби Хейан : Монографія / С. В. Капранов; Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад.". – К., 2004. – 168 с. – Бібліогр.: с. 132–148.
- Капранов С. В. Когнітивний аспект класичної японської поезії в країнах Сходу // Наук. зап. НАУКМА. – 2002. – Т. 20–21: Теорія та історія культури. – С. 29–33.
- Капранов С. Образ Японії в українській поезії 1930-х років: Олег Ольжич і Святослав Гордінський // Мандрівець. – 2003. – № 4. – С. 53–57.
- Кобелянська О. Японська поезія хайку в Україні // Східний світ. – 2001. – № 1. – С. 63–80.
- Купко Д. "Маніосю": Вірші про вірші // Кур'єр Кривбасу. – 2003. – № 164. – С. 15–19.
- Маджар Н. Душа Японії: [Изучение поэзии Такубоку в контексте японского искусства. 8 класс] // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2002. – № 3. – С. 40–44.
- Мосенкіс Ю. Л. Відгук про дипломну працю Прилипка Олексія "Самогубство японських письменників" // Мова та історія. – Вип. 69. – К., 2004. – С. 140.
- Мотрохов А. І. Судьба принца Ооцу в контексте политической борьбы в период Нара (литературно-исторический аспект) // Проблеми сходознавства в Україні : Матеріали наук.-практ. конф. – Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 19–27.
- Накаї К. Шевченко в Японії // Всесвіт. – 1989. – № 3. – С. 126–127.
- Ніколенко О. М. Філософія життя у китайській та японській літературі: Лі Бо, Ду Фу, Мацуо Басьо, Ісікава Такубоку, Ясунарі Кавабата, Кобо Абе : Посіб. для вчителя // Х.: Ранок, 2003
- Осадча Ю. В. Автор-оповідач в его-белетристиці. // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. – К.: НАН України, 2003. – Вип. 4. – С. 48–52.
- Осадча Ю. В. Генеза і функції жанру сосьоцу в японській літературі нової доби // IX сходознавчі читання А. Кримського : Тези доп. міжнар. наук. конф. (1–2 черв. 2005 р.). – К.: НАН України, 2005. – С. 145–147.
- Осадча Ю. В. Деякі нарративні особливості сповідальної прози (на матеріалі повісті Дадзая Осаму "Пропаша людина") // Слово і час. – 2003. – № 11. – С. 24–32.
- Осадча Ю. В. Его-белетристика як жанр: питання поетики (на матеріалі японської та української прози) : Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К., 2006.

41. Осадчая Ю.В. Исповедь в повести Дадзая Осаму "Пропавший человек" // Путь Востока. Межкультурная коммуникация : Материалы VI молодежной научной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока. – Санкт-Петербург. – 2003. – Вып. 30. – С. 128–132.
42. Осадчая Ю.В. Концепты "grich", "сором" і "злочин" у сповідальній прозі // Наук. вісн. Ізмаїльськ. держ. гуманітар. ун-ту. Історичні науки. Філологічні науки. – Ізмаїл, 2004. – Вип. 17. – С. 111–116.
43. Осадчая Ю.В. Методология заимствования европейских литературных направлений в Японии (на примере натурализма начала XX ст.) // Путь Востока. Универсализм и партикуляризм в культуре : Материалы VI молодежной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока. – Санкт-Петербург. – 2005. – Вып. 34. – С. 149–154.
44. Осадчая Ю.В. Преломление христианских идей в японской литературе конца XIX – начала XX в. // Вторые Торчиновские чтения. Религиоведение и востоковедение : Материалы научной конференции. – Санкт-Петербург. – 2005. – С. 289–294.
45. Осадчая Ю.В. Роль функций литературной критики в Японии конца XIX – начала XX ст. // Тези доповідей наукової конференції "Японська культура і сучасність". – К., 2005. – С. 49–50.
46. Осадчая Ю.В. Типи дискурсу у повісті Дадзая Осаму "Пропавша людина" // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. Випуск 5. – К., 2004. – С. 54–57.
47. Осадчая Ю.В. Формы проявления индивидуализма в японской литературе первой половины XX ст. // Проблемы литератур Дальнего Востока. Сборник материалов Международной научной конференции. – 2004. – С. 249–258.
48. Осадчая Ю.В. Эстетика юродства в "Исповеди маски" Мисимы Юкио // Школа молодого востоковеда – 2004. Материалы научной конференции. – Санкт-Петербургский государственный университет. Восточный факультет. – 2004. – С. 67–69.
49. Осадчая Ю.В. Watakushi-shosetsu janru hassei-no zentei-joken (Передумови виникнення жанру ватакусі-сьосецу) // Збірник статей аспірантів японської мови. – Осака: Кансай кокусай корю кікін сента. – 2002 р. – С. 29–38.
50. Павлюк М. Шевченко очима японського історика // Слово і час. – 2002. – № 7. – С. 87 – 88.
51. Поборная И. П. Фантастическое начало в повести Н. В. Гоголя "Нос" и одноименной новелле Акутагава Рюноске // Проблемы схинознатства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків, 2005. – С. 27–32.
52. Поліщук Ю.А., Якименко М.В., Нагорна В.М., Мосенкіс Ю.Л. Японська поезія звучить українською [Рец. на кн.: І. Антологія японської поезії: Хайку XVII–XX ст. / Передм., пер. з яп. та коментарі І.П.Бондаренка. – К.: Дніпро, 2002. – 368 с. ІІ. Антологія японської класичної поезії: Танка. Ренга (VIII–XV ст.) / Пер. з яп., комент., упор., передм. І.П.Бондаренка. – К.: Факт, 2004. – 912 с.] // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 75/76/77. – С. 151–157.
53. Пуценко Ф. Японське письменство. – Х.: Всеукр. Наук. асоціація схинознатства, "Східний світ". – 1927. – №1.
54. Рехо К. З Кобзарем у серці: Про яп. поета Т. Сібуя // Всесвіт. – 1989. – №3. – С.124–125.
55. Ріпецький Нестор. Пісні далеких островів: Переспіви з японської лірики // Асоціація діячів укр. культури. – Торонто; Нью Йорк, 1969. – 47 с.
56. Сібуя Т. Моя зустріч з Шевченком: [Спогади яп. поета] // Всесвіт. – 1989. – №3. – С.122–124.
57. Такаюкі Мураї. Кобзареве відлуння в Японії // Вітчизна. – 1986. – №3. – С.200–201.
58. Турков Г. Маніосю: [Про найдавнішу яп. антологію поезії] // Всесвіт. – 1978. – №8. – С.165–166.
59. Федоришин М. Зорова поезія // Всесвіт. – 1980. – №10. – С.188–193.
60. Федоришин М. Поезія буднів життя: [Про життя та творчість Ісакава Такубоку] // Всесвіт. – 1986. – №10. – С.122–125.
61. Федоришин М. Поетика хайку // Всесвіт. – 1984. – №8. – С.138–142.
62. Філософія мови і культури / Ред.: Д.С. Бурого; Ін-т філол. Київ. нац. ун-ту ім. Т.Шевченка, Ін-т мовознав. ім. О.О.Потебні НАН України, Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2003. – 341 с.
63. Фролова К. Шевченко в Японії: [Про японського поета-шевченкознавця Т.Сібуя] // Слово і час. – 2000. – № 3. – С.31 – 35.
64. Хіно Такао. Леся Українка і Японія: аспекти нового прочитання // Всесвіт. – 2004. – №7/8. – С. 24–25.
65. Хіно Такао. Третя зустріч Шевченка з японцями: Такао Х, Бондаренко І.: [У книгарнях Японії з'явилася досить велика за обсягом і чудово оформлена книга перекладів віршів Кобзаря під назвою "Шевченко. Вибрані поезії"] // Літ. Україна. – 1994.
66. Хоменко О. А. Децю про історію шевченкознавства в Японії // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 85–92.
67. Хоменко О. А. Засновник Шевченкознавства в Японії // Дивослово. – 2000. – № 3. – С. 64.
68. Хоменко О. А. Японський шевченкознавець Комацу Кацуске // Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Вісник. Сер.: Східні мови та літератури. – К., 2000. – Вип. 3. – С.21–23.
69. Хоменко О. А. Японські переклади творів Тараса Шевченка // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 1999. – №2. – С.24–28.
70. Шильцова Н.В. Духовний світ Тараса Шевченка і Мацуо Басьо // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Вісник. Східні мови та літератури. – 2004. – Вип. 8. – С. 56–60.

71. Шильцова Н.В. Художній світ та поетика Тараса Шевченка і Мацуо Басьо. // Матеріали другої всеукраїнської науково-практичної схинознавчої конференції. 36. наук. праць. Вип. 1. – К. – 1999. – С. 89–95.

72. Шильцова Н.В. Шевченко в Японії. // Матеріали першої всеукраїнської науково-практичної схинознавчої конференції. – 36. наук. праць. Вип. 1. – К., 1997. – С. 112–116.

73. Шаруба Л. Хризантема і меч: [Японська культура і Мацуо Басьо] // Л.Шаруба, С.Шошур. // Зарубіжна літ. в навч. закладах. – 2004. – №1. – С.45 – 50; №2. – С.28 – 32; №6. – С.2 – 12.

74. Ясунарі Кавабата "Тисяча журавлів": Матеріали для вивчення, літературно-критичний нарис про життя та творчість / Упоряд. О.В. Кеба, П.Л. Шулик. – Кам'янець-Подільський., 2001. – 104 с.

Публікації у підручниках з літератури

75. Зарубіжна література: Посіб.- хрестоматія: У 2 ч. 5 клас / Авт.-упоряд.: Н.О. Півнюк, О.М. Чепурко, Н.М. Гребницька. Ч. 2. – К., 2000. (Із змісту: Мацуо Басьо. [Біографічна довідка]. Поезії. – С.95–101).

76. Зарубіжна література: Посібник- хрестоматія. 6 клас / За ред. Ю. І. Ковбасенка; Упоряд. Б.Б. Шавурський. – 2-е вид., перероб. й доп. – Т., 1999. – 399 с. (Із змісту: Ісакава Такубоку. [Біографічна довідка]. Вибрані танка / Пер. Г. Туркова. – С. 147–149).

77. Зарубіжна література. Хрестоматія: Пробний підручник-хрестоматія для 11 класу загальноосвітньої школи / За ред. О.С. Чиркова (ред.). – К., 1998. – 383 с. (Із змісту: Ясунарі Кавабата. [Біографічна довідка]. Тисяча журавлів: Уривки / Пер. І. Дзюб. – С. 283–305).

78. Зарубіжна література XX століття. 11 клас: Посібник / Ніколенко О. М., Маєвська Т. П., Пашенко В. О., Хоменко Н. В., Конєва Т. М. – К., 1998. – 320 с. – (Старшокласникам і абітурієнтам). (Із змісту: Ясунарі Кавабата. [Біографічна стаття]. "Тисяча журавлів". – С. 238–242).

79. Література Середньовіччя: Посіб. для вчителя / З.В. Кирилюк. – Х. – 2003. – 174 с. (Скарбниця словесника). – Бібліогр.: с. 172–173.

80. Матеріали до вивчення літератури зарубіжного Сходу. Тексти, науково-критичні статті: Навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. / Ред.: Л.В. Грицик; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 675 с.

81. Мионов Є.М. Зарубіжна література XIX–XX ст.: Експериментальна програма і навч. посібник для вчителів зарубіж. літ. / Інститут системних досліджень освіти – К., 1995. – 164 с. (Із змісту: 3 японської літератури. – С.14–15; 3 японської поезії. – С.26; 3 японської літератури. Мацуо Басе. – С.65–66; Ясунарі Кавабата. – С.66–67; Ісакава Хадзіме. – С.67–68).

МОВОВИЗНАВСТВО, ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

82. Асадчих О. До питання специфіки визначення поняття синоніма в японській мові. // Періодичний збірник наукових праць "Мова та історія". – К., 2003. – № 65. – С. 14–19.

83. Бондаренко І. П. Шляхи та джерела впливу української мови на російську японських мореплавців XVIII ст. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – № 9. – 2004. – С.4–7.

84. Бондаренко І. П. Некоторые проблемы перевода канонических и популярных текстов Тэнри-кё на русский язык // Науковий вісник університету Тенрі. – № 174. – 1993. – Японія, Нара. – С.115–129.

85. Бондаренко І. П. Русско-японский словарь Дайкокуя Кодая как объект лингводидактического анализа (по материалам книги Кацурагавы Хосю "Хокуса бунрюку") // Науковий вісник університету Тенрі. – № 175. – 1994. – Японія, Нара. – С. 41–51.

86. Бондаренко І. П. Знал ли Дайкокуя Кодая русский язык? (Лингвопрагматический анализ книги Кацурагавы Хосю "Хокуса бунрюку") // Acta slavica japonica.- Tomus XII. The Slavic Research Center, Hokkaido University. – 1994. – P.205–228.

87. Бондаренко І. П. Экзамен через 200 лет!? (Русский язык Дайкокуя Кодая) // "Мадо". – №6 (89). – 1994. – Токио: Наука (яп. мовою).

88. Бондаренко І. П. К вопросу о грамматической правильности русской речи Дайкокуя Кодая // Науковий вісник університету Тенрі. – № 177. – 1994. – Японія, Нара. – С.91–109.

89. Бондаренко І. П. Перший українсько-японський словник (3 нагоди 50-річчя виходу з друку) // "Викладання іноземних мов". – № 20. – 1994. – Японія, Нара. – С. 45–62 (яп. мовою).

90. Бондаренко І. П. Перший українсько-японський словник // Мовознавство. – №2–3. – К., 1994. – С. 20–29.

91. Бондаренко І. П. Лингвопрагматический анализ японско-русского словаря "Канкай ибун" // Науковий вісник університету Тенрі. – № 178. – 1995. – Японія, Нара. – С.29–48.

92. Бондаренко І. П. Языковая среда и словарь билингва // "Викладання іноземних мов". – № 21. – 1995. – Японія, Нара. – С.35–52.

93. Бондаренко І. П. На каком языке разговаривал Дэнбэй с Петром Первым? // "Мадо". – №9 (94). – 1995. – Токио: Наука. – С.44–48 (яп. мовою).

94. Бондаренко І. П. Русский язык Дэнбэя // Науковий вісник університету Тенрі. – № 180. – 1995. – Японія, Нара. – С. 55–72.

95. Бондаренко І. П. Отражение русского словарного запаса Гондзы в его рукописном наследии // The Bulletin of International Institute for Linguistic Sciences Kyoto Sangyo University. – Vol. XVII. – №1. – 1995. – P.143–183.

96. Бондаренко І. П. Русский язык Гондзы (По материалам рукописи "Нового лексикона славено-японского") // "Викладання іноземних мов". – № 22. – 1996. – Японія, Нара. – С.97–112.

97. Бондаренко І. П. Сводный русский словарь Дайкокуя Кодая (*По материалам рукописи Кацурагавы Хосю "Хокуса бунрюку"*) // Науковий вісник університету Тенрі. – № 181. – 1996. – Японія, Нара. – С. 105-126.
98. Бондаренко І. П. Русский язык экипажа судна "Вакамия-мару" // *"Мадзо"*. – № 3 (96). – 1996. – Токіо: Наука. – С. 44-50 (яп. мовою).
99. Бондаренко І. П. Транскрипція японської лексики літерами українського алфавіту // Записки з українського мовознавства (Збір. наукових праць ОДУ) – Вип. 7. – 1999. – Одеса: ОДУ (Астропринт). – С. 77-88.
100. Бондаренко І. П. О русском языке Гондзы // "Гондза" (ゴンザファンクラブ 会報). – № 30. – 1999. – Японія, Каґосіма. – С. 2-9 (яп. мовою).
101. Бондаренко І. П. Російська мова японських мореплавців /XVIII ст./ – Нара, Я., – 1996. – 230 с.
102. Бондаренко І. П. Російсько-японські мовні взаємозв'язки XVIII століття (Історико-лінгвістичне дослідження). – Одеса: Астропринт. – 2000. – 400 с.
103. Бондаренко І. П. Російсько-японський словник М.П. Резанова (1804 р.): лінгвопрагматичний аналіз // Мова. – № 3-4, 1999. – Одеса. – С. 53-61.
104. Bondarenko I. P. The Features of Sendai dialect in the "Japanese Dictionary" compiled by N.P. Rezanov (*"Руси сендайського діалекту в Японському словнику" М.П.Резанова*) // Вісник Центру наукових досліджень північно-східної Азії університету Тохоку. – Сендай (Японія). – 2000. – № 5. – С. 27-46 (яп. мовою).
105. Бондаренко І. П. Перші російсько-японські словники як джерело комплексного вивчення японських діалектів XVIII століття // *"Викладання іноземних мов"*. – 2001. – № 27. – Японія, Нара. – С. 17-26.
106. Бондаренко І. П. Українськими в російській мові японських мореплавців XVIII ст. // *"Викладання іноземних мов"*. – 2002. – № 28. – Японія, Нара. – С. 23-32.
107. Бондаренко І. П. Словники Гондзи як джерело вивчення японських діалектів // *"Гондза"* (ゴンザファンクラブ 会報) – № 45. – 2002. – Японія, Каґосіма (яп. мовою).
108. Бондаренко І. П. Практична транскрипція японських слів літерами українського алфавіту (З практики створення перших вітчизняних українсько-японського і японсько-українського словників) // Доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу українців. – К., 2002. – С. 406-412.
109. Бондаренко І. П. Риси сибірського міського просторіччя другої пол. XVIII ст. в російській мові японських моряків // *"Викладання іноземних мов"*. – № 29. – 2003. – Японія, Нара. – С. 1-7.
110. Гаєвська О. В. До проблеми інтерпретації поняття "імпліцитність" (на матеріалі форм ввічливості японської мови) // Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія "Східні мови та літератури". – К., 1999. – С. 56-60.
111. Горощкевич О. Г. Відображення емоційних станів у фразеологізмах з соматичними компонентами в японській мові // Вісник Львівського національного ун-ту імені Івана Франка. – Львів, 2005. – С. 280-289.
112. Дебейко О. В. Архітектура японського комунікативного дискурсу // Міжнародна наукова конференція "Мови та літератури народів світу в контексті глобалізації". – К., 2005.
113. Дебейко О. В. Види писемності і жанрово-стилістичні різновиди японського тексту в діахронії // XI Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доп. міжнар. наук. конф. (7-8 черв. 2007 р.). – К., 2007. – С. 189-190.
114. Дебейко О. В. Діахронічний аспект трансформації японського художнього тексту // Всеукраїнська наукова конференція "Феномен А. Кримського у світовій науці" (до 135-річчя від дня народження). 18 квіт. 2006 року. – К., 2006. – С. 6.
115. Дебейко О. В., Шильцова Н. В. Засоби поетичної виразності поезій Тараса Шевченка у перекладах японською мовою // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Східні мови та літератури. – 2001. – Вип. 5. – С. 23-27.
116. Дебейко О. В., Шильцова Н. В. Засоби поетичної виразності поезій Тараса Шевченка у перекладах японською мовою // Шевченкознавство в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860-2003). Колективна монографія. – К., 2004. – С. 311.
117. Дебейко О. В. Етикетність японського листування як диференційна ознака епістолярного стилю // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2005. – Вип. 10. – С. 9-17.
118. Дебейко О. В. Інверсія та парцеляція як ієрархічні різновиди стилістичних засобів породження тексту // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2000. – № 3. – С. 24-35.
119. Дебейко О. В. Мовно-графічний критерій диференціації стилів японської мови // Всеукраїнська наукова конференція за участю молодих вчених. Світоглядні горизонти філології: традиції та сучасність. 11 квітня 2007 р. – К., 2007. – С. 11.
120. Дебейко О. В. Парадигматика тексту в аспекті реалізації текстових категорій // XIII наукова міжнародна конференція "Мова і культура". – К., 2003.
121. Дебейко О. В. Текстова компресія та еліпсис як засоби текстової когезії в японській мові // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 1999. – № 2. – С. 32-36.
122. Дебейко О. В. Текстова категорія інтегративності як фактор диференціації функціональних стилів у японській мові // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2001. – № 5. – С. 8-23.
123. Дебейко О. В. Текстова категорія інтегративності як фактор диференціації функціональних стилів у японській мові (на матеріалі текстів офіційно-ділового та епістолярного стилів) // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Східні мови та літератури, 2001. – Вип. 4. – С. 5-19.
124. Дебейко О. В. Текстовий аспект аналізу Шевченкових поезій у перекладах японською мовою // Шевченківська наукова конференція. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Ін-т філології. – К., 2007. – С. 13.
125. Дебейко О. В. Текстові категорії як маркери функціонального стилю у жанрі *но* (長歌, 短歌 та 虚歌) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2003. – Вип. 7. – С. 11-17.
126. Дебейко О. В. Текстові категорії як дистинктивні ознаки художнього стилю у поетичних жанрах *連歌*, *俳句*, *川柳* сенрю та *漢詩* кансі // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2004. – Вип. 9. – С. 14-17.
127. Дебейко О. В. Текстові категорії як дистинктивні ознаки функціонального стилю у прозових жанрах художньої літератури Японії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2001. – № 6. – С. 16-29.
128. Дебейко О. В. Текстові категорії як маркери стилю в японській мові // XI наукова міжнародна конференція "Мова і культура". – Ін-т філології Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Вид. дім Д. Бураго, Фонд розвитку культури і мистецтва «ПАРАД ПЛАНЕТ» – К., 2002. – С. 37.
129. Дебейко О. В. Текстові категорії інтегративності, дискретності, компресії та експансії як дистинктивні ознаки науково-технічного і публіцистичного стилів японської мови // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Східні мови та літератури. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 8-23.
130. Дебейко О. В. Текстові особливості перекладів шевченкових "Заповіту" японською мовою // Всеукраїнська наукова конференція "Тарас Шевченко: загальнолюдські та національні виміри творчості". – К., 2005.
131. Дебейко О. В. Текстово-дискурсивні категорії у стилістичній вербальної комунікації (на матеріалі японської мови) // Міжнародна наукова конференція "Семіотика культури тексту в етнонаціональних картинах світу". – К., 2004.
132. Дебейко О. В. Типи функціональних полів текстових категорій як дистинктивні ознаки функціонального стилю // X Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доп. міжнар. наук. конф. (5-6 жовт. 2006 р.). – К., 2006.
133. Дебейко О. В., Мусійчук В. А. В'єтнамська ієрогліфіка: структура писемності НОМ // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Східні мови та літератури, 2000. – Вип. 4. – С. 37-40.
134. Дебейко О. В., Нагорна В. М. Лінгвісти про омонімію // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2004. – Вип. 8. – С. 10-14.
135. Дебейко О. В., Рябоволенко І. В. Функціональний критерій як фактор диференціації японської пасивної і активної лексики (на матеріалі адміністративно-військової термінології) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2004. – Вип. 8. – С. 14-18.
136. Дебейко О. В., Шильцова Н. В. Засоби поетичної виразності у поезії Тараса Шевченка у перекладах японською мовою // Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860-2003): Колективна монографія – К.: ВПЦ "Київський університет", 2004. – С. 185.
137. Дебейко О. В., Шильцова Н. В. Особливості перекладу ранніх творів Тараса Шевченка японською мовою // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2001. – № 5. – С. 23-28.
138. Комісаров К. Ю. Актуальні питання синтаксичної стилістики сучасної японської мови // Мовні і концептуальні картини світу: 36. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 16. Книга 1. – С. 200-203.
139. Комісаров К. Ю. Використання умовних конструкцій у мові японських газет // IX Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2005. – С. 143-145.
140. Комісаров К. Ю. До питання про визначення поняття "умовні конструкції" у японській мові // Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія "Східні мови та літератури". – К., 2005. – Вип. 8. – С. 20-22.
141. Комісаров К. Ю. До питання про класифікацію умовних конструкцій у сучасній японській мові // Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – Вип. 9. – С. 20-23.
142. Комісаров К. Ю. Місце умовних конструкцій серед з'єднувальних конструкцій сучасної японської мови // VII Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2003. – С. 172-174.
143. Комісаров К. Ю. Морфологічні та семантико-синтаксичні особливості вживання умовних конструкцій у японському ввічливому мовленні // Мовні і концептуальні картини світу: 36. наук. пр. – К., 2004. – Вип. 12. Частина 1. – С. 249-252.
144. Комісаров К. Ю. Особливості використання умовних конструкцій у художньому стилі сучасної японської мови // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 73-82.
145. Комісаров К. Ю. Проблема перекладу японських умовних конструкцій українською мовою // Записки з українського мовознавства. – Одеса., 2005. – Вип. 15. – С. 20-28.

146. Комісаров К. Ю. Семантико-структурні особливості умовних конструкцій у сучасній японській мові // Сходознавство. – К., 2004. – № 27-28. – С. 56-67.
147. Комісаров К. Ю. Способи вираження умовного значення в японській та українській мовах // VIII Сходознавчі читання А. Кримсько-го: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2004. – С. 212-214.
148. Комісаров К. Ю. Стилістичні особливості умовних конструкцій у сучасній японській мові // Східний світ. – К., 2004. – № 4. – С. 138-142.
149. Левченко Г. О. Конотативні значення назв кольорів у японській мові // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 69-73.
150. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М. Всесвіт у дзеркалі японської мови. – К., 2005. – 351 с.
151. Мосенкіс Ю.Л. Від трипільської України до Японських островів: стародавні мовні паралелі // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 71. – С. 88-95.
152. Мосенкіс Ю.Л. Спорідненість тюркських мов із корейською та японською і місце алтайської мовної надродина у давній євразійській історії // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 73. – С. 113-117.
153. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Деякі особливості архаїчного мислення за мовними та іншими свідченнями (до проблеми пошуку загальноєвразійського контексту традиційних світоглядних уявлень японців) // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 82. – С. 117-155.
154. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Деякі риси мовно-культурного світу стародавньої Японії у контексті примітивних особливостей архаїчного світосприйняття // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 81. – С. 93-120.
155. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Магія слова та каменя у міфологічній картині світу і мовно-культурний світ стародавньої Азії як контекст японського етнолінгвогенезу // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 85. – С. 75-88.
156. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Протоукраїнське Трипілья і протояпонський дзьомон: світовий контекст давнього коріння української культури за мовними свідченнями // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 84. – С. 76-111.
157. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Традиційна японська цивілізація в її зв'язках із китайською та іншими цивілізаціями Євразії (мовно-культурні аспекти) // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 83. – С. 82-99.
158. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М. В. Картина світу японської мови у міфологічній і релігійній термінології // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 73. – С. 79-112.
159. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М. В. Картина світу японської мови у традиційній календарній термінології (спроба порівняння японської та української народної обрядовості) // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 68. – С. 16-25.
160. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М. В. Мовна картина світу як культурна скарбниця (з приводу новітніх українських видань) // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 67. – С. 120-124.
161. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М. В. Основні напрямки дослідження японської мовної картини світу (до проблеми наукового обґрунтування спекурсу "Мовні контакти") // Мова та історія. – К., 2003. – Вип. 66. – С. 69-73.
162. Нагорна В.М. Місце студій над явищем омонімії у сучасній українській лінгвістичній японістиці // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 71. – С. 71-80.
163. Нагорна В.М. Омонімія японської мови як предмет дослідження // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 75/76/77. – С. 64-68.
164. Нагорна В.М. Явище омонімії на матеріалі онома-топоетичних слів в японській мові // Мовні і концептуальні картини світу: 36. наук. праць. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2005. – С. 317-319.
165. Пирогов В. Л. Етнолінгвістичні паралелі у різномовних мовах // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 92-107.
166. Резаненко В. Ф. Психолінгвістические механизмы восприятия иероглифических знаков: Автореф. дис. канд. филол. наук. – К., 1987.
167. Резаненко В. Ф. Семантическая структура иероглифической письменности. – К., 1985.
168. Резаненко В. Ф. Формально-змістовні взаємозв'язки елементів сучасної ієрогліфічної писемності: Автореф. дис. д-ра филол. наук. – К., 1996.
169. Резаненко В. Ф. Формально-смысловые взаимосвязи элементов современной иероглифической письменности: Автореф. дис. д-ра филол. наук. – М., 1990.
170. Резаненко В. Ф. Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности. – К., 1988.
171. Резнікова Н.В. Лінгвістичне моделювання перекладу виражальних засобів (на матеріалі перекладів поезій Т.Г.Шевченка японською мовою). Тези доповіді. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Сходознавча освіта в Україні". – Дніпропетровськ, 2006.
172. Резнікова Н.В. Моделі перекладу епітета і полісемантичного слова на японську мову (на матеріалі японських перекладів поезій Т.Г.Шевченка) // Мова і культура (науковий щорічний журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго. – 2005. – Т.VIII. Теорія і практика перекладу. – Вип. 8.
173. Резнікова Н.В. Особливості лексичної полісемії у перекладах збірки Тараса Шевченка на японську мову. // Мова і культура (науковий щорічний журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго. – 2004. – Т.VIII. Теорія і практика перекладу. – Вип. 7. – С. 94-98.
174. Столяренко М. В. Безеквівалентна лексика в японській поезії хайку // VIII Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжна-

род. наук. конф. – Київ: Вид-во Інституту сходознавства НАН України, 2004. – С. 227-228.

175. Шильцова Н. В. Лексико-стилістичний аналіз перекладу поеми Т. Г. Шевченка "Думи мої, думи мої" японською мовою // Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія "Східні мови та літератури". – К., 2003. – Вип. 7. – С. 78-80.

176. Шильцова Н.В. Структурно-синтаксичні можливості японського речення як засобу передачі мовно-культурних реалій творів Тараса Шевченка. // Матеріали першого всеукраїнського симпозиуму з мовознавства і літератур країн Азійсько-тихоокеанського регіону. 36. наук. праць. Вип. 1. – К.: Видавництво "Національний університет "Києво-Могилянська академія". – 1999. – С. 133-139.

177. Шкловский И. Г. Номинативные структуры и нерасчленённость в японском языке // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 86-93.

178. Шильцовский И. Г., Жук Т. В. Связи составного именного сказуемого в японском языке: функции, формы, особенности // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 93-103.

179. Якименко М. В. Вираження мовної картини світу в лексиці японської мови // Українське мовознавство. – К., 2004. – Вип. 29/30. – С. 110-113.

180. Якименко М. В. Вираження часу в японській мові // Мова та історія. – К., 2002. – Вип. 58. – С. 17-19.

181. Якименко М. В. Відображення мовної картини світу і японських географічних назвах // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 2003. – №7. – С. 48-51.

182. Якименко М. В. Внутрішня форма японської міфологічно-релігійної термінології у мовній картині світу // Проблеми семантики слова, речення та тексту: 36. наук. праць. – К., 2004. – С. 256-259.

183. Якименко М. В. Місце досліджень мовної картини світу в комплексі японознавчих дисциплін // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 72. – С. 73-99.

184. Якименко М. В. Мовні символи японської культури в українських лексикографічних джерелах // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 71. – С. 50-62.

185. Якименко М. В. Мовні символи японської культури в українських навчальних виданнях // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 69. – С. 45-60.

186. Якименко М. В. Особливості використання граматичних одиниць для вираження імовірного способу в японській мові // Мова та історія. – К., 2003. – Вип. 65. – С. 23-25.

187. Якименко М. В. Погляди В. фон Гумбольдта, О.О. Потєбні та А. Вержбицької у системі досліджень японської мовної картини світу // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 70. – С. 68-83.

188. Якименко М. В. Роль ієрогліфіки у вивченні картини світу японської мови // Мова та історія. – К., 2003. – Вип. 62. – С. 29-32.

189. Якименко М. В. Сучасний стан вивчення мовної картини світу // Мова та історія. – К., 2003. – Вип. 63/64. – С. 23-26.

ПОЛІТИКА, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, СУСПІЛЬСТВО

190. Безносик А. Шамбала по-українськи: [Василь Єрошенко - мандрівник, письменник, етнограф, дослідник країн Сходу, філософ (незрячий мовознавець-поліглот)] // Україна молода. – 2003. – 14 січ. – С. 11.

191. Бондаренко И. П. Тэнри-кё в России и других странах СНГ // Studies of worldviews. – №6.-1994. Japan, Nara: Tenri University. – P.67-98 (яп. мовою).

192. Власенко І. Сонце - його поведир // Урядовий кур'єр. – 1999. – 3 лип. (№122). – С. 10-11. (Про сліпого поета, класика японської літератури, добре знаного в Китаї, інших країнах Сходу Василя Ярошенка).

193. Ганева И. Американо-японские противоречия в азиатско-тихоокеанском регионе в 1958-1981 годах // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 33-44.

194. Горпінченко Н. Японія у 1868-1912 роках // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 44-49.

195. Дебейко О. В. Ментальнісна парадигма деяких японських та українських архетипів // Мова та історія. – К., 2005. – С. 24-32.

196. Дебейко О. В. Японська дійсність через призму української ментальності // І-ша сходознавча міжвузівська конференція. – К., 1995.

197. Дебейко О.В. Японська дійсність через призму української ментальності // Науково-практична конференція "УКРАЇНА – КРАЇНИ СХОДУ: ДІАЛОГ КУЛЬТУР, ЦИВІЛІЗАЦІЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ". – К., 2000. – С. 8.

198. Дубровкіна І. П. В. Я. Єрошенко - український етнограф-мандрівник // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: 36. ст. – 2001. – Вип. 17. – С. 80-86.

199. Дячук С. Про особливості національного японського виховання // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – 1999. – №2. – С. 13-16.

200. Єрошенко В.Я. Квітка справедливості. Легенди. Казки. Нариси. Вірші. Спогади. Статті-спогади про В. Єрошенка. упоряд., передм. "Людина з легенди" та приміт. Н. Андріанової-Гордієнко). – К., 1969. – 263 с.: іл.

201. Капранов С. В. Місце раннього Хейану в історії японської культури // Наук. зап. НаУКМА. 2001. – Т. 19: Теорія та історія культури.

202. Капранов С. В. Святі місця школи Ніцїрена в Японії // IX Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2005. – С. 142-143.
203. Капранов С. В. Храм Сумійосі-тайся та японська культура // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 121-137.
204. Козловська Ю. Японія у Другій світовій війні // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 49-55.
205. Константинов Б. Дзен и фехтование в Японии // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 55-57.
206. Курганська Т., Яценко Б. Деякі особливості трансферу технологій науково-виробничого комплексу Японії // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 28-36.
207. Лосев О. С. Дзен-буддизм Т. Судзукі (матеріали до лекції з курсу "Історія культури Японії" // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – Львів, 2005. – Вип. 36. – С.290-299.
208. Отроченко І. Релігійний фактор у "монгольській" політиці Японії та Росії на початку XX ст. // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 169-175.
209. Павлішина Л. Ф. Виконавча влада та законодавчий процес в Японії // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 16-28.
210. Павлішина Л. Ф. Передумови виникнення Імператорського парламенту в Японії // IX Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2005. – С. 147-150.
211. Павлішина Л. Ф. Фракції у довоєнному парламенті Японії // VIII Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2004. – С. 218-221.
212. Рибалко С. Світ богів та світ людей в мистецтві укійо-е // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 137-152.
213. Рубель В. А. До питання про китайські коріння самоназви Японської держави // IX Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2005. – С. 150-151.
214. Рубель В. А. Політична програма Тайра Масакадо // VIII Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2004. – С. 221-224.
215. Рубель В. А. Сьогун Санетомо: особа і політик // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 107-112.
216. Стрелкова А. Ю. Принцип "порожнечі" у дзен-буддизмі та філософії Догена // IX Сходознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнарод. наук. конф. – К., 2005. – С. 151-153.
217. Тітков О. Комплекс захисного спорядження японських самураїв зі збірки Полтавського краєзнавчого музею // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 112-121.
218. Патлань Ю. Незрячий поводитир // Літературна Україна. – 2001. – №25. – С. 8.
219. Умебаясі Масакі, Пономарьов О. М. Прояви японського менталітету: осмислення феномену // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Х., 2005. – С. 57-68.
220. Хамагута Есюн. Що таке японська модель: переваги та вади в добу глобалізації. – К., 2003.
221. Шелестова О. У пошуках механізмів культурної взаємодії // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 159-169.
222. Яценко Б. Становлення сучасного господарства Японії // Східний світ. – 2001. – №1. – С. 11-16.

СЛОВНИКИ, МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

223. Асадчих О. В. Аналіз експериментальної моделі уроку за тематичною програмою для вивчення японської мови на початковому етапі // Наукові записки, серія: Педагогіка і психологія Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – № 13. – С. 85-87.
224. Асадчих О. В. Експериментальна модель уроку з розвитку рецептивних та репродуктивних мовленнєвих навичок на початковому етапі вивчення японської мови // Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Система і структура східнослов'янських мов. – К.: Знання України, 2005. – С. 218-220.
225. Асадчих О. В. Лінгвокомунікативний метод: принципи аналізу експериментального уроку на матеріалі японської мови // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Актуальні проблеми сучасного мовознавства. – К., 2006. – С. 84-88.
226. Бондаренко І. П. Види семантичної догадки і способи її формування у японських учасників // Науковий вісник університету Тенрі. – № 169. – 1992. – Японія. – С.87-102.
227. Бондаренко І. П. Контекстуально-семантична догадка і особливості її реалізації у японських учасників // "Викладання іноземних мов". – № 20. – 1994. – Японія, Нара. – С.13-28.
228. Бондаренко І. П. Корективна і розширення словаря японськими учасниками на коротко-срочних курсах в русскоязычной среде // Науковий вісник університету Тенрі. – № 171. – 1992. – Японія, Нара. – С.95-126.
229. Бондаренко І. П. Процес зривистого семантизації і накоплення лексики в умовах японської мовної середовища // Науковий вісник університету Тенрі. – № 172. – 1993. – Японія, Нара: Тенрі-дайгаку. – С.333-398.
230. Бондаренко І. П. Разговорная, обиходно-бытовая и просторечная лексика в курсе преподавания русского языка как иностранного // "Викладання іноземних мов". – № 17. – 1991. – Японія, Нара. – С.1-7.

231. Бондаренко І. П. Русско-японские лексические аналоги и их использование в практике преподавания русского языка // Науковий вісник університету Тенрі. – № 168. – 1991. – Японія, Нара: Тенрі-дайгаку. – С.214-228.
232. Бондаренко І. П. Специфика ассоциативных связей при семантизации русско-японских лексических аналогов у японских учащихся // "Викладання іноземних мов". – № 18. – 1992. – Японія, Нара: Тенрі-дайгаку. – С.9-25.
233. Бондаренко І. П. Перший підручник з української мови в Японії (Казуо Накай "Українська мова". – Японія: Дайгаку-Шорін, 1991) // "Викладання іноземних мов". – №19. – 1993. – Японія, Нара. – С.61-63 (яп. мовою).
234. Бондаренко І.П., Хіно Т. Українсько-японський словник. – К., 1997. – 240 с.
235. Бондаренко І.П., Хіно Т. Японсько-український українсько-японський словник. Навчальний словник японських ієрогліфів. – К., 1998. – 592 с.
236. Бондаренко І.П., Хіно Т. Японсько-український кишеньковий словник. – Одеса: Астропринт. – 2001. – 307 с.
237. Дебеїко О. В. Візуальний компонент репрезентації навчального матеріалу з японської мови // Науково-практична конференція "Шляхи інтенсифікації процесу вивчення іноземних мов". – К., 1985.
238. Дебеїко О.В., Мосенкіс Ю.Л. Програма кандидатського мінімуму з японської мови: Спеціальність 10.02.13 – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії. – К., 2004. – 31 с.
239. Дебеїко О.В., Халимоненко Г.І. Програма з японської мови для студентів відділення сходознавства (перший рік навчання). – К.: РВЦ "Київський університет", 1998.
240. Дебеїко О.В., Халимоненко Г.І. Програма з японської мови для студентів відділення сходознавства (другий рік навчання). – К.: РВЦ "Київський університет", 1998.
241. Дебеїко О.В., Халимоненко Г.І. Програма курсу "Лексикологія японської мови" для студентів відділення сходознавства. – К.: РВЦ "Київський університет", 1998.
242. Комісаров К. Ю. Умовні конструкції у японському ввічливому мовленні: Матеріали до курсу "Стилістика японської мови". – К., 2005. – 30 с.
243. Курода Р. Українсько-японський, японсько-український словник. – Токіо: Дайгаку Шорін, 1993.
244. Мігдальська В. І., Мігдальський О. І. Базова граматики японської мови. – Одеса, 2000. – 65 с.
245. Мігдальський Д. І., Мігдальська В. І. Про розвиток лексичного запасу студентів при вивченні іноземної мови // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 109-114.
246. Мосенкіс Ю.Л. Актуальні проблеми викладання японської мови в Україні // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 83. – С. 117-119.
247. Мосенкіс Ю.Л. Порівняльно-історичне і зіставно-типологічне мовознавство у викладанні японської мови в Україні // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 84. – С. 115-117.
248. Накай К. Українська мова. – Токіо: Дайгаку Шорін, 1991.
249. Санина А. В., Локшина Ю. Г. Особливості використання указательных местоимений // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 114-118.
250. Ткаченко С. А. К проблеме преподавания японской иероглифики на начальном этапе изучения языка // Проблеми сходознавства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2005. – С. 118-121.
251. Федоришин М. Практикум з основ японської мови. – Львів, 2002-2005.
252. アサドチフ・オクサーナ (2004) 「タラス・シェフチェンコ記念キエフ国立大学におけるトピック・シラバスを取り入れた初級授業の改善と教材開発 - 「自己表現」を目指した口頭能力の養成のために -」 『日本語教育指導者養成プログラム論集』第3号: pp.1-35.

ЯПОНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Антології. Збірники

253. Антологія японської класичної поезії. Танка, ренга (VIII-XV ст.) / Передм., пер. з яп., комент. І. П. Бондаренка; Ін-т сходознавства ім. А.А. Кримського НАН України; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 912 с.
254. Антологія японської поезії. Хайку XVII-XX ст. / Передм., пер. з яп., комент. І. П. Бондаренка. – К., 2002. – 366 с. (Іл. – /Б-ка японської класичної поезії/. – Текст укр. та яп. мовами).
- (Рец.: Шекера Я. Тисяча хайку в Україні // Літ. Україна. – 2003. – 13 листопада. – С.3; Шупта Д. "Розквітлі півники": чотири століття хайку // Всесвіт. – 2004. – №1/2. – С.39-43).
255. Збірка старих і нових японських пісень ("Кокін-вака-сю") (Переклад з яп., передмова та коментарі). – К., 2006. – 1280 с.
256. Людина без тіні: [36 оповідань яп. письменників / Пер. з рос. М. Артеменка; Іл. А. Жуковський]. – К., 1967. – 83 с.
257. Місяць над Фудзі: 100 японських хокку / Пер., вступ. сл., приміт. О. Масикевича; Іл. В. Ульянова. – К., 1971. – XI, 113 с. (Автори: Бакусуй, Басьо, Бонто, Бусон, Дейкін, Ецуїн (Оцуїн), Кікаку, Ісса, Йосо, Кьороку та ін.).
258. Офудзасаки (おふでさき) - "На кончике Божественної кисточки". – (Загальне редагування, переклад з яп. та коментарі І. Бондаренко, М. Обата, Х. Окабаясі, Т. Хіно). – Нара (Японія): Тенрі Дзіхоса. – 2003. – 212 с.

259. Пелюстки пісень: Японська поезія жанрів "танка" та "хокку" / Перекл., упоряд., передм. та ком. В. П. Горлова. – Вінниця, 1999. – 96 с. 260. Сто поетів – сто пісень: Збірник давньої японської поезії: Танки. Гіаку-нін-ішу / Уклад. С. Фужіваро; Пер., вступ і приміт. І. Шанковський. – Мюнхен: Нагорі, 1966. – 109 с.
261. Японія: (Збірка [оповідань]). – Х., 1933. – 292 с. 2000. (Література світ. революції. за інтернац. виховання мас). (Зміст: Владімірський І. Передмова; Такідзі Кобаясі. Крабоконсервна фабрика. П'ятна- дцять березня 1928 року; Наосі Токунага. Токіо – місто безробітних. Комітет підвищення продуктивності; Фудзіморі Сеїкіті. Чоловік, що не аплодував; Про авторів збірки).
262. Японія: (Збірка). – 2-е вид. – Х., 1934. – 292 с. 2000 - 6000. (Література світ. революції. за інтернац. виховання мас).
263. Японська лірика феодалної доби / Пер. з яп. мови та ст. О. Кремени. – Х., 1931. – 88 с.

Добірки

264. З японської лірики феодалної доби / Пер. з яп. О. Кремени // Антологія літератур Сходу. – Х., 1961. – С.331-335. – Публ. за вид.: Японська лірика феодалної доби (Х., 1931) та за ст. Пущенко Ф. Японське письменство // Схід. світ. – 1927. – №1. (Зміст: Пісня землекопів; Вірші, присвячені природі; Рефлексії; Танка, що має подвійний зміст, отже передається двома перекладами; Зразки хокку; Ута; Танка; Танка).
265. [З японської класичної поезії] "Ниття-золоття..."; "Зозуля співає..."; "Моя ж ти нічка!"; "Якби при жоні..."; "Яровий лук..."; "Поле Йосіну..."; "Коханої дім"; "У свят-лужині..."; "Якби я забув..."; [З антології "Манійосю" (VIII ст.)] / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. – 1998. – № 7. – С. 7.
266. З японської поезії / Пер. О. Батюк, В. Ткач // Світовид. – К., 1996. – Ч.4. – С.104-105. (Зміст: Анонім; Авторі: Танігучі Бусон; Бунья Но Асаясу; Шіко; Сосеки; Ізумі Шікібу; Йосано Акіко).
267. З японської поезії XVII-XVIII ст. / З яп. пер. М. Лукаш // Всесвіт. – 2004. – №5/6. – С.14-18. (Зміст: Мацуо Басьо; Хокку поетів XVII-XVIII ст.).
268. З японської поезії XVIII-XIX ст. / З яп. пер. І. Бондаренко // Всесвіт. – 2004. – №9/10. – С.3-11. (Зміст: Йоса Бусон; Кобаясі Ісса; Масаока Сікі).
269. Із сучасної японської поезії / Пер. з яп. П. Шабатин // Всесвіт. – 1997. – №7. – С.128-130. (Зміст: Абе Сумко. Оновлена пустеля; Акуне Жюнь. Оповідання між собою; Міявакі Дзюно. Комаха в бурштині).
270. Класична поезія Японії / Пер. В. Горлова // Джерело перлин: Хрестоматія східних літератур / С.М. Руссова (авт.-упоряд.). – К., 1998. – С.244-256. (Зміст: Від перекладача; Кокінсю; Огура Хякунін Ісю; Мацуо Басьо / Пер. Г. Туркова).
271. Руссова С. М. Джерело перлин. Поетика східних літератур: Навч. посіб. – К., 1999. – 345 с. (Із змісту: Японська література; Видатні пам'ятки японської літератури; Мурасаки-Сікібу. Дванадцятий день Де-в'ятого Місяця; Сей-Сьонагон. Те, що витончено красиво; Те, що не можна порівнювати між собою; Те, що рідко зустрічається; Коні; Біки; Кішки; Села; Те, що примушує серце сильніше битися; Йоса Бусон. Кабаясі Ісса: [Поезії]; Йосано Теккан; Йосано Акіко; Ісакава Такубоку; Кундабуро Ое; Класична поезія Японії. Кокінсю / Пер. В. Горлова; Мацуо Басьо / Пер. Г. Туркова). – С.305-344.
272. Стародавня японська поезія / З яп. пер. Г. Турков // Всесвіт. – 1991. – №7. – С.153-161.
273. Хайку: [Добірка творів] / З яп. пер. і авт. післямови М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 134-142. (Автори: Сокан, Морітаке, Басьо, Бусон, Ісса, Байсіцу, Гонсуй, Дансуй, Дзьосо, Кага-Но, Ційодзьо, Кікаку, Кьорай, Оніцура, Райдзан, Рьокан, Рьота, Рьото, Сісейдзьо, Сіге-йорі, Сінтоку, Соін, Цьора, Тайгі, Тейсіцу, Хадзін, Хокусі, Масаока Сікі, Такахама Кьосі. Накамура Кусатао, Мураками Кідзьо, Томіясу Фусей, Като Сюсон, Ямагуці Сейсі, Мідзухара Сюосі, Ісіда Хакьо).
274. Хокку японських поетів / Пер. з яп. М. Лукаша // Укр. мова й ліра в серед. шк. – 1999. – № 3. – С. 82. – Переклади вміщено у ст.: Куцєв О. "Вести до сонця – то моя професія": Інтегрований урок позакласного читання, присвячений 80-річчю від дня народження Миколи Лукаша // Там само. – С. 74-85.
275. Японська новела: [Добірка творів] / З яп. пер. М. Федоришин; Авт. передм. В. Гримич; Мал. О. Болдирєвої // Всесвіт. – 1985. – № 3. – С. 84-107: (Зміст: Авт.: Егута Кан, Кавабата Ясунарі, Кікуті Хіросі, Огава Мімей, Ісікава Дзюн, Ясуока Сьотаро, Сімао Тосіо, Соно Аяко, Сіра Наоя, Ібусе Масудзі).
276. Японська поезія // Шк. 6-ка. – 2002. – №5. – С.90-91. (Зміст: Мацуо Басьо. Хокку / Пер. М. Лукаша; Ісакава Такубоку. Танки / Пер. М. Федоришина, Г. Туркова).
277. Японські і китайські мініатюри-пастелі // Березіль. – 1994. – №7. – С.21-23 [Переспіви І. Роговської]. Публ. І. Качуровського ("Арка", 1947 лип.). (Із змісту: З японського: Самотність; Зрада; Кохання; Хміль; Помаранчі; Стара святиня; Вишня).
278. Іодзі Аракава; Руміко Кора; Хіросі Осада; Юліо Цудзі // Авжеж. – 1992. – №4. – С.38-42.
279. Кодзікі. Записи давніх діянь (712 р.) Поезії / З яп. пер. І. Бондаренко; Мал. Окади Йосіо // Всесвіт. – 2004. – №1/2. – С.6-7.
280. Ніхон-Сьокі (Ніхон-Гі). Анналі Японії (720 р.) Поезії / З яп. пер. І. Бондаренко; Мал. Окади Йосіо // Всесвіт. – 2004. – №1/2. – С.10-11.
281. Манійосю: [Вірші] / Пер. з яп. Г. Туркова // Всесвіт. – 1978. – №8. – С.167-182.
282. Ман-Йо-Сю: Збірка міріад листків (друга половина VIII ст.): [Поезія] / Пер. та приміт. І. Бондаренка; Мал. Йосіо Окади // Всесвіт. –

2004. – №3/4. – С.3-8. (Автори: Імператриця Коґоку Санмей; Такеті-но Фурухіто; Осакабе-но Отомаро; Наґата-но Окімі (Принц Наґата); Імператор Теммі; Іванохіме-но Окісакі (Імператриця Іванохіме); Тадзіма-но Хімеіко (Принцеса Тадзіма), Какіномото-но Хітомаро; Кабоде-но Окімі (Принц Кадобе); Отомо-но Табіто; Самі Мандзей; Абе-но Ірацуме; Ацу-мі-но Окімі (Принц Ацумі); Каса-но Самі; Санзі-но Кообіто; Отомо-но Саканое-но Ірацуме; Ямабе-но Сукуне Акахіто; Фудзівара-но Асомі Хіроцуґу; Оваріда-но Асомі Хіромімі; Госі; Отомо-но Якамоті; Куме-но Хіроцуна; Утубе-но Усімаро; Імператриця Генсьо та невідомі автори).
283. Мінасе Сан-Гін Хяку-Ін. Сто віршів трьох поетів з Мінасе у жанрі ренґа (1488) / З яп. пер. І. Бондаренко; Мал. Ункоку Тоґан, Йосіо Окада // Всесвіт. – 2004. – №7/8. – С.3-8. (Автори: Соґі; Сьохаку; Сотьо).
284. Sho (書 - "Сучасна японська каліграфія") (Переклад з яп.: Бондаренко І., Букрієнко А., Комісаров К.). – К.: ТОВ "Артанія нова", 2005. – 145 с.

Казки. Народна творчість. Фольклор

285. Горбатий горобчик: Яп. казка / Пер. В. Кривенка; Мал. Л. Склітовського. – К., 1958. – 20 с.
286. Добрий селянин; Брехун; Жадібна господиня: Яп. нар. казки-жарти // Барвінок. – 1996. – №3. – С.16-17.
287. Жаба з Осака та жаба з Кьото: / Пер. з яп. Ф. Пущенко // Схід. світ. – 1927. – №1. – С.203-204. Дод. до ст. Пущенко Ф. Японське письменство.
288. Жаба з Осака та жаба з Кьото: [Народне оповідання] / Пер. з яп. Ф. Пущенко // Антологія літератур Сходу. – Х., 1961. – С.336. – Публ. за ст.: Пущенко Ф. Японське письменство // Схід. світ. – 1927. – №1.
289. Журавка: Яп. нар. казка / Пер. з яп. І. Дзюб; Малюнки Л. Харлампієва // Барвінок. – 1985. – № 3. – С. 14-16.
290. Журавлина вдячність: З яп. фольклору / Пер. з яп. З. Чекаль-на; Мал. Б. Тарасенка // Однокласник. – 1992. – №4/5. – С.10-12.
291. Зависть: Японська казка / Пер. Богданко [Б. Заклинський] // Світ дитини. – 1936. – Ч.10. – С.306.
292. Імення котів: [Оповідання-бувальщина] / Пер. Ф. Пущенко // Бюл. ВУНАС. – 1927. – №4/5. – С.31-32.
293. Іссумбосі: Казка: Для дошк. віку / Переказ з яп. І. Дзюба; Мал. О. Родіної-Михайлової. – К.: Веселка, 1984. – [23] с.
294. Мацуямське свічадо / З яп. пер. Ф. Пущенко // Схід. світ. – 1927. – №1. – С.198-203.
295. Плотник Г. Пригоди Джуекиті: Яп. казка / Мал. Л. Григор'євої. – К., 1963. – 35 с.: іл.
296. Полуденне село: Яп. нар. казка / Пер. з яп. З. Чекаліна; Мал. Л. Мітченко // Барвінок. – 1987. – №6. – С.10-11.
297. Пошли дурного...: Яп. нар. казка // Дивосвіт. – 1996. – №21/24. – С.10-14.
298. Сандалії-сороходи. Таро-силач: [Яп. нар. казки] / З яп. переказав І. Дзюб // Казки народів світу: Збірка казок. – К., 1989. – С.313-319.
299. Сандалії-сороходи. Таро-силач: [Яп. нар. казки] / З яп. переказав І. Дзюб // Казки народів світу: Збірка казок. – К., 1993. – С.300-306.
300. Сандалії-сороходи. Таро-силач: [Яп. нар. казки] / З яп. переказав І. Дзюб // Дивосвіт казки. – К., 1993. – С.282-298.
301. Свято ляльок: Яп. казка: Пер. з яп. / Іл. Н. Деревус // Малятко. – 1966. – №4. – С.11.
302. [...] Створіння жінки: (Легенда) / Пер. з [яп.] М. Якимовський // Сяйво. – 1913. – Ч.4. – С.104-105.
303. Японські казки: [Для мол. шк. віку] / Пер. з рос. Л. Смілянсько-го; Мал. Л. Григор'євої. – К.: Веселка, 1964. – 95 с.
304. Японські казки / Пер. на укр. мову А. Лотоцький. – Львів: Світ дитини, 1926. – 32 с.
305. Японські народні казки: Для мол. шк. віку / Упоряд., вступ. сл. та переказ з яп. І. Дзюба; Мал. О. Михайлової-Родіної. – К., 1986. – 151 с.
306. Японські народні казки: Два приятелі; Два діди; Чому у ворони чорне пір'я // Україна. – 1955. – №16. – С.30.
307. Японські прислів'я та приказки: [Збірник] / Упоряд. І. Чирка; Пер. з яп. М. Федоришина; Передм. В. Мазурика. – К., 1989. – 188, [3] с. – (Мудрість народна). – 50 000.
308. Японські прислів'я та приказки / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 11. – С. 122-124.
309. Японські прислів'я та приказки / Підбрав, пер. і прокоментував В. Пирогов // Всесвіт. – 2004. – №3/4. – С.42-44.
310. Японські прислів'я та приказки (пов'язані із знаками зодіака) / Підбрав, пер. і прокоментував В. Пирогов // Всесвіт. – 2004. – №1/2. – С.46-48.

Твори окремих авторів

311. Абе Кобо. Спалена карта: Роман / З яп. пер. І. Дзюб; [Післямова О. Ленік]. – К., 1969. – 205 с.
312. Абе Кобо. Жінка в пісках: Романи / Пер. І. Дзюб. [Передм. М.Т. Федоренка]. – К., 1988. – 603 с. (Зміст: Жінка в пісках; Чуже обличчя; Спалена карта).
313. Абе Кобо. Жінка в пісках: Роман / Пер. І. Дзюб. – 2-е вид. – К., 2004. – 190 с. – (Зарубіжна класика).
314. Абе Рьутаро. Коли палала гірська брама: [Уривок з кн. "Кривава історія Японії"] / З яп. пер. О. Капранова, А. Третяк // Всесвіт. – 2004. – №5/6. – С.19-25.
315. Акіко Йосано. Поезії / З яп. пер. Л. Скірда; Мал. Йосіо Окади // Всесвіт. – 2004. – №5/6. – С.26-28. – Довідка про автора від перекладача: с.26-27.

316. Акутагава Рюноске. Павутинка. Три скарби. Жаби: [Новели] / Пер. з яп. І. Дзюб // Всесвіт. – 1970. – №7. – С.87-92.
317. Акутагава Рюноске. Ромосон та інші новели / Пер. з яп. І. Дзюб, Г. Турков [Вступ. ст. І. Драча; Іл. Ю. Чеканюк]. – К., 1971. – 246 с.
318. Акутагава Рюноске. Божа Матір у чорному: Оповідання / З яп. пер. О. Прилипка // Всесвіт. – 2004. – №1/2. – С.14-17. Біогр. довідка про автора в кінці тексту: с.17.
319. Акутагава Рюноске. Павутинка: Притча / З яп. пер. О. Дебейко // Всесвіт. – 2004. – №1/2. – С.12-14.
320. Андо Ітіро. Коханья: [Вірш] / Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. – 1973. – №9. – С.81.
321. Арісіма Такео. Жінка: Роман. Нащадок Каїна: Повість / Пер. з яп. І. Чирко. – К., 1978. – 421 с.
322. Аюкава Нобуо. Осінні думи: [Вірш] / Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. – 1973. – №9. – С.80-81.
323. Аяко Соно. Читання крадькома: Новела / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1985. – № 3. – С. 102–103.
324. Байсіцу. "Зимово ніч..."; "Ясний місяць..."; "То що може...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 135.
325. Бусон. "день смеркайся..."; "у смутку..."; "сиріпиці квіти..."; "ген далеко..."; "до свічки..."; "перед білою хризантемою..."; "весняне море..."; "покинута..."; "осипався цвіт..."; "лиш про батька-матір..."; "навколишні села...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 134–135.
326. Бусон Йоса: [Поезії] // Черняєв С. Терези тиші: Поезії. – Х., 1996. – С. 43-47.
327. Ватанабе Дзюн'іті. Світло без тіні: Роман / З яп. пер. Г. Дуткіна та М. Мороз (розд. І-Х), В. Веніамінов та Б. Вірин (розд. XII–XXI); Заставки Н. Голокозакової // Всесвіт. – 1982. – № 6. – С. 18–113: іл., портр.; № 7. – С. 3–69. № 6. – С. 20.
328. Ватанабе Дзюн'іті. Світло без тіні: Роман: Пер. з яп. / Післямова Л. Громковської. [З яп. пер. Г. Уткіна, М. Мороз, В. Веніамінов, Б. Вірин]. – К., 1987. – 361, [2] с. 50 000.
329. Гайсі Ямагасі. Фудзі, гнівом гори: Вірш / Пер. з яп. М. Ігнатенко // Всесвіт. – 1959. – №10. – С.92.
330. Гонсуї. "В Кісараті - ах!"; "Кола по ставку...": (Хокку) / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. – 1998. – № 7. – С. 7.
331. Гонсуї. "о смутку..."; "плеснув короп..."; "вітер осінній...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 135.
332. Дансуй. "і перед царем...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 135.
333. Дзюдзі Цубота. Лисича і виноград: [Оповідання для дітей] / З яп. пер. О. Корнацька // Всесвіт. – 2004. – №5/6. – С.31.
334. Дзюсо. "поля і гори..."; "щойно бачив дно..."; "на дні ріки...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 135.
335. Егуті Кан. Журавлі: Новела / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1985. – № 3. – С. 85–86.
336. Їбусе Масудзі. Краплі: Новела / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1985. – №3. – С. 106–107.
337. Ісіда Хакьо. "ніжну троянду...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 137.
338. Ісікава Дзюн. Попереднє життя: Новела / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1985. – № 3. – С. 92–96.
339. Ісікава Такубоку. [Вірші] / Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. – 1972. – № 1. – С. 126-131.
340. Ісікава Такубоку. [Лірика] / З яп. пер. Г. Турков // Передчуття: Із світ. поезії другої половини XIX – початку XX сторіччя. – К., 1979. – С.234-244. (Зміст: Із циклу "Пісні, захопані в мене"; Із циклу "Дим"; Із циклу "В розкошах осіннього вітру"; Із циклу "Ті, яких важко забути"; З інших циклів).
341. Ісікава Такубоку. Лірика: [П'ятивірші-танка]: З яп. / [Пер. та передм. Г. Туркова]. – К., 1984. – 154 с.: портр. – (Перлини світ. лірики). 5000 пр. (Зміст: Із кн. "Жменя піску", "Сумні іграшки").
342. Ісікава Такубоку. Із зб. "Жменя піску": Пісні про любов до себе. Дим. В обіймах осіннього вітру. Незабутні. Коли скидаю рукавичку: [Цикли танок]; Із збірки "Сумна забавка": [Танки] / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1986. – №10. – С.122-125.
343. Ісікава Такубоку. Жменя піску: Передм. до однойменної збірки танок; Есе: [Уривки зі спогадів, листів, творів, есе] / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1986. – №10. – С.126-134. (Зміст: Не падай духом!; О мамин листі; В темному серці; Справжня мука; Моє слабке серце; Я б хотів безтямно палко покохати; Мов у серці дме осінній вітер; Насмішка з самого себе; Милый звук розбитого; Стати б хоч пилинкою; Не хочу ні за що відповідати; Крик; Соціалізм – необхідна вимога; Нетерпіння; Людська печаль; Самосвідомість; Самоаналіз; Хіба це людське життя?; Безнадійна туга; Запис в останній вечір перед виїздом з рідного села; Осінь; Фудзі також біла; Та дюна; Згадка про протоку Цугару; До Саппоро; Бажання написати довгого-предого листа).
344. Ісікава Такубоку. Лірика: / [Пер. та передм. Г. Туркова]. – К., 1994. – 104 с.
345. Ісікава Такубоку. Танка / Пер. з яп. О. Турков // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. – 1998. – №6. – С.16-17; №12. – С.15
346. Ісікава Тацудзо. Очерет під вітром: Роман / Пер. з яп. І. Львова, Г. Коваленко. Іл. В. Савадов // Всесвіт. – 1960. – №1. – С.40-80.
347. Ісса. "муху б'ючи..."; "слимачку..."; "ходи до мене..."; "сюрчать цикади..."; "ясного Місяця..."; "свіжий вітер..."; "не бий муху..."; "корова..."; "у надвечір'ї..."; "не стало матері!": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 135.
348. Ісса Кобаясі: [Поезії] // Черняєв С. Терези тиші: Поезії. – Х., 1996. – С.48-53.
349. Іто Текесі. 6 серпня 1945 року. Хіросіма звинувачує: Худож.-докум. Півість / Пер. (із скороч.) І. Чирко [Передм. Ю. Ярмиша]. – К., 1986. – 112 с.
350. Кавабата Ясунарі. Перший сніг на Фудзі: [Новела] / Пер. з яп. М. Федоришин. – Жовтень. – 1973. – №2. – С.72-81.
351. Кавабата Ясунарі. Країна снігу: Оповідання й повісті / Пер. з яп. І. Дзюб; Іл. Р.С. Адамович. – К., 1976. – 223 с.: іл. 65 000.
352. Кавабата Ясунарі. Німий: Новела / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1985. – № 3. – С. 86–90: іл.
353. Кавабата Ясунарі. Сплячі красуні: Повість / Пер. з яп. М. Федоришин // Всесвіт. – 1992. – №1/2. – С.116-151.
354. Кавабата Ясунарі. Країна снігу; Тисяча журавлів: Повість / Пер. з яп. І. Дзюб. – 2-ге вид. – К., 2000. – 262 с. – (Зарубіжна класика).
355. Кавабата Ясунарі. Країна снігу; Тисяча журавлів: Повість / Пер. І. Дзюб. – 3-тє вид. – К., 2003. – 262 с. – (Зарубіжна класика).
356. Кавабата Ясунарі. Любовні новели: Мамине перше кохання; Насилилось дівчині; Вона вже йде / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 2004. – №3/4. – С. 9-29. – Біогр. довідка про автора: с.11.
357. Кага-Но-Ційодзю. "о метелику...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 135.
358. Кага Отохіко. Чужина: Оповідання / З яп. пер. В. Дзюб; Заставка О. Болдиревої // Всесвіт. – 1985. – № 9. – С. 66–81.
359. Камо-Но-Чомей. Годжюкі: (Хатинка буддійського самітника): [Поема] / Пер. С. Левинський // Ми. – 1934. – Кн.2. – С.101-123.
360. Канаї Тьоку. Ксилофон: [Вірш] / Пер. П. Басанський // Всесвіт. – 2004. – №7/8. – С.22.
361. Катаяма Сьодзо. Діти світанку: Повість [Для серед. шк. віку]: З яп. / [Пер. з рос. М. Сидоренка; Іл. Ю. Ракутін]. – К., 1962. – 182 с.
362. Като Сюсон. "жаби...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 137.
363. Кацумото Саотоме. Клятва: Оповідання / Пер. з яп. І. Дзюб. – К., 1978. – 126 с.
364. Кікаку. "блискавка..."; "немає дня...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 135.
365. Кікаку. "Я зо сну жажнувся..."; "Вжарим комарів!": [Хокку] / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. – 1998. – № 7. – С. 7. – До першого хокку додано ще два паралельні варіанти.
366. Кікаку. "Мій слуга дрімав...": [Хокку] / Пер. з яп. М. Лукаша // Зарубіж. л-ра в навч. закл. – 2000. – № 4. – С. 17. – Пер. хокку вміщено у ст.: Мурзо Т.Є. Поет + учитель = учень-поет // Там само. – С. 17-18.
367. Кікуті Хіросі. Багряне хаорі: Новела / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1985. – № 3. – С. 90–91.
368. Кіміко Оцубо. Квіти каштана: Нотатки з України: [Вірш] / З яп. пер. Ю. Лутовинов // Всесвіт. – 2004. – №9/10. – С.40.
369. Кімінарі Хакімото. Пам'яті товариша Сато Мітко / Пер. П. Марусін // Всесвіт. – 1972. – №12. – С.10-11.
370. Кісідза Ясумаса. Біля книжкової вітрини: [Вірш про В.І. Леніна] / Пер. з яп. М. Сингаївський // Всесвіт. – 1967. – №4. – С.5.
371. Кіта Моріо. Родина Ніре: Роман / З яп. пер. І. Дзюб. – К., 1977. – 376 с.
372. Кіхара Коїті. Звідки, де, куди?: [Вірш] / Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. – 1973. – №9. – С.80.
373. Кобаясі Такідзі. Крабоконсервна фабрика. [Повість] / Передмова І. Владімірського. – Х.: Укр. робітник, 1934. – 92 с.
374. Коматі. "Сніг іде - і де?"; "Буйно-зелено..." "Гіркий мій світле!" / Пер. з яп. М. Лукаша // Сумщина. – 1994.
375. Кудо Наоко. Поле співає... Бажання; Я – богомол; Осіннє сонце; Життя: [Вірші] / Пер. П. Басанський // Всесвіт. – 2004. – № 7/8. – С. 20.
376. Кьорай. "прошу-прошу-кажу!"; "зоуля кує..."; "п'ять-шість...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 135.
377. Кьорай. "Сливи тонкий пах...": [Хокку] / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. – 1998. – № 7. – С. 7.
378. Масао Куме. Любов матері: Японська казка / Пер. І. Каменський // Світ дитини. – 1930. – Ч.5. – С.148-150.
379. Масао Куме. Історія одного сватання: [Оповідання] // Укр. вісті. – 1938.
380. Масаока Сікі. "груша цвіте..."; "осінь холодна..."; "о шалене..."; "змія шугнула..."; "поїзд промчав...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 137.
381. Мацуо Басьо. "добре придивився..."; "зрушся могило..."; "тайфун пройшов..."; "перший сніг..."; "подвіря замішав..."; "чисте поле..."; "за коло-со..."; "і те і се..."; "старенька сакура..."; "на Кам'яній горі..."; "глибока осінь..."; "рік кінчається..."; "вечір над морем..."; "воювали воювали..."; "ніч яка місячна..."; "о зоуле..."; "упала..."; "о ця дорога..."; "блиснула блискавка...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 134.
382. Мацуо Басьо. Поезії: Пер. з яп. / Упоряд., пер., передм. та приміт. Г. Туркова. – К.: Дніпро, 1991. – 189, [4] с. – (Перлини світ. лірики).
383. Мацуо Басьо. Хоку / Пер. з яп. М. Лукаш // Тисячоліття: Поетичний переклад України-Русі. – К., 1995. – С.651-652. (Зміст: "На старім ставку..."; "Гедзь на будяку..."; "Степу рівнява..."; "Я заріс, як щіть"; "Видиться мені..."; "Вже й по маю - ах!").
384. Мацуо Басьо. "На голій гілці..."; "Холод, ніч, нудьга..."; "Пушу коня вбрід..."; "Гедзь на будяку..."; "Як шумить-гуде банан..."; Вдача: "Отакій я єсть..."; "На старім ставку..."; "Степу рівнява..."; "Я заріс, як щіть..."; "Видиться мені..."; "Вже й по маю - ах!"; "Трава-мурава..."; Тиша, мир і лад"; "Осінь із дощем..."; Старий відлюдник: "Зсохнеться ось-ось..."; "Окуні

морські..."; "Крук - немилый птах..."; "Рушу, й раптом - хити!"; "Чистий водоспад..."; "Побравши ціпки..."; "Довгий, довгий шлях..."; "Чом так постарів..."; "Осіннь-праосіннь..."; "В мандрах я знеміг..."; "Десять літ тут жив..."; "Мавпа зойкне - співчуття..."; "Пасмо волосся од небжички-мами: "Цілував би - жаль..."; "Рік кінчився, а мандри - ні..."; "Жаль на серце впад..."; "Я, метеличок..."; "Мандрівник - і все..."; "Берег високий..."; "Із далеких літ..."; "Тяжка година!"; "Квіття горове..."; "Зозулі розспів..."; "Чужина чужа..."; "В мандрах десь і вмиру..."; "Кулюсь на коні..."; "Сакура стара..."; "Журавель знеміг..."; "Ніч шляхи мела..."; "Виходжу з Кінчу..."; "Он рибалка-птах..."; *Чистота*: "Білий лотос-цвіт..."; "Червень на поріг..."; "Стань, мандрівцю, глянь..."; "Чи весна прийшла..."; [Хокку] / Пер. з яп. М. Лукаша // Дивослово. - 1996. - № 9. - С. 50. - Хокку Мацуо Басьо у перекладі М. Лукаша вміщено у статті: Зейферд В. Мацуо Басьо. Хокку // Там само. - С. 49-51.

385. Мацуо Басьо. [Лірика] / Пер. М. Лукаш, Г. Турков // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. - 1998. - № 12. - С. 6-7. - Переклади вміщено у ст.: М. Борецький. Природа в поезії // Там само. - С. 5-8. (*Зміст*: "Крук - немилый птах..."; "Степу рівнява..."; "Тиша, мир і лад..."; "Журавель знеміг..."; "Чому так постарів..."; "Осіннь із дощем..." та ін.).

386. Мацуо Басьо. "На голій гілці..."; "Стародавній став"; "Між квітками гедзь..."; "Широкі поля"; "Ох, як я заріс..."; "Тиша і сумир"; "Знов осінній дощ..."; "В рибний - ні душі"; "Осіннь. Сльота"; "Подорожній я..."; "На морській розі..."; "Не блиганий світ..."; "Квіття горове..."; "Зозулі розспів..."; "Хворий журавель"; "Баклани в човнах"; [Хокку] / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. - 1998. - № 7. - С. 7. - Першопублікація багатьох хокку та їхніх паралельних варіантів підготовлена М. Москаленком та додана до статті: Москаленко М. Згадуючи Лукаша // Там само. - С. 6.

387. Мацуо Басьо. "Крук - немилый птах..."; "Мій слуга дрімав..."; "Білий лотос-цвіт..."; "На старім ставку..."; "На голій гілці..."; "Пушу коня вбрід..."; "Із далеких літ..."; "Мавпа зойкне - співчуття..."; [Хокку] / Пер. з яп. М. Лукаш // Зарубіж. л-ра в навч. закл. - 2000. - № 4. - С. 17-18. - Хокку Мацуо Басьо вміщено у статті: Мурзо Т.Є. Поет + учитель = учень-поет // Там само.

388. Мацуо Басьо. "На голій гілці..."; "Довгий, довгий шлях..."; "Я, метеличок..."; Пер. з яп. М. Лукаша // Зарубіж. л-ра. - 2001. - № 16. - С. 2. - Переклади вміщено в ст.: Доценко С. Естетична літургія // Там само. - С. 1-2.

389. Мацуо Басьо. Поезії / Пер. з яп. та комент. Г. Туркова // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. - 2001. - №11. - С.54. (*Зміст*: Перший день Нового року; Коржі на папороці; Сакура; Старість солов'я; Обличчя дня; Початок осені; Портрет друга; Холод; Зимування; Кінець року та ін.).

390. Мацуо Басьо. Солом'яний плащ мавпи: Поетична збірка / Артур Генадійович Сіренко (поетичний пер., впоряд. та передм.). - К., 2001. - 91 с.

391. Мацуо Басьо. "Тиша, мир і лад..."; "Степу рівнява..."; "Білий лотос-цвіт..."; "Крук - немилый птах..."; "Довгий, довгий шлях..."; "Із далеких літ..."; "Мандрівник - і все..."; "Журавель знеміг"; "Сакура стара"; "Ніч шляхи мела..."; "На голій гілці..."; "Жаль на серце впад..."; "Чистий водоспад..."; [Хокку] / Пер. з яп. М. Лукаша // Зарубіжна література: Підруч.-хрестоматія. 5 кл.: У 2 ч. / Авт.-упоряд.: Півнюк Н.О., Чепурко О.М., Гребницька Н.М. - К., 2002. - Ч. 2. - С. 96-99.

392. Мідзухара Сюосі. "холод..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 137.

393. Місіма Ю. Сповідь маски: Роман / Пер. з яп. І. Дубинського; Вступ. ст. "Життя і смерть Юкіо Місіми" Б. Ірюка // Всесвіт. - 1991. - №8. - С.3-70.

394. Міцуя Мійоко. Песик Сіро: Казка / Пер. з яп. І. Дзюб; Іл. Ясуо Сегава. - К.: Веселка, 1973. - 30 с.

395. Міядзава Кендзі. Годольфові лілеї; Нерет Індри; Хованчик: Оповідання / Пер. з яп. І. Дубинський // Всесвіт. - 2003. - №1/2. - С.84-90.

396. Моріо Кіта. Родина Ніре: Роман / Пер. з яп. І. Дзюб. - К., 1977. - 376 с.

397. Морітаке. "опалий лист..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 134.

398. Мураками Кідзьо. "густий сніг..."; "жолудь..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - №8. - С. 137.

399. Кавабата Ясунарі. Танцівниця з Ізду. Подяка: Оповідання / Пер. з яп. І. Дзюб // Всесвіт. - 1971. - №8. - С.83-98.

400. Накамура Кусатао. "мати прислала..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 137.

401. Накано Сігехару. Хвили: [Вірш] / Пер. з яп.: Г. Турков // Всесвіт. - 1973. - №9. - С.82.

402. Нарікіра. "Сніг поля вкрива..."; "Знав я добре - ах!..." / Пер. з яп. М. Лукаша // Кролевець. вісн. - 1995. - 7 січ.

403. Нацуме Сосекі. Ваш покірний слуга Кіт: Роман / Пер. з яп. І. Дзюб. - К., 1973. - 454 с.

404. Нацуме Сосекі. Серце: Роман / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 2004. - №7/8. - С. 34-122. - Біогр. довідка про автора: с.35.

405. Огава Мімей. Шпишина: Новела / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1985. - №3. - С.91-92: іл.

406. Огата Каменоске. Вірші про двох / Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. - 1973. - №9. - С.81.

407. Ое Кендзабуро. Звір: Оповідання / Пер. з яп. І. Дзюб; Іл. О. Ларін // Всесвіт. - 1967. - №8. - С.116-131.

408. Ое К. Історія М/Т і лісового дива: Роман / 3 яп. пер. І. Дубинський // Всесвіт. - 1989. - №11. - С.22-55; №12. - С.51-115.

409. Ое К. "Листів до молоді": Есе / 3 яп. пер. В. Гринів та ін. // Всесвіт. - 1987. - №8. - С.122-135.

(*Зміст*: Розшифрування власної моделі світу; Лист літнього Робін-зона; П'ятниця дражить ведмеда; Японці атомного століття і культурна ідентифікація).

410. Окада Дзюн. Дивовижний оркестр: [Оповідання] / 3 яп. пер. П. Басанський // Всесвіт. - 2004. - №5/6. - С.29-30.

411. Онікура. "світає..."; "з мийниці воду..."; "цієї осені..."; "смеркає..."; "цвіт осипався..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 135-136.

412. Оонісі Акахіто. Панахида по людству: Оповідання / Пер. 3 яп. Г. Дуткіна, В. Суліма // Всесвіт. - 1978. - №3. - С.87-89.

413. Райдзан. "дівчата саджають рис..."; "зелено-презелено..."; "губернатора..."; "не одну осінь..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - №8. - С. 136.

414. Рьокан. "як лягла..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984-№8. - С. 136.

415. Рюноске А. Расьомон та інші новели / Пер. І. Дзюба та Г. Туркова; Вступ. ст. І. Драча. - К., 1971. - 246 с.

416. Рьота. "ні пари з вуст..."; "літній дощ..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 136.

417. Рьота. "коло руїн замку..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 136.

418. Садакі. "Коли в столиці спита про мене любя..." / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. - 1998. - № 7. - С. 7.

419. Сакамото Х. Сетонайкай: Поезії / Передм. Окі Яцуо; Пер. з яп. групи перекладачів за ред. В. Різненка // Всесвіт. - 2004. - №3/4. - С.30-34.

420. Санаецу Мусянокодзі. У персиковім гаю: П'єса на три дії / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 2004. - №9/10. - С.22-18. - Довідка про автора: с.22-31.

421. Саотоме Кацумото. Клятва: Оповідання: Для серед. шк. віку / Пер. з яп. І. Дзюба; [Іл. І. Зубковська-Скаканді]. - К.: Веселка, 1978. - 126 с.

422. Сіра Наоя. До Абасірі: Новела / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1985. - №3. - С.103-106.

423. Сігейорі. "пілігримські..."; "вже осінь" - вранці...; "почекай-но ще..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - №3/4. - С. 136.

424. Сімао Тосіо. Хмари весняного неба: Новела / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1985. - № 3. - С. 99-101.

425. Сінті Хосі. Телебог; Знахідка: [Оповідання] / 3 яп. пер. І. Дубинський // Всесвіт. - 1988. - №5. - С.189-192.

426. Сінтоку. "о місяця ясний..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 136.

427. Сісейдзьо. "парасоля..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 136.

428. Соін. "якби оцінювати..."; "сиріпиці квітка..."; "осінь..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 136.

429. Сокан. "до місяця..."; "навколінцях..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 134.

430. Сунада Хіросі. Прощай, дорого! Повість / Скороч. пер. з яп. І. Чирка; [Іл. І. Зубковська-Скаканді] - К.: Веселка, 1980. - 171 с.:іл. 65 000.

431. Суті Мікіо. Якщо піднятися схилом гори... Оповід. / Пер. з яп. П. Хасанський // Всесвіт. - 2000. - №3/4. - С.17-18.

432. Сьотаро Ясуока. Захоплення / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1985. - №3. - С.96-99.

433. Сьохей Оока. Вогні в полі: Роман / Пер. з яп. М. Носов, С. Нікітасенко; Іл.: А. Жуковський // Всесвіт. - 1966. - №3. - С.18-66.

434. Табіто. "У старовину сім великих мудреців..." / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. - 1998. - № 7. - С. 7.

435. Тайгі. "перше кохання..."; "і в пса пожбурити..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 136.

436. Такакура Теру. Води Хаконе. Іст. роман / 3 яп. [Пер. П. Воробйова; Комент. Н. Конрада; Біогр. довідка: с. 270]. - К., 1955. - 272 с.

437. Такахама Кьосі. "перший півень заспав..."; "по вкраденій..."; "гречаним полем..."; "до млина..."; "у літній траві..."; "веселка шезла..."; "веселку уздрівши..."; "веселка шезла..."; "на схилі вулкана..."; "стоїш не рухаєшся..."; "о рожевая сливо..."; "першого метелика..."; "персик зацвів..."; "веселка стала..."; "згасив лампу..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 137.

438. Такаші Аріма. [Лірика] / Пер. Р. Осадчука // Світовид. - К., 1996. - Ч.4. - С.63-67.

439. Такенака Іку. Сліди. [Вірш] / Пер. П. Басанський // Всесвіт. - 2004. - №7/8. - С.23.

440. Такео Арісіма. Жінка: Роман / 3 яп. пер. І. Чирко. - К., 1970. - 311 с. (Б-ка світ. класики).

441. Танака Коодзі. Нове село: Зайда: Оповідання / 3 яп. пер. Г. Дуткіна, Н. Кобцева; Заставки Н. Козакової // Всесвіт. - 1983. - № 6. - С. 101-113.

442. Танігава Карі. Гей, хмарино! : [Вірш] / Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. - 1973. - № 9. - С.79.

443. Танігава Сьотаро. Печаль. Поцілунок: : [Вірш] / Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. - 1973. - № 9. - С.82-83.

444. Тейсцу. "о-о-о!" - і більше ні слова...; "прохолоди..."; Хайку / 3 яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. - 1984. - № 8. - С. 136.

445. Текучі Кюдо. Два японські крамарі: [Оповідання] / Пер. С. Костенко // Діло. - 1923.

446. Томіясу Фу Сей. "тішитесь серце...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С.137.
447. Токунага Наосі. Вулиця без сонця: Яп. робітничий роман / Передм. Мацуяма; Післямова – група яп. революціонерів у Німеччині; Пер. з нім. Є. Касьяненко. – Одеса: Харків: Молодий більшовик, 1932. – 232 с. 40.000.
448. Токунага Наосі. Голод за багатого врожаю / Пер. з яп. К. Накагаки і Г. Носкена; Вступ. сл. Л.Л. // Червоний шлях. – 1933. – №7. – С.91-106.
449. Токунага С. Голод за багатого врожаю: Новела: (Уривки). Два мітинги / Пер. К. Накагаки, Г. Носкіна через есперанто з яп. мови // Антологія літератур Сходу. – Х., 1961. – С. 317-330. – Друк. за публ. у журн. "Червоний шлях". 1933. – №7.
450. Токунага Сунао. Тихі гори. [Роман] / З яп. [Пер. Г. Коваленко]. – К., 1954. – 312 с. 65.000.
451. Токунага Сунао. Дні дитинства: Оповідання: З яп. / [Пер. з рос. вид. І. Сакидон; Іл. С. Каплан]. – К.: Дитвидав, 1961. – 110 с. 15.000.
452. Фудзівара Тейка. "На білий рукав...": [Танка] / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. – 1998. – № 7. – С. 7.
453. Фукунага Такехіко. Острів смерті: Роман / З яп. пер. І. Дзюб; [Післямова Л. Левіна]. – К., 1983. – 508 с.
454. Фукунага Такехіко. Острів смерті: Роман: Журн. варіант / З яп. пер. І. Дзюб; Мал. Г. Воробийової // Всесвіт. – 1983. – № 11. – С. 3-90: іл., портр.; № 12. – С. 30-109.
455. Фукусіма Масамі. Життя квітів коротке: Оповідання / З яп. пер. І. Дзюб // Коліска на орбіті. – К., 1983. – С. 318-331.
456. Футігамі Мосен. Запізніле співчуття: [Вірш] // Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. – 1973. – № 9. – С.80.
457. Хадзін. "випаляють вугілля...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 136.
458. Хакусю К. Місячної ночі: Вірш / Пер. З яп. О. Пархоменка // Барвінок. – 1980. – №6. – С.17.
459. Харукі Мураками. Поїздка до Таїланду: Оповідання / З яп. пер. І. Дзюб // Всесвіт. – 2004. – №1/2. – С.18-26. – Відомості про автора: с.19.
460. Хокусі. "поле продав...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 136.
461. Хосі Сін'їті. Ворожка: Оповідання / З яп. пер. Г. Дупіна, Н. Кобцева; Заставка Н. Голокозакі // Всесвіт. – 1982. – № 11. – С. 190-192.
462. Хосі Сін'їті. Гей, вилазь-но! Страхування доброго настрою; І що воно за час!; Таємничий юнак; Ера готівки; Міністерство життєзабе-

- зпечення; Завтра вихідний: Оповідання / Пер. з яп. та післямова І. Дубинського // Всесвіт. – 1987. – №5. – С.75-88.
463. Хосі Сін'їті. Людина в білому: Оповідання / Пер. з яп. І. Дубинський // Всесвіт. – 1989. – №3. – С.185-192.
464. Хосі Сін'їті. Дещо нове про Шерлока Холмса: Оповідання / Пер. з яп. І. Дубинський // Всесвіт. – 1992. – №8. – С.188-191.
465. Хосої Вакідзо. Текстильний Кодзі. [Повість] / Перероб. для дітей старшого віку Збарська. – Х., 1932. – 184 с. (Шкільна бібліотека світової літератури).
466. Цюра. "уночі веселий..."; "сакура опала..."; "крізь віття...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 136.
467. Юнтоку. "В серці тихий щем...": [Танка] / Пер. з яп. М. Лукаша // Жива вода. – 1998. – № 7. – С. 7.
468. Ямагуці Сейсі. "світляків наловив..."; "липень..."; "гірська западина...": Хайку / З яп. пер. М. Федоришин // Всесвіт. – 1984. – № 8. – С. 137.
469. Яманогуті Баку. Моя поезія: [Вірш] / Пер. з яп. Г. Турков // Всесвіт. – 1973. – №9. – С.79.

РІЗНЕ

470. Асадних О. Українське японознавство на нинішньому етапі розвитку. // Періодичний збірник наукових праць "Мова та історія". – К., 2003. – № 66. – С. 18-23.
471. Асадних О. Українське японознавство на нинішньому етапі розвитку // Мова та історія. – К., 2003. – Вип.66. – С.18-22.
472. Бондар О., Бондаренко І. Україністика в сучасній Японії: [У статті розглянуто розвиток української мови, культури, історії в Японії ще з XVIIIст; друк "Українсько-ніппонського словника" видрукованого у 1944 році.] // Всесвіт. – 2004. – №1-2. – С.35-39.
473. Бондаренко І. П. Дэнзэй – первый японский русист и первый русский японист // The Bulletin of Internationale Institute for Linguistic Sciences Kyoto Sangyo University. –Vol. XVII. –№1. – 1995. – С.97-141.
474. Поліщук Ю.А., Мосенкіс Ю.Л.. Деякі актуальні питання китайстики та японістики (короткий огляд) // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 72. – С. 103-115.

Надійшла до редколегії 05.09.06

І. Бондаренко, д-р філол. наук, проф.

КОРЕЄЗНАВСТВО В СНД ТА УКРАЇНІ У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Головні цілі, які ставить перед собою автор статті, полягають у тому, щоб: а) стисло проаналізувати зміни, які відбулися в корєєзнавстві в країнах СНД після розпаду Радянського Союзу; б) окреслити коло головних проблем, з якими зіткнулися корєєзнавці та корєєзнавство в цих країнах; в) на прикладі України прослідкувати шляхи становлення та можливі перспективи розвитку національних шкіл корєєзнавства в колишніх республіках СРСР, що стали незалежними державами.

The article is dedicated: a) to give a brief analysis of the changes that happened to Korean studies in the CIS countries after the break-up of the USSR starting with 1990; b) to outline basic problems of Korean scholars and Korean studies in these countries; c) on the example of Ukraine, to trace formation processes and possible prospects of further development of national schools of Korean studies in the former Soviet republics, now independent states.

У багатьох колишніх республіках СРСР, що обрали незалежність і згодом увійшли до складу СНД, у 90-х рр. ХХ ст. спостерігається активне відродження національної самосвідомості корейської діаспори, яка після трагічних подій кінця 1930-х рр. знову починає об'єднуватися в земляцтва та асоціації, намагається створити певні культурно-національні автономії, відроджуючи при цьому національну культуру та рідну мову.

Нагадаємо у зв'язку з цим, що відповідно до даних перепису населення 1989 р. кількість етнічних корейців у республіках СРСР становила: в Узбекистані – 161 тис. осіб, у Росії – 110 тис., у Казахстані – 105 тис., на Кавказі (Азербайджан, Вірменія, Грузія) – 23 тис., у Киргизії – 19 тис., у Таджикистані – 15,5 тис., в Україні – 8 тис. осіб.

Не є таємницею, що урядова політика асиміляції і певне прагнення самих радянських корейців, обумовлене як їхнім сумним історичним досвідом, так і деякими іншими міркуваннями, нечим не виділятися серед місцевого населення, призвели до того, що багато хто з них до кінця 80-х рр. практично не володів рідною мовою або ж, практично забувши її, зазнавав величезних труднощів при спілкуванні корейською.

Маємо відзначити, що починаючи з 90-х рр. ХХ ст. майже у всіх країнах СНД відбувається стрімка переорієнтація існуючих економічних, культурних і наукових зв'язків з Північної Кореї на Південну. Економічні та фінансові можливості останньої, які важко навіть порівнювати з першою, активна підтримка та сприяння цьому процесу з боку не лише урядових, але й громадських організацій Південної Кореї, безумовно, сприяли становленню та розвитку шкіл корєєзнавства, які вже існували чи почали зароджуватись у країнах колишнього СРСР. Проте далеко не всі авторитетні представники радянського корєєзнавства одностайні в оцінках цього загального явища, відзначаючи в цій переорієнтації не лише позитивні, але й певні негативні риси. Так, один із корифеїв радянського корєєзнавства Л.Р. Концевич з цього приводу зауважує: "Переорієнтація відносин, особливо економічних та культурних, з Північної Кореї на Південну відразу після встановлення дипломатичних відносин з Республікою Корея, за якою відбулося посилення російсько-південнокорейських зв'язків, разом з позитивними моментами викликало наповнення нашої країни різними південнокорейськими фірмами, офіційними та неофіційними (місіонерськими, просвітницькими та ін.) організаціями, фондами тощо. Правда, останніми роками робилися певні спроби все-таки збалансува-

рієнтація існуючих економічних, культурних і наукових зв'язків з Північної Кореї на Південну. Економічні та фінансові можливості останньої, які важко навіть порівнювати з першою, активна підтримка та сприяння цьому процесу з боку не лише урядових, але й громадських організацій Південної Кореї, безумовно, сприяли становленню та розвитку шкіл корєєзнавства, які вже існували чи почали зароджуватись у країнах колишнього СРСР. Проте далеко не всі авторитетні представники радянського корєєзнавства одностайні в оцінках цього загального явища, відзначаючи в цій переорієнтації не лише позитивні, але й певні негативні риси. Так, один із корифеїв радянського корєєзнавства Л.Р. Концевич з цього приводу зауважує: "Переорієнтація відносин, особливо економічних та культурних, з Північної Кореї на Південну відразу після встановлення дипломатичних відносин з Республікою Корея, за якою відбулося посилення російсько-південнокорейських зв'язків, разом з позитивними моментами викликало наповнення нашої країни різними південнокорейськими фірмами, офіційними та неофіційними (місіонерськими, просвітницькими та ін.) організаціями, фондами тощо. Правда, останніми роками робилися певні спроби все-таки збалансува-

ти взаємовідносини Російської Федерації з КНДР, але наукові та культурні зв'язки з КНДР були майже зведені нанівець, починаючи з кінця 1980-х років" [6].

Через лобювання на урядовому та міністерському рівнях, а також суттєвій матеріальній підтримці як державних (перш за все Кореїської фундації – Korea Foundation), так і приватних установ (промислових компаній, благодійних гуманітарних та релігійних фондів), у вищих навчальних закладах Росії, України і деяких республік Середньої Азії почали відкривати відділення корєєзнавства та здійснювати набір студентів у групи з вивчення корейської мови та літератури як майбутньої основної спеціальності студентів (філолог-корєєзнавець, перекладач), викладати корейську мову як іноземну майбутнім дипломатам, економістам, юристам, інженерам та ін.

Якщо в Російській Федерації центрами корєєзнавства впродовж усього XX ст. були лише Москва, Петербург і Владивосток, то сьогодні до них приєдналися Новосибірськ, Хабаровськ, Уссурійськ, Сахалін та деякі інші міста і регіони цієї країни.

В Україні до початку 90-х рр. XX ст. корейська мова взагалі не викладалася в жодному вищому навчальному закладі країни, а зараз її як основну спеціальність вивчають студенти чотирьох університетів Києва (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський національний лінгвістичний університет, Київський міжнародний університет, Київський університет "Східний світ"), а також студенти Дніпропетровського і Львівського університетів, Харківського педагогічного університету та ін. Загальна кількість студентів-корєєстів, які навчаються в Україні становить 150–200 осіб, а щорічний набір на перший курс за цією спеціальністю сягає 35–50. При цьому конкурс в останні кілька років постійно тримався на рівні 2–3 особи на одне місце.

Схожа ситуація була на початку 90-х рр. і в деяких колишніх республіках Середньої Азії, перш за все в Казахстані й Узбекистані. Так, за даними проф. Г.Н. Кіма, завідувача кафедри корєєзнавства в Казахському державному університеті ім. аль-Фарабі, наведеними в його статті "Корєєзнавство в Казахстані: минуле, сьогодення і майбутнє", наприкінці 90-х рр. XX ст., у Казахстані відкрилися (або ж знаходяться на стадії створення) Центр корєєзнавства на факультеті сходознавства у вищезазначеному університеті, казахсько-корейський центр корєєзнавства в Алматинському державному університеті ім. Абая, а також відділення корейської мови та літератури в університетах кількох інших казахстанських міст [4].

Окреслимо головні проблеми, з якими зіткнулися корєєзнавці та корєєзнавство у країнах СНД в пострадянський період.

Необхідність у підготовці спеціалістів-корєєзнавців у колишніх республіках СРСР було зумовлено насамперед стрімким завоюванням ринків країн СНД відомими південнокорейськими компаніями: LG Electronics, Samsung, DAEWOO та іншими, які перенесли сюди виробництво побутової техніки, автомобілів, збірку комп'ютерів тощо, створюючи нові робочі місця і відчуваючи нагальну необхідність у значній кількості перекладачів і фахівців зі знанням корейської мови. Але, якщо навіть у Російській Федерації, де викладання корейської мови має більш ніж столітню історію, стрімке збільшення кількості вивчаючих корейську мову спричинило проблему браку кваліфікованих викладацьких кадрів, то що вже й говорити про такі країни, як Україна, Казахстан, Киргизстан чи Узбекистан, де корєєзнавства як

науки практично не існувало зовсім, або воно обслуговувало дуже скромні національно-культурні потреби місцевої корейської діаспори. Л.Р. Концевич із цього приводу писав: "При всьому уявному підйомі російського корєєзнавства останніми роками, що віддзеркалилося у виданні набагато більшої кількості робіт із корейстики, ніж за будь-яке десятиліття радянського періоду, відкритті відділень корейської мови в регіональних вузах, створенні корєєзнавчих центрів, проведенні різного роду конференцій тощо, – відчувається небезпека зниження наукового і професійного рівня, прояви дилетанського і некомпетентного підходу в ряді випадків. Найголовніша біда – брак кваліфікованих кадрів у деяких галузях корєєзнавства. Старше покоління корєєзнавців останніми роками стрімко скоротилося. Стан справ із підготовкою молодих кадрів укр. тривожний, особливо в галузі корейської мови та літератури" [6].

Ще однією проблемою, з якою на відміну від Росії зіткнулися Україна та деякі інші країни СНД, що почали розвивати національне корєєзнавство й викладати корейську мову у вищих та середніх навчальних закладах, була практично повна відсутність необхідних якісних підручників і словників. Проблема ускладнювалася ще й тим, що в багатьох країнах СНД викладання у школах і університетах почало здійснюватися державною мовою, а це, у свою чергу, якщо і не виключало зовсім, то, принаймні, значною мірою ускладнювало можливість використання існуючих підручників корейської мови та двомовних словників, підготовлених свого часу відомими російськими корєєзнавцями А.А. Холодович, Ю.Н. Мазур, В.Н. Дмитрієвою та ін.

Водночас постала також проблема відсутності у країнах СНД відповідних кваліфікованих кадрів – досвідчених викладачів корейської мови та літератури, які, до того ж, вільно володіли б відповідною державною мовою. Частково її було розв'язано за допомогою Кореїської фундації, що профінансувала приїзд до колишніх республік СРСР значної кількості волонтерів – носіїв корейської мови, багато з яких мали спеціальну філологічну освіту й були висококваліфікованими викладачами, хоч викладали вони переважно фонетику та сучасну розмовну мову. Разом із ними Кореїська фундація направляла в університети країн СНД спеціальну навчальну літературу: словники, підручники, посібники, навчально-інформативні відео- та аудіоматеріали, а також відповідні технічні засоби навчання: комп'ютери, відеомагнітофони, DVD плеєри тощо.

Проте корєєзнавство це не тільки (і не стільки) викладання корейської мови чи переклад художніх творів корейських письменників іноземною мовою, скільки наукові дослідження в галузі корейської історії, економіки, культури, мистецтва, мови, літератури тощо. Через відсутність у країнах СНД національних шкіл корєєзнавства, за винятком Російської Федерації, ситуація в цьому сенсі виявилася ще жалюгіднішою, ніж з практичним викладанням корейської мови. Про кількісні показники мови піде далі, що ж стосується якості наукових досліджень у галузі корєєзнавства у країнах СНД, то у зв'язку з цим дозволимо собі ще раз процитувати проф. Л.Р. Концевича, який свого часу досить уважно досліджував цю проблему. Зокрема, в одній зі своїх статей, маючи на увазі не лише такі країни СНД, як Казахстан, Узбекистан та інші, але й саму Росію, він із цього приводу писав: "Звільнення ЗМІ і всієї друкарської продукції від цензури і т. п. призвело, з одного боку, до відмови від ідеологічно витриманих концепцій і догм, а з іншо-

го – до вседозволеності й появи мутного потоку лже-наукових теорій та некомпетентних робіт, виконаних на швидку руку" [6].

Дійсно, раптова відміна ідеологічної цензури і довгоочікувана свобода наукового пошуку, яку подарували вченим зміна політичного устрою і звільнення науки від догматів марксизму-ленінізму, обумовили за відсутності відповідної наукової кваліфікації появу значної кількості корєєзнавчих досліджень дуже низької якості. Що стосується Росії, то для неї це насамперед етична проблема, яка віддзеркалює загальний пострадянський "занепад моралі" в цілому і в галузі наукової діяльності зокрема. Що ж до інших країн СНД, то це радше їх біда, ніж провина – своєрідна хвороба росту, "дитяча хвороба", яка з віком проходить або ж легко виліковується.

Кількісні показники наукових досліджень у галузі корєєзнавства у країнах СНД демонструють безумо-

вну перевагу Російської Федерації, де, як уже наголошувалось, історія викладання корєйської мови має більш ніж столітню історію. Якщо в Росії, починаючи з 90-х рр. XX ст., вийшло друком понад 250 наукових робіт (мова йде виключно про окремі корєєзнавчі видання: монографії, збірки наукових статей, підручники, словники тощо), то в решті країн СНД цей показник загалом становив лише 56 окремих видань. З них 26 – присвячені історії та сучасним проблемам корєйської діаспори в цих країнах, а 15 – видання перекладів корєйської художньої літератури національними мовами. В узагальненому вигляді ситуацію з виданням наукової, навчальної та художньої літератури з корєйстики у країнах СНД за період з початку 90-х рр. XX ст. до 2003 р. включно представлено в табл. 1, складеній професором Л.Р. Концевичем (Росія та деякі країни Центральної Азії) [6] і доповненої нами даними по Україні.

Таблиця 1. Книги з корєєзнавства, опубліковані в 1991–2003 рр. у РФ, Україні* та країнах СНД (Казахстан, Киргизія, Узбекистан)**

Предметна рубрикація			РФ	Україна	СНД	
1	Загальні роботи	Збірки, матеріали конференцій	38 +5*	3	2	
		Сучасні проблеми (міжнародні відносини, політика, взаємини між КНДР та РК і т. ін.)		18 +4*		
		Довідники		11	1	
		Історія корєєзнавства		1		
2	Бібліографія		2			
3	Історіографія та джерела		7			
4	Історія	Загальні роботи		16		
		Давні часи / Середні віки		4		
		Новий час	XIX ст. – 1945 р.	13		
			Нац.-визвольний рух	5		
		Новітня історія	Північна Корея (1945-48 рр.)	4		
			Корейська війна (1950-53 рр.)	4 +1*		
			Росія – Корея	18 +1*		
Проблеми об'єднання	3					
5	Економіка		8 + 1*			
6	Право		2			
7	Географія		1			
8	Етнографія		5			
9	Філософія і релігія		3		1	
10	Культура	Загальні роботи		5		
		Мистецтво		5		
11	Література	Загальні роботи		5	2	
		Фольклор		3		1
		Художня л-ра і переклади		18	2	13
12	Мова	Лінгвістика		1 +1*	3	
		Навчальні посібники	Підручники	12	1	1
			Розмовники	3		
13	Корейська діаспора в РФ, Україні та інших країнах СНД		27		26	
Разом:			242 + 13*	12	44	

* Дані по Україні наводяться до кінця першого півріччя 2006 р. включно.

** "Зірочкою" помічені роботи, що вийшли іноземними мовами.

В історії становлення українського корєєзнавства, яким в Україні до здобуття нею незалежності, займалися виключно ентузіаста-одинаки, такі як, наприклад, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Л.Г. Скалозуб, як у дзеркалі відбилися всі проблеми, з якими зіткнулися республіки колишнього СРСР, що вирішили створити власну школу корєєзнавства як складову й органічну частину національного сходознавства.

Розглянемо причини, що сприяли зародженню інтересу до вивчення корєйської мови і культури на теренах України.

Досить показовим і характерним для розуміння справжніх причин мотивації, яка обумовлює вибір саме корєйської мови як основної абітурієнтами вищих навчальних закладів країн СНД у цілому і Украї-

ни зокрема, є той факт, що зовсім не встановлення дипломатичних відносин між цими країнами та Республікою Корея і навіть не активне лобювання та щедра фінансова підтримка Корєйської фундації, як і різноманітних благодійних гуманітарних та релігійних організацій, а реалізація значних за масштабом інвестиційних економічних проектів провідних корєйських компаній у країнах колишнього СРСР сприяла різкому збільшенню кількості охочих вивчати саме корєйську мову. А це у свою чергу підштовхувало Міністерства освіти і безпосередньо університети країн СНД до відкриття відповідних кафедр корєйської мови чи відділень корєєзнавства.

Цікава деталь: відразу ж після підписання в 1997 р. договору про створення спільного підприємс-

тва "Авто-ЗАЗ-Дев" між урядом України та корейським автомобільним концерном "Daewoo Motors", який уже на першому етапі вкладав у створюване СП 150 млн доларів США (загалом даний проект передбачав інвестиції з боку "Daewoo Motors" у розмірі 1,3 млрд доларів США протягом найближчих 10 років, а кількість автомобілів мала становити 230 тис. на рік. На жаль, цим амбітним планам не судилося бути втіленими в життя. Головними причинами цього були: 1) безграмотна протекціоністська політика уряду України; 2) зловживання з боку українсько-корейського СП своїм монопольним положенням на ринку України, зокрема, в галузі цінової політики; 3) відсутність необхідної автосервісної мережі; 4) недовіра маркетингової та рекламної політики; 5) фінансове банкрутство корейського концерну та ін.), в Україні спостерігався величезний сплеск інтересу до корейської мови. У книгарнях українських міст були вміть розкуплені самовчителі, підручники та словники корейської мови незалежно від того, якою мовою (корейською, російською чи англійською) вони були написані й для якої саме категорії вивчаючих мову призначалися. Конкурс серед абітурієнтів, бажаючих вивчати корейську мову в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка та Київському національному лінгвістичному університеті, побив усі рекорди і навіть перевищив в окремих випадках відповідні високі конкурсні показники для традиційно популярних в Україні англійської, німецької та французької мов. Попит на корейську мову був настільки високий, що вже в наступному 1998/99 навчальному році набір на спеціальність "Корейська мова та література" стали здійснювати ще декілька українських університетів, що звернулися до посольства Республіки Корея в Україні з проханням допомогти їм забезпечити навчальний процес кваліфікованими викладацькими кадрами.

Значному підвищенню інтересу до корейської мови і культури в Україні сприяло також істотне збільшення за останнє десятиліття кількості представників корейської діаспори, зумовлене міграцією етнічних корейців до України переважно з Росії та країн Центральної Азії, насамперед Казахстану, Узбекистану й Киргизстану. Проте маємо зауважити, що корейська етнічна меншина, яка відповідала до офіційних даних сьогодні в Україні становить близько 13 тис. осіб, навіть за радянської доби збільшувалася значними темпами: 1959 р. – 1,3 тис. осіб, 1970 р. – 4,5, 1979 р. – 6,1, 1989 р. – 8,7 осіб.

Дані про нинішню кількість корейців, що мешкають в Україні, досить суперечливі. Офіційна цифра коливається від 13 тис. до 15 тис. осіб. Проте громадські організації українських корейців, зокрема Київська корейська асоціація (КАК), Асоціація корейців України (АКУ, м. Харків) та інші, наводять цифру 30 тис. осіб, з яких майже половина, за їхніми даними, мешкає на теренах України нелегально.

Особливої популярності серед корейців, які приїжджають до нашої країни, набули місця проживання у Криму, Миколаївській, Запорізькій, Дніпропетровській, Херсонській, Одеській областях, що надають переселенцям можливість ефективно займатися традиційними для радянських корейців видами сільського господарства, зокрема овочівництвом.

Показово й те, що на відміну від радянської епохи, нинішні українські корейці проявляють виняткову активність у питаннях створення на території України етнічних громадських об'єднань різного типу: гуртків із вивчення корейської мови та культури, недільних дитячих

шкіл і т. п. На сьогодні в Україні існує понад 10 регіональних асоціацій етнічних корейців. За роки незалежності країни проповідники-протестанти з Південної Кореї заснували в Україні близько 15 церков, а також фермерське співтовариство "Ханаан". Саме на базі цього співтовариства в 2004 р. в Україні почала функціонувати перша Євангельська богословська семінарія, що займається підготовкою протестантських священиків. При протестантських церквах було відкрито перші в Україні недільні школи та гуртки корейської мови для дітей місцевої корейської діаспори.

Крім недільних шкіл і гуртків, школяри Києва (як етнічні корейці, так і українці) мають можливість вивчати корейську мову у Кловському ліцеї, а також у гімназії східних мов № 1. У харківській школі № 181 корейську мову вивчають близько 60 школярів. Відкриваються класи з вивченням корейської мови як другої іноземної і в інших великих містах України.

Одночасно значно зміцніла матеріальна база корєзнавства у вищих навчальних закладах України. За останні три роки у двох провідних університетах країни – Київському національному університеті імені Тараса Шевченка і Київському національному лінгвістичному університеті, крім відділень корейської мови, було відкрито також Центри корейської мови та літератури, обладнані сучасною аудіовізуальною апаратурою, супутниковим телебаченням, яке дозволяє студентам дивитися телепередачі Республіки Корея, значною кількістю комп'ютерів з необмеженим доступом до Інтернету, відповідними бібліотеками, укомплектованими навчальною, науковою, художньою та краєзнавчою літературою корейською мовою.

Надзвичайно сприятливим і корисним для українського корєзнавства став той факт, що новим послом Республіки Корея в Україні з квітня 2006 р. вперше було призначено не кадрового дипломата, а відомого ученого-лінгвіста, фахівця в галузі славистики, який вільно володіє як російською, так і українською мовами, професора Корейського університету Хо Сонг Чоль (Hur Seoung Chul), першою офіційною акцією якого на посаді посла було урочисте відкриття в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка Центра корейської мови та літератури, створеного за його ініціативи і завдяки його зусиллям.

Проте найвідрадінішим фактом для майбутнього розвитку корєзнавства в Україні, на наш погляд, є те, що все більше випускників відділень корейської мови віддають перевагу не високо оплачуваній роботі співробітників українських філіалів відомих корейських фірм та компаній, не відкриттю власного бізнесу, а науковим дослідженням у галузі корєзнавства. Лише в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка сьогодні навчаються п'ять аспірантів-корєзнавців, які працюють над дисертаціями з корейської мови і літератури. Ще кілька аспірантів пишуть дисертації з проблем корєзнавства в Інституті сходознавства ім. А.Кримського НАН України. Теми їхніх дисертаційних досліджень наведені в кінці списку наукових робіт із корєзнавства.

1. Библиография Кореи. 1917–1970. – М., 1981; 2. Бондаренко И.П. Корейская художественная литература в украинских переводах // Российское корееведение. – Вып. № 4. – М., 2004. – С. 246–261. 3. Бондаренко И. Корейская литература в Украине // The Promotion of Korean Studies and the Prospects of Ukrainian-Korean Relations. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul. – 2004. – Р. 131–148; 4. Ким Г.Н. Корееведение в Казахстане: прошлое, настоящее и будущее // http://world.lib.ru/k/kim_o_i/koreanstudiesrft.shtml; 5. Концевич Л.Р. Литература з корейстики, яка була видана в Росії та деяких країнах СНД в 1991–2003 рр. // "Східний світ". – №1. – Київ, 2004; 6. Концевич Л.Р. Российское корееведение на современном этапе // "Российское корееведение". – Вып. № 3. – М., 2003; 7. Корейская художественная литература. Указатель переводов и критической литературы, опубликованных на русском языке в 1945–1978 гг. // Всесоюзная

государственная библиотека иностранной литературы. *Пак Санг-Джин*. Оценка украинско-корейских дипломатических отношений за последние десять лет. Перспективы сотрудничества двух стран // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002; 9. *Сим К.* История жизни корейского народа на территории СНГ // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002.

СПИСОК НАУКОВИХ РОБІТ З КОРЕЄЗНАВСТВА, ВИДАНИХ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

I. Літературознавство

1. *Бондаренко І.П.* Корейська література в Україні [Bondarenko I.P., Korean Literature in Ukraine] // The Promotion of Korean Studies and the Prospects of Ukrainian-Korean Relations. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul. – 2004. – P. 131-148.
2. *Бондаренко І.П.* Корейська художественна література в українських перекладах [Bondarenko I.P., Korean Fiction in Ukrainian Translations] // Російське корейське ведення. – Вип. № 4. – М., 2004. – С. 246-261.
3. *Жовтис О.Л.* Корейська література [Zhovtis O.L., Korean Literature] // Українська літературна енциклопедія. – Київ: "Українська радянська енциклопедія" ім. М.П.Бажана, 1990. – Т. 2. – С. 564-566.
4. *Кім Сук Вон.* З досвіду перекладу поеми Шевченка корейською мовою [Kim Suk Von, From the experience of translation of a poem by Shevchenko into Korean] // Вісник Київського університету. – 1996. – № 4. – С. 36-47.
5. *Кім Сук Вон.* Два великих поета: Шевченко і Юн Донг Джу у Кореї [Kim Suk Von, Two great poets: Shevchenko and Yun Dong Dzu in Korea] // Славяноведение (м. Сеул). – 1996. – №12. – С. 383-391 (кор. мовою).
6. *Кім Сук Вон.* Шевченко і корейська література (Типологічні сходження і контактні зв'язки) [Kim Suk Von, Shevchenko and Korean Literature (Typological Convergence and Contact Links)]: Дис. канд. філол. наук. – К., 1997. – 260 с.
7. *Кім Сук Вон.* Шевченко і корейська література (Типологічні сходження і контактні зв'язки) [Kim Suk Von, Shevchenko and Korean Literature (Typological Convergence and Contact Links)]: Автореф. дис. канд. філол. наук. – К., 1997. – 27 с.
8. *Кім Сук Вон.* Шевченко і корейська література [Kim Suk Von, Shevchenko and Korean Literature]. – К., – 1997. – 269 с.
9. *Кім Сук Вон.* Дух опору. Бунт. Личність. (Шевченко). [Kim Suk Von, A Spirit of Resistance. Rebelling. Personality. (Shevchenko)]. – Славяноведение (м. Сеул). – 1998. – № 14. – С. 385-414 (кор. мовою).
10. *Кім Сук Вон.* Шевченко та Юн Донг Джу [Kim Suk Von, Shevchenko and Yun Dong Dzu] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю. 36. статей. – К., 2001. – С. 83-98.
11. *Кім Сук Вон.* Історичне значення творчості Шевченка [Kim Suk Von, Historical Value of Shevchenko's Creative Work] // The Nation-Building and Cultural Identity of Ukraine. The 1st International Conference on Ukraine in Seoul, 2004. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul. – 2004. – С. 64-76 (укр. і кор. мовами).
12. *Кім Сук Вон, Кінджібала О, Скрипник Ю.* та ін. Корейські народні казки [Kim Suk Von, Kindjibala O, Skrypnuk Yu., Korean folk tales] Навчальний посібник. – К., 2006. – 216 с.
13. *Мосенкіс Ю.Л.* Тарас Шевченко і корейська література (Рец. На кн.: Кім Сук Вон Шевченко і корейська література. – К., 1997. – 272с.) [Mosenkis Yu.L., Taras Shevchenko and the Korean Literature] // Українська мова та література. – 1997. – Ч. 40. – С. 80
14. *Мосенкіс Ю., СИНІШИН Р.* Лексичні корейзми в українських текстах літературознавчої тематики [Mosenkis Yu., Synyshyn R., Lexical Koreizms in Ukrainian Texts of Literary Criticism] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 67. – К., – С. 40-42.
15. *Скороход О.* Чи потрібна українському читачеві корейська література? [Skorokhod O. Does a Ukrainian reader need the Korean Literature?] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю. – К., 2002. – С. 206-211.
16. *Cho Hye Kyoung* (ЧО ХЕ КЮН), The Poetics of Boundary: a Study of Gogol's "Taras Bulba" // The Nation-Building and Cultural Identity of Ukraine. The 1st International Conference on Ukraine in Seoul, 2004. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul. – 2004. – С.96-114 (кор. і рос. мовами).

II. Лінгвістика

1. *Агеева А., Кім Сук Вон.* Корейська мова: Підручник. [Aheeva A., Kim Suk Von, The Ko-rean Language] – К., 2004. – 231 с.
2. *Бойко Ю.* Необхідність вивчення китайської ієрогліфіки в процесі опанування корейської мови [Boiko Yu, A necessity of studying Chinese Hieroglyphics in the process of learning Korean] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С. 219-225 (укр. і кор. мовами).
3. *Бурковський І.З.* П'ятитисячолітня історія картвельської писемності; Мосенкіс Ю., Синишин Р. Проблема походження корейської мови. [Burkovskiy I.Z., A Five-thousand-year History of the Kartvel written language; Mosenkis Yu., Synyshyn R., The Problem of the origin of Korean] – К., 2002. – 58 с. (Рец.) // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., – 2002. – Вип. 60. – С. 44-47.

4. *Вовк В.* Орфоепічні та орфографічні відмінності у мові Південної та Північної Кореї [Vovk V., Orthoepic and orthographic differences in the language of South and North Korea] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 62. – С. 16-20.
5. *Вовк В.* Дієслово та прикметник як види граматичної категорії предикатива в корейській мові [Vovk V., The verb and the adjective as kinds of grammatical category of the predicative in Korean] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 63/64. – С. 16-19.
6. *Вовк В., Мосенкіс Ю.Л.* Корейська мова: Матеріали до бібліографії. Вип. II [Vovk V., Mosenkis Yu., Korean: Materials to the bibliography] // Мова та історія. – К., 2003. – Вип. 65. – С. 81-84.
7. *Кан Ден Сук.* Об особенностях лексического состава современного корейского языка [Kan Den Suk., About the peculiarities of lexical composition of contemporary Korean] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С. 34-49 (укр. і кор. мовами).
8. *Кім Сук Вон, Плаксієнко Н.* Програма курсу "Теоретична граматики корейської мови" для студентів відділення сходознавства [Kim Suk Von, Plaksienko N., "The Course Program "Theoretical Grammar of Korean" for students of the department of Oriental Studies]. – К., 2001. – 10 с.
9. *Литвиненко В.* Особливості перекладу публіцистичних матеріалів з корейської на українську мову [Lytynenko V., Peculiarities of Translation of Publicistic Works from Korean in-to Ukrainian] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С. 68-82 (укр. і кор. мовами).
10. *Метлицька О.В.* Лексико-семантична концептуалізація тваринного світу в корейських фразеологізмах [Metlytska O. V., Lexico-semantic Conceptualization of Animal World in Korean Phraseological Units] // Сходознавство. – № 31- 32. – 2005. – С. 90-98.
11. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* П'ятитисячолітня традиція картвельської писемності; Проблема походження корейської мови. [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., A Fivethousand-year History of the Kartvel Written Language; The Problem of the origin of Korean] – К., 2002. – 58 с.
12. *Мосенкіс Ю.Л.* Науковий семінар з корейзнавства [Mosenkis Yu.L., A Scientific Seminar on Korean Studies] // Мова та історія. – 2002. – Вип. 61. – С. 48.
13. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Мовна карта Східної Азії і проблема генетичних зв'язків корейської мови [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., A Linguistic Map of the East Asia and the Problem of Genetic Links of Korean] // Мова і культура. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 5. – Т. III. Ч. 2. – С. 46-51.
14. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Проблема походження давнього етноніма корейців у євразійському мовно-культурному контексті [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., The problem of the origin of the old ethnonym of Koreans in the Eurasian Linguistic and Cultural Context] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2002. – Вип. 60. – С. 30-34.
15. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Корейські елементи українського тексту (за українським перекладом роману Лі Гі Єна "Рідний край") [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., Korean Elements of the Ukrainian text (on the Ukrainian translation of the novel by Li Gi En "Motherland")] // Мова і культура. – К., 2003. – Вип. 6. – Т. V. – Ч. 2. – С. 299-303.
16. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Використання відомостей про походження корейської мови у навчальному процесі [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., The use of information about the origin of Korean in the academic process] // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Східні мови та літератури. – К., 2003. – Вип. 7. – С. 20-24.
17. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Відбиття корейсько-українських культурних контактів у лексиці української мови [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., A Reflection of Korean-Ukrainian Cultural Contacts in the Ukrainian vocabulary] // Українське мовознавство. – К., 2003. – Вип. 26. – С. 19-23.
18. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Корейська й чукотсько-камчатські мови: спроба лексико-статистичного порівняння [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., Korean and the Languages of Chukotka-Kamchatka: An Attempt of Lexico-statistical comparison] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 62. – С. 34-41.
19. *Мосенкіс Ю.Л.* Український лінгвістичний корейстиці – півстоліття [Mosenkis Yu.L., Ukrainian Korean Studies is 50 years old] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 63/64. – С. 5.
20. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Корейська мова: Матеріали до бібліографії [Mosenkis Yu. L., Synyshyn R.I., Korean: Materials for the bibliography] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 63/64. – С. 70-71.
21. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Корейські лексичні елементи українського перекладу роману Лі Гі Єна "Земля" як матеріал до спец-курсу "Мовні контакти" [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., Korean Lexical Elements of the Ukrainian Translation of the Novel by Li Gi En "Earth" as a material to the special course "Linguistic Contacts"] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 65. – С. 29-36.
22. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Корейське слово в українському тексті (поетія, проза, публіцистика) як матеріал спецкурсу "Мовні контакти" [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., A Korean Word in the Ukrainian text (poetry, prose, publicism) as material to special course "Linguistic Contacts"] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 66. – С. 23-27.
23. *Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І.* Лексичні корейзми в українських текстах літературознавчої тематики [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I.,

Lexical Koreizms in Ukrainian texts of Literary Criticism] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2004. – Вип. 67. – С. 40-45.

24. Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І. Корейська лексика в українських лінгвістичних, лінгво-фольклористичних, фольклорних та художніх текстах (матеріал до посібника з мовних контактів) [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I. Korean Vocabulary in Ukrainian Linguistic, Linguistic-folk, Folk and Fiction Texts (the Material to the Manual on Linguistic Contacts)] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2004. – Вип. 68. – С. 38-45.

25. Мосенкіс Ю.Л. Від трипільської культури до Корейського півострова: стародавні мовні паралелі [Mosenkis Yu.L. From the Culture of Trypillia to the Korean Peninsula: Ancient linguistic parallels] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 69. – К., 2004. – С. 120-126.

26. Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І. Матеріали до словника корейських лексичних елементів українських текстів [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I. Materials to the Dictionary of Korean Lexical Elements in Ukrainian texts] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2004. – Вип. 70. – С. 107-121.

27. Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І. Корейська лексика в українському тексті з музики й танцю [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I. Korean lexis in the Ukrainian text on music and dance] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2004. – Вип. 71. – С. 81-83.

28. Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І. Корейська мова: Матеріали до бібліографії. [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., Korean: Materials for the bibliography] Випуск 3 // Мова та історія. Пе-ріодичний збірник наукових праць. – К., 2004. – Вип. 72. – С. 136-137.

29. Мосенкіс Ю.Л. Спорідненість тюркських мов із корейською та японською і місце алтайської мовної надродина у давній євразійській історії [Mosenkis Yu.L., Cognation of Turk Languages with Korean and Japanese and the place of the Altai Linguistic Superfamily in the Ancient Eurasian History] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 73. – К., 2004. – С. 113-117.

30. Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І. Галузева корейська лексика в українських текстах (на матеріалі спортивної термінології) [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., The Branch Korean vocabulary in Ukrainian texts (on the material of sport terminology)] // Мовні і концептуальні картини світу: 36. наук. праць. – К., 2004. – № 10. – С. 444-449.

31. Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І. Мовні символи корейської культури у довідково-країнознавчому виданні [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., Language Symbols of the Korean Culture in a Reference and Area Studies Book] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 69. – К., 2004. – С. 105-113.

32. Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І. Матеріали до словника корейських лексичних елементів українських текстів [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., Materials to the dictionary of Korean lexical elements in Ukrainian texts] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 70. – К., 2004. – С. 107-121.

33. Мосенкіс Ю.Л. Исследования корейского языка в украинском журнале "Язык и история" [Mosenkis Yu.L., Research on Korean in the Ukrainian "Language and history" magazine] // Сеульский вестник. – 2004. – № 82. – С. 15.

34. Мосенкіс Ю.Л., Синишин Р.І., Сушко О.І. Деякі перспективи дослідження мовної картини світу [Mosenkis Yu.L., Synyshyn R.I., Sushko O.I., Some Prospects of Research on Language Picture of the World] // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К., 2005. – Вип. 16. – Книга 1. – С. 310-313.

35. Пляксієнко Н. Складне речення в корейській мові [Plaksienko N., The Composite Sentence in Korean] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С. 11-33 (укр. і кор. мовами).

36. Пляксієнко Н. Класифікація допоміжних дієслів корейської мови [Plaksienko N., A Classification of Auxiliary Verbs in Korean] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 66. – К., 2004. – С. 52-57.

37. Пляксієнко Н. Поєднання лінгвосціологічного та комунікативного методів при викладанні та вивченні корейської мови [Plaksienko N., A Combination of Linguo-socio-cultural and Communicative Methods in teaching and learning of Korean] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 67. – К., 2004. – С. 46-49.

38. Пляксієнко Н.О. Східномовно-український переклад (корейська мова): [Plaksienko N.O., Oriental-Ukrainian Translation (Korean)] Навчальна програма. – К., 2000 – 15 с.

39. Романчук Р. Дослідження звуко-символізму в корейській мові: Зображувальна (ономатопеїтична) лексика корейської мови та її особливості [Romanchuk R., A Research on Sound Symbolism in Korean: Onomatopoeical Vocabulary of Korean and its Peculiarities] // VI східнознавчі читання А. Кримського: Тези доповідей міжнародної наукової конференції. – Київ, 30-31. 10. 2002. – К., 2002. – С. 101-103.

40. Синишин Р.І., Мосенкіс Ю.Л. Проблема походження корейської мови. [Synyshyn R.I., Mosenkis Yu.L., The Problem of the Origin of Korean] – К., 2002. – 60 с.

41. Синишин Р.І. Матеріали до словника українського комп'ютерного сленгу (А-В) [Synyshyn R.I., Materials to the Dictionary of the Ukrainian Computer Slang (A-C)] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2002. – Вип. 61. – С. 23-25.

42. Синишин Р.І. Дискусійні аспекти проблеми генетичних зв'язків корейської мови (про концепцію південнокорейського лінгвіста Со Чон Пона) [Synyshyn R.I., Disputable Aspects of the Problem of Genetic Links of Korean

(about the Conception of South Korean linguist So Chen Pona)] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. – К., 2002. – Вип. 60. – С. 49-50.

43. Синишин Р.І. Класифікація корейських лексичних елементів українського тексту (за ро-манами Лі Гі Ена "Земля" та "Рідний край") [Synyshyn R.I., A Classification of Korean Lexical Elements in the Ukrainian text (on the novels of Li Gi En "Land" and "Motherland")] // Мовні і концептуальні картини світу: 36. наук. праць. – К., 2004. – Вип. 11. – С. 148-151.

44. Синишин Р.І. Питомі корейські слова (не китайського походження) в українських текстах [Synyshyn R.I. The specific Korean words (not Chinese origin) in the Ukrainian texts] // Українське мовознавство. – К., 2004. – Вип. 29/30. – С. 121-124.

45. Синишин Р.І. Деякі семантичні проблеми відтворення лексичних корейзмів в українських текстах [Synyshyn R.I., Some Semantic Problems of Translation of Lexical Koreizms in Ukrainian texts] // Проблеми семантики слова, речення та тексту: 36. наук. праць. – К., 2004. – С. 216-217.

46. Скалозуб Л.Г. Сопоставительное описание согласных современных корейского и русского языков: Итоги экспериментально-фонетического исследования и методика постановки русских согласных у корейцев [Skalozub L.G., A Comparative Description of the Consonants in Modern Korean and Russian languages: Results of an Experimental Phonetic Research and Principles of Teaching Russian Consonants to Koreans] – К., 1957. – 104 с.

47. Скалозуб Л.Г. Согласные фонемы корейского языка [Skalozub L.H., Consonant Phonemes in Korean] // Наукові записки Київського державного університету ім. Т. Шевченка. – К., 1957. – Т.XV. – Вип. VII: Збірник філологічного факультету. – № 11.

48. Скалозуб Л.Г. Співставний аналіз приголосних фонем сучасних російської і корейської мов [Skalozub L.H., A Comparative Analysis of Consonant Phonemes in Modern Russian and Korean] // Науковий щорічник Київського державного університету ім. Т. Шевченка. – К., 1957.

49. Скалозуб Л.Г. Сопоставительное описание согласных современных русского и корейского языков: [Skalozub L.H., A Comparative Description of Consonants in Modern Russian and Korean] Авт. дис. канд. филол. наук. – К., 1958. – 20 с.

50. Шевченко Г. Лексикографія в російській корейістці [Shevchenko G., Lexicography in Russian Korean Studies] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 69. – Київ: ЗАТ "Biron". – 2004. – С. 65-91.

51. Шевченко Г. Лексикографія в русистці Республіки Корея [Shevchenko G., Lexicography in Russian Studies of the Korean Republic] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 69. – К., 2004. – С. 92-104.

52. Шевченко Г. Транскрипція корейських слів або чому вкраплені в український переклад корейізмів не віднайдені дослідниками в лексикографічних джерелах? [Shevchenko G., Transcription of Korean Words, or Why Koreizms sprinkled into the Ukrainian Translation are not Found by Researchers in lexicographic sources?] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 69. – К., 2004. – С. 127-135.

53. Шевченко Г. Чи потрібен в Україні корейсько-український словник? [Shevchenko G., Is a Korean-Ukrainian Dictionary necessary in Ukraine?] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 70. – К., 2004. – С. 58-67.

54. Шевченко Г. З приводу публікації "Матеріалів до словника корейських лексичних елементів українських текстів" [Shevchenko G., As for the Publication of "Materials to the Dictionary of Korean Lexical Elements in Ukrainian Texts"] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 71. – К., 2004. – С. 45-49.

55. Шевченко Г. Лексикографічний аналіз "Нового корейсько-російського словаря" Кім Чун Сі-ка та Кім Мун Ука. 1. Визначення повноти охоплення лексики [Shevchenko G., A Lexicographic Analysis of the "New Korean-Russian Dictionary" by Kim Chun Sik and Kim Mun Uk. 1. Determining of the Penitude of Vocabulary] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 73. – К., 2004. – С. 24-51.

56. Щегель О.М. Особливості фонетики корейської мови. Фонетичні складнощі при вивченні корейської мови [Shchehel' O.M., Peculiarities of Korean Phonetics. Phonetic Difficulties in learning Korean] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С.212-218 (укр. і кор. мовами).

III. Історія, культура, освіта

1. Вовк В. Розвиток системи освіти у Республіці Корея з 1945 до 2003 року [Vovk V., The Development of Educational System in the Republic Korea in 1945-2003] // Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. Випуск 67. – К., 2004. – С. 75-79.

2. Сетух В.Б. Корейці в етнонаціональній структурі населення України: проблеми етнічного ренесансу [Evtukh V. B., Koreans within the Ethnic National Structure of Population of Ukraine: Problems of Ethnic Renaissance] // The Promotion of Korean Studies and the Prospects of Ukrainian-Korean Relations. Proceedings. Korean Association of Ukrainian Studies (KA-US). – Korea, Seoul, 2004. – P. 120-130.

3. Ім Йон Сан, Пан Іль Квон. Проект створення комп'ютерної мережі для спільноти українських корейців, які проживають на Півдні країни [Im Yon San, Pan Il Kwon, A project of Creation of Ccomputer Network for the Association of Ukrainian Koreans in the South of Ukraine] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С. 99-167 (укр. і кор. мовами).

4. Пак Санг-Джин. Оценка украинско-корейских дипломатических отношений за последние десять лет. Перспективы сотрудничества двух стран [Pak Sang-Dgyn, An Assessment of Ukrainian-Korean Diplomatic Relations in

the Past Ten Years. Collaboration. Prospects for the Two Countries] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С. 181-191 (укр. і кор. мовами).

5. Республика Корея: цифры і факти [The Korean Republic: Figures and Facts] – Сеул: Корейська служба інформації. – 2001. – 216 с.

6. Рубель В.А. К вопросу о методике определения уровня жизни средневекового крестьянства Кореи и Китая. Постановка проблемы [Ru-bel' V.A., To the Issue of the Principles to Assessing Living Standards of the Medieval Peasantry in Korea and China. Setting of the Problem] // The Promotion of Korean Studies and the Prospects of Ukrainian-Korean Relations. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul, 2004. – P. 78-94.

7. Сим К. История корейского народа в СНГ [Sim K., The History of the Korean People in the CIS] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С. 168-180 (укр. і кор. мовами).

8. Халимоненко Г.І. Стан та перспективи розвитку корейстики в Україні [Khalymonenko H.I., Status Quo and Development Prospects of Korean Studies in Ukraine] // The Promotion of Korean Studies and the Prospects of Ukrainian-Korean Relations. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul, 2004. – P. 111-115.

IV. Економіка

1. Александрук В. Україна – Республіка Корея: стан та перспективи розвитку двосторонніх відносин [Aleksandruk V., Ukraine – the Republic of Korea: Status Quo and Development Prospects of Bilateral Relations] // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: 36. ст. – К., 2002. – С. 192-205 (укр. і кор. мовами).

2. Александрук В. Сучасність та майбутнє українсько-корейського співробітництва [Aleksandruk V., Present and Future of the Ukrainian-Korean Collaboration] // The Promotion of Korean Studies and the Prospects of Ukrainian-Korean Relations. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul, 2004. – P. 62-68.

3. Економіка [Economics] // Республіка Корея: цифри і факти. – Сеул: Корейська служба інформації. – 2001. – С. 60-80.

4. Lenda O. The Advances of Ukrainian Science and Technology and bilateral Cooperation between Ukraine and the Republic Korea // The Nation-Building and Cultural Identity of Ukraine. The 1st International Conference on Ukraine in Seoul, 2004. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul, 2004. – С. 28-32 (анг. мовою).

5. Філіпенко А.С. Фінансування інноваційного розвитку: світовий досвід для України та Республіки Корея [Filipenko A. S., Financing of Innovative Development: the World Experience for Ukraine and the Republic of Korea] // The Promotion of Korean Studies and the Prospects of Ukrainian-Korean Relations. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea, Seoul, 2004. – P. 4-10.

V. Тематика дисертаційних досліджень молодих українських корезнавців

1. Бойко Ю. Корейсько-японські мовні взаємозв'язки V-XII ст. [Boyko Yu., Korean-Japanese language links in V-XII c.].

2. Болдескул Є. Роль ієрогліфіки в процесі розвитку корейської мови [Bolideskul E., A role of Hieroglyphics in the Development of Korean].

3. Кіндзибала О. Жанрові різновиди корейських народних казок [Kindzhybala O., Genre Varieties of Korean Folk Tales].

4. Метощька О. Лексико-семантична концептуалізація тваринного та рослинного світу у фразеологічній системі корейської мови [Metlyts'ka O., Lexico-semantic Conceptualization of Animal and Plant World in the Korean Phraseological System].

5. Олійник М. Ономастична система сучасної корейської мови [Oliyynk M., Onomastopoetic System of Modern Korean].

6. Рижков А. Структурно-семантичні та функціональні особливості правничої термінології в корейській мові. [Ryzhkov A., Structural-semantic and Functional Peculiarities of Korean Law Terminology].

7. Синишин Р. Корейські лексичні запозичення в українській мові [Synyshyn R., Korean Lexical Borrowings in Ukrainian].

8. Скрипник Ю. Комунікативна категорія ввічливості в сучасній корейській мові [Skrypnyk Yu., The Communicative Category of Politeness in Modern Korean].

Надійшла до редколегії 05.09.06

МОВОЗНАВСТВО

Н. Кулигіна, асп.

МІСЦЕ "ЧЕНЮЙ" У КЛАСИФІКАЦІЇ КИТАЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Досліджено класифікації китайських фразеологізмів, а також наявні погляди щодо визначення терміна, який вживається на позначення поняття "ченюй".

The article investigates the classifications of the Chinese phraseological units and the opinions about formulation of the term that is used to denote the concept of "chengyu".

Існує лише незначна кількість робіт вітчизняних та радянських дослідників, присвячених китайській фразеології (З.І. Баранова, В.І. Горелов, А.Л. Семенов), тому питання досі залишається актуальним, і є потреба у подальшому ґрунтовному дослідженні китайських фразеологізмів у цілому та ченюй як широкого пласту фразеологічних одиниць зокрема.

Предметом фразеології як розділу мовознавства є дослідження категоріальних ознак фразеологізмів, на основі яких виділяються основні ознаки фразеологічних одиниць і розв'язується питання про сутність фразеологізмів як особливих одиниць мови, а також виявлення закономірностей функціонування фразеологізмів у мові і процесів їхнього утворення.

Попри наявність єдиного предмета досліджень та численні розробки багатьох питань фразеології до теперішнього часу існують різні погляди на те, що таке фразеологізм, а також яким є обсяг фразеології. Переліки фразеологізмів, пропоновані вченими, настільки відрізняються один від одного, що є всі підстави говорити про різні, часто прямо протилежні (іноді такі, що навіть виключають один одного) погляди на предмет даного дослідження і про проблеми у науковій термінології, пов'язані з позначенням відповідних понять. Цим пояснюється і нечіткість розуміння терміна "фразеологія", той

факт, що немає єдиної і достатньою мірою конкретизованої класифікації фразеологізмів.

Відповідно до лексико-семантичних і граматичних диференціальних ознак фразеологічних одиниць, а також особливостей функціонування або способів існування в мовному ланцюзі, В.І. Горелов розробив структурно-семантичну і функціонально-стилістичну класифікації китайських фразеологізмів [2].

Структурно-семантичну класифікацію фразеологізмів китайської мови прийнято проводити за структурно-граматичним і лексико-семантичним критеріями. За цією класифікацією фразеологізми поділяються на такі структурні типи: фразеологізми-словосполучення і фразеологізми-речення.

До типу фразеологізмів-словосполучень належать фразеологічні одиниці, що мають структуру словосполучення (їх іноді іменують фраземами). Фраземи, позначаючи окремі поняття, є номінативними словосполученнями. Оскільки фразеологізми цього типу мають спільну ознаку (будова словосполучення), але різняться семантично, а також ступенем злиття компонентів, що входять до їх складу, то В.І. Горелов поділяє їх на два підтипи: фразеологічні вирази і фразеологічні сполучення.

Фразеологізми, що складаються зі слів з вільним значенням є фразеологічними виразами. Для них характерна семантична подільність. Компоненти зберігають

смыслову самостійність, і значення цілого випливає зі значення структурних елементів. Основною особливістю цієї групи фразеологізмів є те, що вони відтворюються в мовленні як готові одиниці з постійним складом і значенням. Наприклад: 体力劳动 – фізична праця; 脑力劳动 – розумова праця; 生产任务 – виробниче доручення; 解放战争 – визвольна боротьба; 以备万一 – про всяк випадок; 包罗万象 – всеохоплюючий.

Фразеологізми, у складі яких хоча б один компонент є словом з обумовленим, специфічним значенням, називають фразеологічним сполученням. Специфічні компоненти вживаються в переносно-метафоричному значенні. Вони можуть поєднуватися лише з конкретними словами і, отже, мають фразеологічно зв'язане значення. Характерною ознакою фразеологізмів даного типу є те, що функціонально вони відповідають слову, оскільки поняття позначається фразеологізмом у цілому, а не його окремими елементами. Наприклад: 黄金时代 – золотий вік; 黑暗势力硬 – чорні сили; 硬性规定 – жорсткі правила; 暗淡心情 – похмурий настрій; 盲目崇拜 – сліпе поклоніння.

До типу фразеологізмів-речень належать фразеологічні одиниці, що мають структуру речення (їх також називають стійкими фразами). В основі значення фразеологізмів-речень лежить не поняття, а інші форми мислення: судження, умовивід, питання. Стійкі фрази є комунікативними одиницями, але деякі фразеологізми, хоч і є структурно рівнозначними реченню, не містять самостійного повідомлення, тобто є номінативними одиницями (у цьому випадку вони виконують роль одного із членів речення). Фразеологізми цього типу мають постійний лексичний склад і стійку синтаксичну структуру, не продукуються у процесі спілкування, а відтворюються як готові мовні одиниці, наприклад: 少年老成 ("у малі роки старим став") – не по рокам дорослий, розважливий. 少见多怪 ("мало бачив, багато дивується") – хто мало бачив, тому все диво-дивне. 问心无愧 ("запитаєш серце – не соромно") – совість чиста; без каяття.

Функціонально-стилістична класифікація – це поділ фразеологізмів китайської мови на відповідні типи у сфері суспільного функціонування і віднесеності до того чи іншого стилю. Фразеологізми цієї категорії є переважно мовними штампами (мовними формулами). Під мовним штампом слід розуміти мовну одиницю (головним чином словосполучення, іноді – речення), яка постійно відтворюється в мові в готовому вигляді й має функціонально-стилістичне значення. За даною класифікацією фразеологізми китайської мови поділяються на фразеологізми розмовного, публіцистичного, науково-технічного й офіційно-ділового стилів, а також службові фразеологізми [2, с. 175–180].

Фразеологізми китайської мови з погляду експресивних можливостей В.І. Горелов поділяє на власне виражальні й зображально-виражальні.

Власне виражальні фразеологізми з емоційно-оцінним значенням є засобом вираження суб'єктивного ставлення мовця до предметів. Емоційно-оцінне значення буває позитивним і негативним. Наприклад: 骇人听闻 – страшний, жахливий ("наводити жах на людей"); 不可名状 – невимовний ("неможливо описати").

Зображувально-виражальні засоби китайської фразеології яскравіші, виразніші, ніж власне виражальні. Вони створюють образи. Фразеологізми цієї групи вживаються метафорично. Існує чотири класи фразеологізмів даної категорії: готові вирази (ченюй), народні вислови, вислови з кінцівкою, що усикається, відточені фрази [2, с. 39].

Залежно від граматичної функції, структури, а також семантики фразеологічних одиниць, китайський мовознавець Сун Вейджан (孙维张) поділяє фразеологізми на дві групи: описові та відтворювальні фразеологізми. До описових фразеологізмів входять: ченюй, ідіома, недовітка (алегорія). Особливість даної групи полягає в описі об'єктивних явищ з погляду врівноваженої об'єктивності, вираженні суб'єктивних знань або думок людей щодо об'єктивних явищ. Відтворювальна фразеологія включає в себе прислів'я та афоризми. Їх особливостями є відтворення ставлення і поглядів суб'єктів на об'єктивні події, підведення підсумків сформованого протягом життя досвіду людей, трактування фразеологічними одиницями законів і принципів зародження, формування, розвитку й змін об'єктивних явищ [8, с. 58–59].

Фундаментальний клас у системі фразеологізмів китайської мови складають ченюй. Охоплюючи широкий пласт фразеологічних одиниць матеріального побуту й духовного життя китайського народу, ченюй відбивають реалії китайської дійсності, містять численні відомості з історії, культури, етики й естетики Китаю.

Ченюй зберегли і донесли до наших днів свою самотню форму і яскраве національне забарвлення. Будучи найбагатшим джерелом пізнання культурної спадщини й історичного минулого Китаю, ченюй мають важливе пізнавальне значення.

Виданий японською мовою довідник з китайського мовознавства характеризує ченюй у такий спосіб: "Ченюй – це фразеологізми, що пройшли довгий шлях історичного розвитку і, понині перебуваючи в мові, вони є дорожочинними висловами, залишеними китайцям у спадщину їхніми предками [11, с. 11].

З.І. Баранова подає таке формулювання: ченюй – це стійке фразеологічне словосполучення (переважно чотирислівне), побудоване за нормами давньої китайської мови, семантично монолітне, з узагальнено переносним значенням, що носить експресивний характер, функціонально є членом речення" [1, с. 6].

Китайський мовознавець Фо Лан (佛朗) тлумачить ченюй як передачу думок людей на письмі давньою китайською книжною мовою [5, с. 348].

За визначенням Сянгуан Джун (向光忠), "ченюй – це усталене словосполучення, складене історично, продукт пізнання, мовна квінтесенція" [10, с. 51].

Тлумачний словник сучасної китайської мови "现代汉语词典" подає таке формулювання: "ченюй – це словосполучення або короткі речення, що за тривалий час набули широкого використання серед людей, мають лаконічну форму і тонкий зміст. Більшість ченюй – чотириморфемні словосполучення, що належать до певного джерела. Деякі ченюй не важко зрозуміти з огляду на їх морфемний склад, наприклад: 小题大做 ("малий" + "задача" + "великий" + "робити") – багато шуму з нічого; робити з мухи слона; 后来居上 ("потім" + "стояти" + "верх") – останні стали першими; нове перевершило старе. Для того щоб зрозуміти значення деяких ченюй, необхідно знати його джерело або ж саме значення фразеологічного звороту, наприклад: 朝三暮四 ("ранок" + "3" + "під вечір" + "4") – вранці одне, а ввечері інше; 杯弓蛇影 ("чашка" + "лук" + "змія" + "тінь") – у страху очі великі" [9, с. 161].

Ліу Дзесіу (刘洁修) значення слова ченюй у тлумачному словнику сучасної китайської мови "现代汉语词典" вважає правильним, але недостатньо широким. Ліу Дзесіу додатково включає до складу ченюй такі одиниці:

1) стійкі словосполучення, що складаються з двох морфем та відрізняються від складних слів вмістом

історичних фактів (наприклад: 请缨 – проситися на фронт, прохати включити когось в бій; 推敲 – зважувати, всесторонньо обдумувати тощо);

2) стійкі словосполучення, що складаються з трьох морфем та різняться від звичайних словосполучень вмістом історичних фактів або ж утворені від порівняно давнього джерела (наприклад: 闭门羹 – поцілувати дверний замок, дверям уклонитися (іронічно); 莫须有 – необґрунтований, безпідставний, висмоктати з пальця; 破天荒 – небувалий; 半瓶醋 – недоумок, дилетант тощо);

3) стійкі словосполучення, що складаються з чотирьох морфем. Вони розрізняються за такими структурними типами: а) утворені з двох складних слів, наприклад: 穿凿附会 ("з натяжкою" + "прикласти") – притягти за вуха (волосся), з натяжкою; 土崩瓦解 ("земляний обвал" + "розпадатися") – розлетітися, як картковий будинок; піти прахом; повністю розвалитися; б) складне подвоєння морфем, наприклад: 唯唯诺诺 – піддакувати; 形形色色 – кожній тварі по парі, різноманітний, усіх видів; в) скорочення з 5,7 і 6,8 морфем до 4, наприклад: 疾风劲草 = 疾风劲草 – при сильному вітрі пізнається міцна трава; лише стійкий витримає випробування; 近水楼台先得月 = 近水楼台 – знаходиться у сприятливих (вигідних) умовах; мати сприятливі (вигідні) умови; 少所见, 多所怪 = 少见多怪 – хто мало бачив, тому все дивно-дивне; 仁者见仁, 智者见智 = 见仁见智 – у кожного свій погляд на речі; кожен розуміє по-своєму.

4) стійкі словосполучення, що складаються з п'яти і більше морфем, наприклад: 小巫见大巫 (п'ять морфем) – виглядати дрібною сошкою порівняно з кимсь; дрібна сошка проти когось; 五十步笑百步 (шість морфем) – яблуко від яблуні недалеко падає; 一失足成千古恨 (сім морфем) – все життя розплачуватися за помилку; фатальна помилка про яку довелося шкодувати все життя; 宁为几口, 五位牛后 (вісім морфем) – краще бути першим на селі, ніж останнім у місті; 搬起石头打自己的脚 (дев'ять морфем) – той, хто підняв камінь, той і відіб'є собі ноги; рити собі яму; 留得青山在, 不愁没柴烧 (10 морфем) – був би ліс, а дрова знайдуться; 只许州官放火, 不许百姓点灯 (12 морфем) ("правителям дозволяється влаштовувати пожежі, а простому люду (народу) забороняється навіть запалити лучину") – сам п'є, а людей за п'янство б'є.

Ліу Дзесіу зазначає, що більш ніж 90 % ченюй китайської мови є чотириморфемними, а також зауважує, що багатоморфемні ченюй важко відрізнити від прислів'їв, приказок, рядків з віршованих творів [6, с. 46, 112–133].

Інший китайський дослідник, Маго Фань (马国凡), вважає ченюй видом сталого словосполучення, характерною особливістю якого є оформленість, широке використання, історичність, народність. Оформленість ченюй виражається у значеннєвій оформленості. Ченюй складаються зі структурних елементів, зміст яких не легко зіставити в єдине ціле, наприклад 怒发冲冠 ("гнів" + "волосся" + "кидатися" + "головний убір") – сказитися, шалено розлютатися; 指鹿为马 ("палець" + "олень" + "для" + "кінь") – називати біле чорним, навмисно казати неправду. Деякі структурні елементи можуть змінюватися, але значення ченюй залишається незмінним. Наприклад: 四通八达 ("4" + "знати" + "8" + "досягати") – зі зручними шляхами сполучення (існує ще один варіант – 四通五达 – "4" + "знати" + "5" + "досягати").

Оформленість ченюй спостерігається і на структурному рівні, відзначається неможливістю довільної замі-

ни елементів на синоніми чи близькі за змістом лексеми, а також неможливістю збільшення або зменшення кількості елементів. Хоча деякі структури ченюй припускають певні зміни (наприклад: 异曲同工 = 同工异曲 – "різниця" + "пісня" + "однаковий" + "робота" = "однаковий" + "робота" + "різниця" + "пісня" – пісні хоча й різні, але кожна з них дивовижна по-своєму; результат один і той самий, але досягнутий різними шляхами), але ці зміни також мають обмеження.

Історичні особливості будови ченюй пов'язані із залишеною в них великою кількістю лексики стародавньої китайської мови (визначною рисою є одноморфемність слів), використанням залишків граматики стародавньої мови (іменниково-дієслівні структури), наприклад: 鲸吞蚕食 ("жит" + "ковтати" + "шовкопряд" + "їсти") – захоплювати щось крок за кроком [7, с. 67–88].

Сун Вейджан (孙维张) вважає, що характерними особливостями ченюй є структурна оформленість, семантична злитість та функціональна цілісність. Структурна оформленість проявляється у стійкості сполук і їхнього морфемного складу. Хоча на лексичному та граматичному рівнях відбулися певні зміни історичного, діалектного, індивідуального характеру, ці перетворення є найчисельнішими, і джерела формування ченюй залишилися незмінними. Семантична злитість виявляється в морфемній взаємозалежності, взаємообумовленості, цілісності форми. Крім того, за будь-яких умов використання морфеми виражають одне цілісне значення. Міра стилістичної злитості може різнитися, частини можуть бути абсолютно або відносно злитими. Функціональна цілісність полягає в тому, що ченюй як одна фразеологічна одиниця виступає одним цілісним членом речення. Граматичні функції фразеологізмів цілісні, виражаються у структурі речення. Ченюй, залежно від мовної ситуації, у реченні може виступати в ролі підмета, присудка, додатка, означення, обставини, прикладки, вільної частини речення [8, с. 225–226].

З.І. Баранова за співвідношенням частин поділяє ченюй на два класи – паралельної і непаралельної конструкції – і наголошує, що важливе місце в доволі розгалуженій системі ченюй займають фразеологізми, утворені за принципом паралельного співвідношення частин. Ченюй паралельної конструкції – це стійкі словосполучення, що складаються з чотирьох морфем, кожна з яких зазвичай є словом. Наприклад, 水落石出 ("вода спаде, камені виявляться") – таємне стає явним. Частини ченюй цього класу рівні за своїм фізичним обсягом (однакова кількість слів), подібні за лексичним складом (лексико-семантичні відповідності), ідентичні у граматичному відношенні (аналогічна синтаксична структура), гармонічні у фонетичному відношенні (закономірне чергування тонів). Лексичний склад ченюй паралельної конструкції загалом характеризується наявністю синонімів і антонімів. Ідентичність синтаксичної структури ченюй даного класу виявляється в однаковій будові його частин. Компоненти частин, що співвідносяться, як правило, належать до однієї лексико-граматичної категорії та знаходяться в однаковій синтаксичній залежності. Фонетичне співвідношення характеризується закономірним чергуванням рівних і ломаних тонів. Наприклад: 天经地义 ("закони небес, правила землі") – абсолютна істина; 甜言蜜语 ("солодкі слова, медова мова") – лестощі; 惊天动地 ("приголомшити небо, потрясти землю") – приголомшливий.

Ченюй непаралельної конструкції – це зазвичай чотириморфемні стійкі словосполучення, але серед них зустрічаються ченюй і з іншим складом (з п'яти і більше

морфем). Ченюй цього класу, не підпорядковуючись лексико-граматичним обмеженням, характерним для ченюй паралельної конструкції, є різними за своєю синтаксичною будовою і лексичним наповненням. На відміну від попереднього класу, ченюй непаралельної конструкції припускають також використання службових слів. Наприклад, 不勞而获 – ("не працювати, але отримувати") – користуватися плодами чужої праці; 井水不防河水 ("вода з колодязя не вторгається в кордони річної води") – невтручання в чужі справи [1, с. 8–9].

Маго Фань (马国凡) говорить загалом про три шляхи утворення ченюй: наслідування, новоутворення, запозичення.

Що стосується наслідування, то Маго Фань вказує на два джерела походження: давня книжкова система (притчі, байки, міфи, казки; історичні оповіді; вирази, відібрані із записів славетних людей) та новітня книжкова система, у якій переважає кількість ченюй, утворених від відносно пізніх популярних творів, базуються на розмовній мові.

До новоутворень Маго Фань відносить нові ченюй, що утворилися після визвольної боротьби, наприклад: 穷二百 ("один" + "бідний" + "два" + "сотня") – бідність і відсталість, бідний в економічному і відсталий у культурному сенсі; 奋发图强 ("боротьба" + "послати" + "карта" + "сильна") – досягнути зміцнення і розквіту країни, прагнути зробити країну сильною і квітучою.

До запозичень дослідник відносить ченюй, що ввійшли в китайську мову з буддійських канонів: 五体投地 ("5" + "тіло" + "кидати" + "земля") – поклонятися (поклоніння), падати ниць; 不即不离 ("не" + "найближчим часом" + "не" + "розлучатися") – триматися на відстані; офіційні відносини.

Головними джерелами утворення великої кількості саме чотириморфемних ченюй є стародавні народні пісні й прислів'я, що склалися переважно з чотириморфемних речень.

Ще одним джерелом утворення ченюй є твори давньої літератури. Стародавня китайська мова складалася переважно з одноморфемних слів. Потрапивши до рук талановитих письменників, вони піддавалися ретельній обробці й шліфовці та ставали матеріалом для утворення лаконічних чотириморфемних речень.

У давні часи в Китаї були поширені урочисті твори, написані в парному стилі на честь імператорів і прослав-

лення воєн. Найбільша кількість чотириморфемних ченюй було утворено із цього матеріалу. Чимала кількість ченюй інших типів із часом також набула чотириморфемної оформленості [7, с. 91–102].

Стосовно семантичної структури ченюй Сун Вейджан вважає, що його складна семантична структура вміщає три види значення, що мають багаторівневий взаємозв'язок, а саме: поверхнєве, етимологічне, дійсне. Наприклад: "猫鼠同眠" – поверхнєве значення: "кіт і миша сплять разом"; етимологічне значення випливає з рядків твору "心唐书·无行志": "Рік першого дракона північного вітру, дванадцятий місяць. Кіт і миша живуть разом в окрузі Луо. Миша ховається, як крадій. Хоча службовий обов'язок кота – битва із гризунами, але він навпаки, разом з мишею, очолив крадіїв, кинув посаду, став зрадником". Дійсне значення, тобто справжнє метафоричне значення ченюй: хранителі та порушники закону стали продажними (перетворилися на паскудство). Етимологічне і дійсне значення переважно однакові [8, с. 137–142].

Отже, аналізуючи наявні погляди щодо визначення терміна, який вживається на позначення поняття "ченюй", можна зробити такий висновок: ченюй – це структурно оформлене (усталеність морфемного складу), семантично неподільне (виражає одне значення), функціонально цілісне (виступає одним членом речення), стійке словосполучення або коротке речення, що набуло широкого застосування, характерними особливостями якого є обов'язкова наявність джерела, історична особливість будови (велика кількість лексики та використання граматики давньої китайської книжної мови). Хоча ченюй не мають відповідників як в українській, так і в багатьох інших мовах, вони займають чільне місце серед фразеологізмів китайської мови та потребують подальшого дослідження на семантичному рівні.

1. Баранова З.І. Ченюй как разряд фразеологизмов китайского языка : Автореф. дис. ... канд. филол. наук – М., 1969. 2. Горелов В.І. Лексикология китайского языка. – М., 1984. 3. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова. – К., 2000. 4. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. – М., 1985. 5. 符淮青. 汉语词汇学史论 – 安徽 1996. 6. 刘洁修. 成语 – 北京 1985. 7. 马国凡. 成语 – 北京 1983. 8. 孙维张. 汉语熟语学 – 吉林 1989. 9. 现代汉语词典 – 北京 1999. 10. 向光忠. 成语概说 – 湖北 1985. 11. 中国语学新辞典 – 东京 1969.

Надійшла до редколегії 03.06.06

О. Козоріз, асист.

КИТАЙСЬКІ ЕТНОКОНЦЕПТИ 肝, 肠, 胆 ТА 气 ЯК ФРАГМЕНТ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Досліджено китайські етноконцепти 肝, 肠, 胆 та 气 як фрагмент мовної картини світу порівняно з українськими "душа" та "серце". Окреслено межі їх ужитку та визначено перспективні напрями подальших досліджень.

The Chinese ethnic concepts of 肝, 肠, 胆 and 气 as a component of the lingual perception are analyzed and compared with the Ukrainian concepts of "soul" and "heart". The article outlines the boundaries of their use and determines prospective directions for the further research on the matter.

Останнім часом багато статей, монографій, дисертацій присвячено дослідженню мовної картини світу [5, с. 35–52]. Дослідники звертаються до різних засобів, користуються різними типами аналізу, досліджуючи як одну, так і декілька мов одночасно.

Значний інтерес науковців багатьох країн було спрямовано на зіставлення семантичних полів культурних концептів "душа", "серце" та "розум" у різних мовах [1; 6; 7]. Важливим результатом вивчення цього явища в українській лінгвістиці є монографія І.О. Голубовської. Прослідкувавши значення терміна *концепт* та термінологічного сполучення *концептуальний аналіз*, дослід-

ниця виділила основні об'єктивні принципи добору слів-концептів у мові: 1) словникової (культурної) розробленості; 2) частотності вживання; 3) високої словотвірної розробленості; 4) поширеності в межах фразеологічних одиниць; 5) облігаторності аксіологічної маркованості; 6) "ключовий" характер для духовності певного лінгво-культурного ареалу" [3, с. 91]. Не можна не погодитися із запропонованою класифікацією.

Один з розділів вищезазначеної роботи присвячено дослідженню відмінностей значеннєвого наповнення наведених концептів на лексико-фразеологічному рівні в англійській, китайській, російській та українській мо-

вах, який завершується висновком про те, "що культурно-специфічні слова-концепти прямо співвіднесені зі способом мислення етносу, відбиваючи його цінності, ідеали, психо-поведінкові установи" [3, с. 140].

Китайською мовою український концепт "душа" розпадається на такі фрагменти: 肺腑; 魂; 魂魄; 魂灵; 襟怀; 觉魂; 雷; 灵魂; 内心; 神魂; 心地; 心; 心迹; 心肠; 心坎; 心灵; 心目; 心曲; 心术; 心田; 胸怀; 胸臆; 胸次; 胸襟; 肠肚; 臆; 阴鬼; 英灵; 营魄; 衷; 魄. Наявність великої кількості варіантів перекладу дає нам змогу припустити, що у китайській мові етноконцепт "душа" не зберігає свою універсальну функцію на позначення внутрішнього емоційного стану людини або сукупності характерних якостей, рис її характеру. Тому автор статті вирішив не зосереджувати увагу на міфічній українській "душі", а прискіпливо проаналізувати та порівняти семантичні поля деяких лексем, що можуть мати відповідне словесне наповнення у китайській мові. Критеріями відбору слугувало значеннєве наповнення концепту, що повинно відповідати українському "душа", а також обсяг семантичного поля, що буде свідчити на користь частотності, а отже давності та важливості для носіїв мови.

Розберемо китайський концепт "肝"печінка:

肝肠寸断 **серце** кров'ю обливається, **серце** надривається, **душа** знемогла, **душа/серце** розривається, убитий горем; 肝胆俱裂 тріпотіти від жаху, охоплений жахом, **душа** пішла в п'яти; 肝胆相照 із відкритим **серцем** і **душею**, із повною довірою; 肝火旺 роздратованість, запальність; 肝脑涂地 пожертвувати життям, віддати свою **душу**; 撩动肝火 викликати лютість, брати за **печінку**; 披肝沥胆 розкрити **душу**, із відкритим **серцем**, від усього **серця**; 侠肝义胆 шляхетна лицарська **душа**; 心肝(1) совість, **серце** 2) **серце** моє, **серденько**; 心肝宝贝 **серденько** моє; 动肝火 **печінка** розігралася, спалахнути, розлютитися.

Наведені слова та словосполучення дають цікавий приклад архаїчного розуміння китайцем таких рис характеру людини, як відвертість чи хоробрість: 肝胆 (дослівний переклад: печінка + жовчний міхур) – тобто представник доісторичного китайського етносу визначав ці дві риси характеру за внутрішніми органами. Можна припустити, що значення "відвертість" виникло як розуміння того, що коли людина відкрито показує свої внутрішні органи, то вона повністю відкрита, відверта. Порівняймо з українським "розкрити **душу**", "**душевна**", "**задушевна**", "**простосердечна**", "**прямодушна**". Ось іще одна ідіома із синонімічним значенням: 肝胆相照 (дослівний переклад: печінка + жовчний міхур один проти одного), тобто опоненти такі близькі у стосунках, як відстань між жовчним і печінкою, а отже – відверті.

Також розглянемо концепт "肠"кишки, пригадавши українське "нутро":

肠肚 1) **душа**, **серце**; 2) настрої, схильність; 肠断 **серце** розривається від горя, невтішне горе; 愁肠百结 **серце** знемогло від суму/туги, **душа** вистраждалась; **серце** вистраждалось; 愁肠寸短 **серце** знемогло від суму/туги, **душа** вистраждалась; **серце** вистраждалось; 肝肠寸断 **серце** обливається кров'ю, **душа** знемогла, **душа/серце** розривається, убитий горем; 慈母心肠 почуття милосердя; 慈母心肠 материнське **серце**; 心肠毒辣 жорстке **серце**; 断肠 у безвихідному горі, убитий горем; 古道热肠 надзвичайне **добросердя**, доброта і чуйність; 回肠荡气 хвилюючий, захоплюючий; 九回肠 журитися, глибоке горе та хвилювання; 脑满肠肥 хто розжирів, як свиня;

牵肠挂肚 дуже хвилюватися, сильно турбуватися; 情肠 почуття любові, чуттєве кохання; 倾吐衷肠 розкрити **душу/серце**; 热肠 **сердечний**, **сердечна** теплота/чуйність, активність у роботі; 热心肠 **сердечний**, **сердечна** теплота/чуйність у роботі; 软心肠 **м'якосердя**, м'яке **серце**; 搜索枯肠 ламати голову над чимось; вимучити, муки творчості; 铁石心肠 кам'яне **серце**, **серце** мов камінь; 心肠 **душа**; **серце**, настрої; 好心肠 добра **душа**; добре/золоте **серце**; **добросердя**; 坏心肠 брудна/ниця **душа**; 黑心肠 чорна **душа**; 心肠硬 черстве/холодне **серце**, **холоднокровність**; 羊肠小道 звивиста стежка; 衷肠 **задушевні** слова; 略叙衷肠 поговорити відверто; 直肠子прямий; **прямодушний**.

Ми навмисно не окреслили частини семантичного поля, що додає названим лексемам їх "фізіологічне" забарвлення, оскільки воно не є безпосереднім об'єктом нашого дослідження. Якщо звернути увагу на виділені курсивом слова, легко помітити, що у більшості випадків під час перекладу афоризмів, образно кажучи, українські "**душа**" та "**серце**" потрапили у китайців до "**печінки**" та "**кишок**". Наведені приклади свідчать про те, що наше припущення виявилось вірним, оскільки функції "душі" як містилища емоцій та характеру людини узяли на себе певні внутрішні органи. Проте через досить малий обсяг значень, що їх формують згадані концепти, не можна говорити про їх універсальність чи відповідність українському слову "душа".

Просуваючись в обраному нами напрямі, ми проаналізували концепт "胆" (1. **жовчний** міхур, 2. **сміливість**; **хоробрість**; **мужність**; **відвага**):

孤胆 відважно боротися один проти багатьох; 孤胆英雄 герой, що відважно бореться один проти багатьох; 浑身是胆 беззавітна хоробрість, уособлення відваги і мужності; 鸡胆子 малодушність, боягузтво, боягуз; 大胆进言 сміливо висловитися; 惊心掉胆 **душа** ввійшла в п'яти, переляканий; 明目张胆 відкрито і нахабно, демонстративно, явний, нічим не прихований; 胆小怕事бути боягузливим і усього боятися; 披肝沥胆 розкрити **душу**, із відкритим **серцем**, від усього **серця**; 群威群胆 масовий героїзм; 丧胆 страшно перелякатися, охопив жах, **душа** пішла в п'яти; 色胆 настирливість, нахабність (у домаганнях, у ставленні до жінок); 鼠胆 боягузтво, боязкий мов заєць; 提心吊胆 із завмиранням **серця**, з **серцем**, що б'ється від жаху, з тривогою, переляканий на смерть, у смертельному страху, зі страхом, із трепетом, бути у страшній тривозі, сильно стривожений; 胆大妄为 навіженство, шаленість, божевілья, крайня нерозсудливість; 闻风丧胆 страшно перелякатися, **душа** пішла в п'яти при першій звістці; 卧薪尝胆 перебороти всі труднощі, готуючись до помсти, із завзятістю [і самовідданістю] готуватися до реваншу; 侠肝义胆 шляхетна лицарська **душа**; 吓得胆心惊 **серце** завмерло, охопив жах; 吓破了胆 переляканий на смерть, злякатися до смерті; 心惊胆战 тремтіти від страху, пробиало нервове тремтіння, з тривогою і страхом; 心虚胆怯 у кого совість не чиста, і кого охоплює страх; 一身是胆 беззавітно хоробрий, беззавітна хоробрість, справжнє уособлення відваги й мужності; 义胆 шляхетна, справедлива **душа**, віддане **серце**; 艺高胆大 талановитий і сміливий; 胆欲大而心欲细 треба бути і сміливим, і обачливим; 壮胆 додати хоробрості, для хоробрості; 自夸胆大 хвастатися своєю сміливістю; 赤胆忠心 вірою та правдою, за вірою і правдою, вірний, беззавітно відданий.; 大胆 сміливий, хоробрий (хоробрість); 胆大 сміливий, хоробрий, відважний; 胆大包天 не-

стямно хоробрий, божевільна відвага, відчайдушний; 胆大妄为 нахабство, навіженість, безглуздя; 胆大心细 сміливість разом з обережністю, хоробрий, але обережний; 胆敢 насмілитися, посміти, брати на себе; 胆寒 панічний страх, паніка; 胆力 сміливість, хоробрість, мужність, відвага; 胆量 сміливість, хоробрість, мужність, відвага; 胆略 сміливість і розум, відвага з розумом; 胆怯 легкодухий, малодушність, боягузливий; 胆识 хоробрість і знання; 胆小 боягузливий, боязкий, заяча душа; 胆小如鼠 боязкий мов заєць; 胆小鬼 боягуз, страхопуд; 胆战心惊 паніка, жижки трусяться, (пор. рос. с упавшим *сердцем*); 胆汁质 холеричний (жовчний) темперамент; 胆子 сміливість, хоробрість, мужність, відвага; 胆子不小 не з боязких, не з полохливих; 斗胆 насмілитися; 放胆 сміливо; 不敢放胆 не вистачило сміливості; 肝胆 1) відвертість, відвертий, 2) відвага, хоробрість; 肝胆俱裂 тріпотіти від жаху, охоплений жахом, душа пішла в п'яти; 肝胆相照 з відкритим *серцем* і *душею*, з повною довірою.

Китайські слова та ідіоматичні словосполучення, утворені концептом "胆 жовчний", позначають міру хоробрості людини. Тобто для китайця жовчний міхур — це орган, де зберігається хоробрість, як у якомусь посуді. Якщо він великий, то людина хоробра, якщо малий, як у зайця, — то малодушна, ляклива, боязка. До речі слово "малодушний" використане не просто так — воно доводить нашу ідею про те, що функції "душі" у китайській мові перебирають на себе внутрішні органи. "Душа" в китайській мові ніби розпадається на окремі фрагменти і, на відміну від української, втрачає свої наявні метафоричні якості живого організму. Якщо, злякавшись, українська "душа" може дозволити собі "піти в п'яти", то китайський відповідник 肝胆俱裂 (дослівний переклад: "печінка і жовчний — усе потріскалося") хоча й досить образний, проте неживий.

Розглянуті вище концепти можуть дати вагомий свідчення на користь своєї важливості для представників китайського етносу, проте мають суттєвий недолік — їх семантичні поля занадто дрібні, щоб виконувати функції такого авторитетного концепту, як "душа", величина семантичного поля якого в українській мові перевищує сто одиниць у лексичному вимірі.

Тому, продовживши пошук у визначеному напрямі, згадаємо, як у монографії І.О. Голубовська звертає увагу на китайський культурний концепт 气 — 1. дух, 2. повітря (пор. з рос. *воздух*) і, посилаючись на Малявіна (ініц.), робить логічне припущення, "що в китайській національній мовній картині світу цей концепт орієнтований як на "зовнішній" щодо людини, так і на внутрішній її світ" [3, с. 135]. Оскільки дослідниця не провела ретельного аналізу, щоб підтвердити чи спростувати наведений факт своєї теорії, — у нас з'являється можливість виконати цю роботу. Згаданий концепт містить два основних значення, тому проведемо дослідження у потрібному для нас напрямі, обминаючи лексеми, що мають відношення до повітря і різних атмосферних явищ, зберемо лише ті, що за своєю сутністю відповідають наповненню українських концептів "дух", "душа". У словнику зустрічаємо такі слова та ідіоматичні словосполучення:

傲气 ордість; 摆阔气 шикувати, із шиком; 闭气 1) не-притомність, 2) затамувати подих; 憋气 1) дихати нічим, 2) зло бере, надутися; 不景气 депресія, застій; 不俗气 простий, але зі смаком, не вигадливий; 气 обдарованість, талановитість; 朝/生气勃/蓬勃 життєрадісний; 朝气 бадьорість, енергія, наснага; 沉不住气 втратити владу

над собою, не володіти собою, не стриматися; 沉住气 узяти себе в руки, стриматися, стерпіти; 成不了什么气候 немає пуття; 成气候 вийде користь, буде користь; 出闷气 вилити свою прикрість, відвести душу; 出气 1) видихнути, 2) зірвати злість, відвести душу на; 出气筒 віддушина для розрядки гніву; 垂头丧气 і повісити голову, опустити ніс, занепасти духом; 粗声大气 голосно і грубо; 打掉傲气 збити пиху з; 打气 1) накачати, 2) підбадьорити, надихати, підняти дух; 大伤元气 підірвати сили; 带几分狂气 пихато; 捋气 задихатися, базікати; 道学气 педантизм; 低声下气 смиренно, улесливо, покірливо, принижено, стати тихіше води і нижче трави; 动气 сердитися; 斗气 сваритися; 赌气 на зло, вередувати; 短气 пасти духом, у подавленому стані, втратити упевненість; 断气 перестати дихати, померти; 发牛脾气 упертися як баран; 放空气 розпускати слух/плітку; 风气 пошесть, звичай; 风气强悍 варварські звичай; 服气 переконатися в, миритися з; 福气 щастя, благо, добробут, удача; 负气 на зло, у серцях; 负气而去 піти спересердя; 眼气 гумор, жартівливість, смішний; 孤高神气 зарозумілий/гордовитий вигляд; 骨气 тверда воля, велич духу; 鼓起勇气 мужніти, зібратися з/набралася духу/смівості; 鼓足气力 напружити усі сили; 鼓足勇气 набратися хоробрості, зібратися з духом; 怪里怪气 дивакуватий, екстравагантний; 怪脾气 дика вдача/характер, дивацтво; 孩子气 1) легковажність, 2) поводитися як дитя; 沆瀣一气 одним миром мазані, одного поля ягода; 毫无生气 цілковита відсутність життєвої сили; 毫无勇气 мужності ні на гріш, ні краплі мужності; 豪迈的气概 дух дерзання, доблесть; 豪气 героїзм, доблесть, відвага; 好不气 як обурливо! просто зло бере; 好脾气 гарний характер, добра вдача; 好气 у дусі, гарний настрій; 好声好气 по-доброму сказати, говорити м'яко (ласкаво, делікатно); 好运气 щаслива доля; 浩气 величний дух (правди і справедливості); 浩气长存 незгасаюча слава; 浩气凛然 велич духу; 浩然之气 велич духу; 和气 1) привітний, ввічливий, добродушний, дружба; 怏气 покладатися на себе; 坏脾气 поганий (кепський) характер; 缓一口气 зітхнути з полегшення; 灰心丧气 упасти духом, віддатися зневірі, опустили руки; 回肠荡气 хвилюючий, що захоплює; 晦气 невдача, нещастя; 活气 пожвавлення, жива атмосфера; 火气 жар, гнів, запальність; 佳气 щаслива прикмета; 坚气 твердість характеру; 见气 бути ображеним; 娇气 зніженість; 骄气 пиха; 接气 чіткість, послідовність; 解气 зірвати/вилити злість, вилити гнів, зірвати серце на; 景气 пожвавлення, піднесення, розквіт; 局气 справедливий; 客气 ввічливий, чемний, люб'язний, скромний; 狂气 пиха; 阔气 шик, форс; 老气横秋 пишатися своєю досвідченістю, гордовитий, старий душею не за роками, занепад духу; 理直气壮 із почуттям своєї правоти, переконаний у своїй правоті; 力气 сила; 灵气 інтелект; 流气 хуліганські звички, босяцькі звички; 卖力 1) щосили, старанно, ретельно, із завзяттям, 2) заробляти на житті фізичною працею; 满脸喜气 із сяючим виглядом (обличчям); 慢声慢气 говорити протяжливим голосом; 没好气 не в дусі, не в настрої, сердитися; 民气 дух народу; 名气 ім'я, репутація, відомість, популярність; 暮气 сумний настрій, спад життєвої енергії; 暮气沉沉 перейнятий сумним настроєм, бездіяльний; 暮气十足 втратити інтерес до життя; 男子气 мужність характеру; 闹脾气 роздратуватися, вередувати (забаганка); 闹意气 займатися

чварами/склоками; 牛脾 **气** упертість віслюка, упертий як віслюк; 怒 **气** лють, гнів, роздратованість; 怒 **气** не в змозі заспокоїтися від гніву; 怒 **气** 冲冲 люто, гнівно, у гніві, сердито; 怒 **气** 冲天 прийти в несамовитість від гніву, у шаленому гніві, охоплений злістю, не тямлячи себе від люті; 怒 **气** 攻心 нервовий шок; 怏了一肚子 **气** злість розбирає, розсердитися; 怏 **气** дутися на; 脾 **气** 1) характер, норов, 2) дратівливий, запальний; 脾 **气** 拗 норовлива вдача, норовливий; 脾 **气** 暴躁 дратівливий характер; 脾 **气** 厉害 крутий характер; 贫 **气** балакучий, язик без кісток; 贫 **气** дріб'язковий; 平心静 **气** зберегти спокій і холоднокрівність; 气岸 рішучість, твердість; 气昂昂 бадьорий, молодечий; 气包子 дратівлива людина, злюка; 气禀 характер, надбаний досвідом життя; 气不忿 не стримати роздратування, вийти із себе; 气不平 бути обуреним несправедливістю; 气不足 не вистачає сил, нема чим дихати; 气冲冲 обурений, розлючений, сердитий; 气粗 грубий, зарозумілий, різкий; 气得发火 скипіти (вибухнути) від гніву; 气度 дух, душа; 气度不凡 мати широку натуру, широта душі; 气短 занепад духу, легкодухий, смуток; 气忿 гніватися, сердитися, дратуватися; 气愤 обурення, гнів, злість, із серцем; 气疯 сказитися від гніву, оскаженіти; 气概 дух, темперамент; 气干 дух і тяло; 气高 гордовитий, зарозумілий; 气功 "цигун" (спосіб зміцнення здоров'я за допомогою сили духу); 气骨 характер, натура; 气合 зійтися характеристиками, взаємна симпатія; 气和 спокій духу; 气恨 ненавидіти, обурюватися; 气呼呼 у надзвичайному обуренні, у роздратуванні; 气坏 лопнути зі злості, гнів душить, зло бере; 气激 роздратований, розлючений; 气急 задихатися, схвилюватися; 气急败坏 у страшному спантеличенні, у сум'ятті, у паніці; 气节 честь, почуття честі, висока принциповість; 气尽 останній подих, умерти; 气劲 сильний мороз; 气酒 китайське шампанське; 气绝 перестати дихати, бездиханний; 气绝身亡 спустити дух, померти; 气类 люди, схожі за характером/однакових поглядів; 气力 сила; 气量 здібності й моральні якості, витримка; 气量褊狭 дріб'язковий характер; 气量大 широка натура, великодушність, велика витримка; 气量小 дріб'язковість; 气貌 вид, вигляд, за зовнішністю; 气闷 нудний; 气猛 сильний духом; 气恼 розсердитися, прикро; 气馁 занепасти духом, упасти у зневіру, сумувати; 气派 манери, розмах; 气品 сорт, різновид, достоїнство, шляхетність; 气魄 розмах; 气求 бажання, почуття, настрої, тяга; 气人 злити, дратувати, сердити; 气丧 занепасти духом, піддатися меланхолії; 气色 колір обличчя; 气势 розмах, сила; 气势磅礴 у всій [своїй] величі, широкий розмах; 气势空前 з небаченим розмахом, з небувалою силою; 气势昂昂 із підйомом, у піднесеному настрої, мужній вигляд; 气势盛大 потужний, могутній; 气势汹汹 налаштований сердито й войовничо, із грізним виглядом, зі злістю; 气势雄伟 величний розмах, грандіозний; 气数 доля, фатум; 气数已尽 призначено загинути, доля вирішена; 气头上 у роздратуванні, у гніві, у припливі злості, під гарячу руку; 气塌 упасти духом; 气味 1) запах, дух простий 2) характер, дух, схильність; 气味相同 однакові за духом; 气味相投 зійтися характеристиками, люди одного стибу; 气习 натура та звички, темперамент і звичаї; 气象万千 велична картина, пишнота; 气性 вдача, характер, запальність, гарячкування; 气虚 загальна слабкість, занепад сил; 气焰 зухвала поведінка, зухвалий тон, пиха, запальність, завзяття; 气焰万丈 триматися

надзвичайно зухвало, надмірна запальність, увійти в раж; 气意 самопочуття, настрої; 气应 щаслива прикмета; 气盈 самовдоволення; 气宇 постава, вигляд, зовнішність, манери; 气宇不凡的人 показний чоловік; 气宇轩昂 величний вигляд, з манерами; 气郁 зажурений, пригнічений; 气运 доля, фатум; 气韵 настрої, дух; 气质 1) темперамент 2) дух, склад; 气壮如牛 бравада; 气壮山河 величний розмах, овіяний духом героїзму; 强气 1) спокійно, рівно дихати, 2) самодурство, триматися зарозуміло; 气躁 розпещеність, примхливий; 气躁 劲儿 пестуха, мазун; 穷气 жалюгідний, бідний; 惹气 дратуватися, засмутитися; 热气腾腾 бурхливий підйом, життя вирує; 人气 1) настрої, дух людини, 2) запах; 忍气吞声 проковтнути пігулку, мовчки зносити образи; 锐气 бойовий дух, сміливість, відвага; 瑞气 добра прикмета; 撒气 1) спустити, 2) зігнати злість, вилити свій гнів на; 丧气 невдача; 丧气 сумувати, упасти духом; 杀气 кровожерливість, лють; 杀气 зіврати злість; 杀气腾腾 кровожерливий/лютий вигляд, із кровожерливістю, з люттю, з розлученістю; 傻气 дурнуватий, дурний; 煞气 зіврати гнів; 煞气 лють, кровожерність; 疝气 грижа; 申冤吐气 вилити усі свої образи; 神气 бадьорий, важливий, гордий; 神气活现 повний пиhi; 神气起来 задерти ніс; 生闷气 дутися; 生气 сердитися, злитися; 生气 життєвість, життєва сила, життєздатність, живучість; 生气勃勃 життєдайний, повнокровний, життєствідний, життя кипить, життя вирує; 盛气凌人 поводитися зухвало/зарозуміло/різко, нетерпимість і зарозумілість; 士气 бойовий дух військ; 试运气 пошукати щастя; 手气 他~好 йому щастить у грі, у нього легка рука; 受气 терпіти образи, знавати знущань; 受气包 забута людина; 书卷气 інтелігентність; 书生气 інтелігентщина; 耍脾气 вередувати, показувати свій норов; 死气白赖→死皮赖脸; 死气沉沉 неживий, бездушний, мертвий, бездіяльний; 俗气 несмачний, вульгарний, міщанський; 淘气 пустувати; 淘气 паливода, запеклий пустун; 天气 погода; 同声相应, 同气相求 швидко знаходять спільну мову, рибалка рибалку бачить з далеку; 土气 провінційність; 吐气 зітхнути, відвести душу, дихати повними грудьми; 歪风邪气 шкідлива пошесть; 文气 склад, експресивність, експресія; 窝囊气 образа; 乌烟瘴气 дим коромислом, розгардіяш, нездорова атмосфера, свистопляска; 习气 замашка; 喜气 веселий; 喜气盎然 захоплений вигляд, у захопленні, захопленість; 喜气洋洋 сяючий вигляд; 侠气 лицарство; 小家子气 міщанство, дріб'язковість, зайва сором'язливість; 小气 скупий; 小鬼 скнара; 笑岔气 надірватися від сміху, сміятися до калёк; 邪气 порочний дух, негативні явища; 邪气下降 шкідливі настрої; 泄气 зневіритися, кишка тонка; 泄气松劲 падати духом; 心高气傲 гордий і зарозумілий; 心里的气平服 від серця відлягло; 心平气和 тихо і мирно; 秀气 тонкий, витончений, вишуканий, вихований, мініатюрний; 学究气 педантизм; 血气 енергія, хоробрість; 烟火气 земний, мирський, міщанський; 严气正性 непохитний дух; 扬眉吐气 підняти голову, підвестися духом; 洋气 заморський, чужоземщина; 养气 виховати [у собі] високі моральні якості, розвивати (у собі) витримку; 妖里妖气 непристойна кокетливість; 一鼻孔出气 дляти заодно, добре зійтися, в одну дуду дудіти; 一鼓作气 одним духом, одним махом; 一团和气 повна доброчесність, повна ідилія, сповнений доброзичливості, усе тихо і гладко; 壹气 зосередитися на одному; 颐指气使 повний зарозумілості,

зарозуміло, гордовито; 义气 почуття справедливості, шляхетність; 抑制怒气 заспокоювати; 意气 1) воля, дух, 2) характер 3) амбіція; 意气风发 піднесений духом, високий пафос, відчуття духовний підйом; 意气高昂 піднятий дух; 意气相投 зійтися характерами, зійтися у смаках; 意气用事 піддатися настрою; 阴气 жіноча сила природи; 阴阳怪气 дивацтво, чудність, примха; 英气 молодецтво, доблесть; 勇气 сміливість, можливість, хоробрість, відвага, молодецтво; 勇气倍增 сміливість подвоїлась; 用尽气力 щосили; 用足力气 напружити всі сили; 有气的人 дратівлива людина, він людина спокійна; 有名气 з ім'ям, відомий, знаменитий; 有气概 мужній; 有气无力 виснажений, вибитися із сил; 有生气 бадьорий; 元气 життєва сила, життєздатність; 元气旺盛 повний життя; 原气 першооснова, першоджерело всіх речей, 2) життєвість, натхненність; 怨气 образа, досада, ненависть; 运气 1) доля, 2) щастя; 运气不好 не везе; 真晦气 ну і не везе!; 争气 постояти за; 正气 здоровий дух, здорова атмосфера; 脂粉气 жіночність; 趾高气扬 гордовитий, пихатий, триматися гордо; 志气 воля, ціль; 稚气 наївність; 壮气 хоробрість, мужність.

Отже, теорія про внутрішнє наповнення концепту 气 підтвердилася. Оскільки сумарне семантичне поле зазначеної одиниці дослідження сягає понад трьохсот одиниць слів та ідіоматичних словосполучень із широко виражальною гамою емоцій, то можна казати про його повну функціональну еквівалентність українській "душі". Останній висновок дає нам можливість припустити наявність відповідних концептів в інших мовах.

Хоча китайське 气 і українське "душа" функціонально еквівалентні, проте зазначені концепти мають лише часткову семантичну відповідність.

Цілковита відсутність асоціативних функцій душі як живого організму в китайському еквіваленті.

Концепти 肝, 肠, 胆 та 气 належать до ареалу китасмовної культури, у їх значеннях збереглося достатньо

стародавніх уявлень про внутрішній світ людини, що може бути предметом окремого дослідження.

Згадані концепти мають властивість метонімічно репрезентувати концепт людина; містять ціннісну оцінку суспільства щодо очікуваних моральних якостей окремого індивіда.

Зазначимо, що подані вище семантичні поля китайських лексем – це не просто словникові статті, а зібраний повний список усіх наявних у китайській мові слів та ідіоматичних словосполучень досліджуваних концептів, виконаний на основі словників [2; 4] і може бути використаний у подальших дослідженнях змісту та структури зібраних фрагментів мовної картини світу китайця.

Використані прийоми та визначені напрями дослідження мовної картини світу у цій роботі можуть застосовуватися у дослідженні як китайської, так і інших мов.

Дослідження мовних картин світу – напрям у мовознавстві ще досить молодий, і говорити про вже готову універсальну системну теорію дослідження ще зарано. Тому логічним, на наш погляд, буде запропонувати гіпотезу про те, що комплексне вивчення мовних картин світу віддалених мов, визначення їх відмінностей та спільних рис не лише доповнить сучасні знання про культуру цих народів, а й дасть змогу визначити перспективні напрями досліджень у галузі лінгвістичної семантики та суміжних галузях.

1. Бурнос И.В. Русские концепты "душа", "дух", "ум" в сопоставлении с английскими "mind", "soul", "spirit": На материале текстов художественной литературы XIX–XX веков : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. – СПб, 2004; 2. Большой китайско-русский словарь / Под ред. И.М.Ошанина : В 4 т. – М., 1984; 3. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу. – К., 2004; 4. Китайсько-російський словник. – Пекін, 1992; 5. Мосенкіс Ю.Л., Якименко М.В. Всесвіт у дзеркалі японської мови. – К., 2005; 6. Нуджина О.Ю. Концепти "душа" и "тело" в языковой картине мира: На материале английского и русского языков : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. – М., 2004; 7. Соловьева Е.А. Концепты MIND, HEART, SOUL в современном английском языке : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. – Тамбов, 2005.

Надійшла до редколегії 04.10.06

І. Рябоволенко, асп.

ШЛЯХИ ТА СПОСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВНЬОЯПОНСЬКОЇ ТОПОНІМІЇ У СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ДАВНІХ ЯПОНСЬКИХ ТОПОНІМІВ, ОЙКОНІМІВ, ГІДРОНІМІВ ТА ОРОНІМІВ)

На матеріалі давніх японських топонімів, ойконімів, гідронімів та оронімів проводиться пошук функціонально релевантних критеріїв дослідження пасивних видів лексики.

Based on the ancient Japanese toponyms, the article researches relevant aspects of the passive vocabulary.

Проблема дослідження давніх японських топонімів назріла давно, оскільки після введення нової адміністративної системи у 1871 р. в Японії було здійснено заміну існуючих до цієї реформи лексем на нові. Перед лінгвістикою постало завдання визначення нового статусу цих лексем (перехід їх з розряду активної лексики до розряду пасивної) та, урахувавши специфіку японської топоніміки (наприклад, однією назвою може позначати декілька географічних об'єктів різних за ієрархічною приналежністю), визначити, які слова набули статусу історизмів, а які – архаїзмів. Також, перед мовознавцями постає питання щодо релевантних критеріїв дослідження цього виду пасивної лексики, які дозволили б дослідити цю проблему різнобічно та при визначенні статусу лексем зважати на розподіл історизмів-топонімів на повністю та частково пасивізовані, оскільки у багатьох словниках [14; 15; 16; 18; 20], (тлумачний словник 広辞苑 (ko:ji'en) [20], словник історизмів 全訳古語辞典 (zenya-kukogojiten) [15], 国語辞典 (kokugojiten) [16], "Японско-русский учебный словарь

иероглифов" (和露学習辞典) за редакцією Н.І. Фельдман-Конрад [14], 角川日本史辞典 (nihonshijiten) [18]), як правило, не враховано той факт, що частково пасивізовані історизми-топоніми функціонують у сучасній японській мові. Крім того, на нашу думку, у більшості словниках не повною мірою відображено явище топонімічної синонімії. У нашій розвідці спробуємо окреслити шляхи розв'язання вищезазначених проблем. Дослідження топонімів у широкому аспекті входить до підрозділу ономастики, тобто наше дослідження може бути пов'язане з історією, історією мови, географією, етнографією, діалектологією, етимологією. Ми вважаємо, що однієї розвідки замало, щоб вирішити всі поставлені нами питання, тому в нашому дослідженні ми не будемо розглядати зв'язки топоніміки з вищезгаданими дисциплінами, але вважаємо, що вони можуть стати темою для подальших досліджень у цьому напрямі.

У нашій розвідці проведемо аналіз доступних нам лінгвістичних праць та систематизуємо, які проблеми в

© І. Рябоволенко, 2007

дослідженнях давніх японських топонімів, у яких аспектах та мовах розглядалися лінгвістами. Такий аналіз, на нашу думку, допоможе віднайти релевантні критерії та методи дослідження давніх японських топонімів, окреслити проблеми, які не були висвітлені лінгвістами взагалі або, як ми вважаємо, недостатньо, та запропонувати свої шляхи їх розв'язання. Лінгвістичні дослідження давніх японських топонімів проводилося недостатньо: за нашими даними, це роботи в основному з етимології та термінології. Слід зазначити, що існує значна кількість робіт нелінгвістичного плану (в історичному, культурологічному та інших аспектах) [21, 22, 23]. Праця "Примеры нестандартного чтения географических названий" філолога Мотоорі Норінага [11] заклала підвалини вивчення японських топонімів. Учений дослідив давні японські топоніми за етимологічним критерієм: окреслив закономірності їх утворення, систематизував та проаналізував шляхи запозичення японських топонімів з китайської та корейської мов. Етимологічний критерій як лінгвістичний засіб дослідження давніх японських топонімів, як правило, дозволяє визначити їх первинний зміст, незважаючи на те, що при відтворенні на письмі назв місцевостей японці часто застосовували фонетичний (буквений) спосіб запису, тобто лише читання ієрогліфа в абстрагування від його значення. Слід зазначити, що труднощі дослідження давніх японських топонімів обумовлені складністю їх етимології, яка формувалася у різних століттях різними етнічними групами. Крім того, запозичення ієрогліфічної писемності з материка (в основному з Китаю та Кореї) зумовило складності мовно-графічного характеру, унаслідок чого метод фонетичних кальок, звичайний для запису топонімів, був ускладнений подвійною фоносемантичною природою запозичених китайських графічних знаків. Ми вважаємо застосування виключно етимологічного критерію дослідження давніх японських топонімів недостатнім, оскільки він як різновид діяхронічного аспекту дослідження топонімів тісно пов'язаний не лише з лінгвістикою, а й з історією та етнографією. Тому, якщо домінуючим критерієм розгляду історизмів-топонімів є етимологічний, дослідник не може точно визначити первинний зміст тієї чи іншої лексики. Отже, якщо не враховувати етимологію топонімічних елементів (специфічні закінчення, що показують ієрархічну приналежність місцевості), не дослідити фонетичні зміни того чи іншого топоніму, його діалектні варіанти, а також специфіку географічного розподілу певних типів назв на тій чи іншій місцевості, то, на нашу думку, говорити про первинний зміст того чи іншого топоніму без вищеперерахованих факторів буде недостатнім для лінгвістичного обґрунтування того чи іншого погляду з приводу етимології певного історизму-топоніму. Ми вважаємо, що у дослідженнях, присвячених визначенню первинного змісту давніх японських топонімів має бути застосований також функціональний критерій, який дозволяє врахувати вищезазначені аспекти.

Учені А.П.Аболмасов і Л.А.Немзер у словнику географічних назв у розділі "Список названий рельефа" виділяють номенклатурні терміни, що були замінені після реформи Тайка (646), наводять їх класифікацію [1, с.16–18]. В.А.Ніконов заклав підвалини розвитку топоніміки як науки та розробив її термінологію [12], якою у дослідженнях японських топонімів послуговується вчений К.А.Попов. Він брав участь у перекладі етно-географічного твору Фудокі (Ідзумо, Хітаті, Харіма, Бунго, Хідзен) та ґрунтовно дослідив давні номенклатурні терміни та назви на матеріалі цього твору за словотворчим критерієм. Ураховуючи особливості японської то-

поніміки, тобто наявність, як правило, специфічної заключної морфеми, яка характеризує географічний тип об'єкта, Попов К.А. класифікував номенклатурні терміни за розрядами за ієрархічною приналежністю. До першого розряду він відносить топоніми зі специфічними морфемами, що вказують на назви провінції (くに – *куни*), повітів (こうり – *ко:рі*), селищ (さと – *сато*), маленьких сіл (むら – *мура*), особливих поселень, як правило, це ремісничі поселення (べ – *бе*), поштових дворів (うまや – *умая*), палаців (みや – *мія*) та синтоїських храмів (やしろ – *ясіро*). До другого розряду ввійшли номенклатурні терміни та назви із заключною морфемою, яка вказує на різновиди гідронімів: річкова переправа (わたり – *ватарі*), джерело або колодязь (い – *і*), озеро або заводь (いけ – *іке*), річка (かわ – *кава*), озеро (みなと – *мінато*), острів (しま – *сіма*), вузька протока (と – *то*), море або велика морська затока (うみ – *умі*), бухта (うら – *ура*), морське узбережжя (はま – *хама*), пристань або морська переправа (つ – *цу*) та гаряче джерело (ゆ – *ю*). До третього розряду К.А. Попов відносить географічні об'єкти з такими заключними морфемами: пік (みね – *міне*), гірській гай (もり – *морі*), плато (の – *но*), пагорб або невелика гора (おか – *ока*), схил (さか – *сака*), мис (さき – *сакі*), оброблене поле (た – *та*), вершина гори (たけ – *таке*), долина (たに – *тані*), курган (はか – *хака*), рівнина (はら – *хара*) та гора (やま – *яма*) [13, с. 251–253]. Дослідник у своїх наукових працях з топоніміки звертає увагу на явище топонімічної синонімії в японській мові, тобто номінування різних географічних об'єктів ідентичними назвами. К.А. Попов вважав, що топонімічна синонімія створює для дослідників японських топонімів, як сучасних, такі давніх, зокрема на матеріалі Фудокі чи інших етно-географічних джерел (Енг'ісікі, Вамасьо, Ніхон'гі), значні труднощі, оскільки за відсутності опису місцевості інколи дуже важко визначити, про який географічний об'єкт йдеться. Дослідник зазначив, що це відбувається, як правило, тоді, коли назва одного об'єкта переноситься на інший: Асаяма-сато (село в уїзді Камудо провінції 伊豆 *ідзумо*) і Асаяма-кава (річка Асаяма там же) – і село, і річка отримали назву від гори Аса (Аса-яма), біля якої вони знаходяться [13, с. 253]. Тому, на думку К.А. Попова, морфема *яма* ввійшла в обидві назви і втратила свою функцію номінативного терміна. Учений прослідкував парадигму функціонування давніх японських топонімів, які зустрічаються у Фудокі, інших етно-географічних збірках, таких як Енг'ісікі, Ніхон'гі, словнику "Вамасьо" (скорочена назва від "Вамьоруйдзюсьо", це ієрогліфічний словник, укладений у 934 р. поетом Мінамото-но-Сітаго (911–983), пояснення у якому було записано азбукою *ман'югана* або *камбун*). Проте дослідником не було враховано всі різновиди історизмів-топонімів, тобто він не поділяє їх на повністю і частково пасивізовані, де останні продовжують функціонувати у сучасній японській мові. В основному, учений досліджує посттопонімічні значення географічних назв, тобто ті асоціації та конотації, які виникли в автора при читанні Фудокі. Також К.А. Попов на основі цих посттопонімічних значень подає свої тлумачення дотопонімічних значень топонімів, які зустрічаються у Фудокі. Проте ми вважаємо, що з'ясування дотопонімічного значення давніх японських топонімів потребує додаткового вивчення, оскільки потрібно враховувати всі вищезазначені фактори. Тому, на на погляд, висновки вченого стосовно дотопонімічного значення давніх японських топонімів є

недостатньо обґрунтованими, без урахування специфіки функціонування в мові частково пасивізованих історизмів-топонімів.

Дослідниця В.Д. Беленькая у працях "Очерки англоязычной топонимии" [2] та "Топонимы в составе лексической системы языка" [3] розглядала проблему синхронічного дослідження як активних, так і пасивних топонімів на основі англійських, американських, канадських та інших топонімів англословних країн, а також – мовний вплив на формування топонімів у країнах, які були колоніями Великої Британії. У працях автор піднімає питання визначення методів дослідження топонімів, вважаючи за доцільне розглядати топоніми не лише в діхронічному, а й у синхронічному аспекті. Вона зауважує, що синхронічне вивчення топонімів – це зовсім особлива галузь дослідження, що потребує одночасного вивчення всієї сукупності топонімічних назв на певній території у певний час. Тобто, на думку дослідниці, синхронічний аналіз топонімів передбачає вивчення відношень не лише між топонімами та іншими видами слів, але й між самими топонімами як мікросистеми у складі загальної лексичної системи мови. Автор зазначає, що синхронічний напрям дослідження топонімів не отримав поки що широкого визнання. Проте В.Д. Беленькая переконана, що дослідження топонімів у синхронічному аспекті дозволить урахувати також екстралінгвістичні фактори та соціально-функціональні аспекти, які являють собою реальну основу існування та функціонування цього класу лексики. Ми також вважаємо, що синхронічний аспект дослідження можна застосовувати щодо вивчення проблем давніх японських топонімів, оскільки такий аспект розгляду включає в себе весь спектр проблем, пов'язаних зі сприйняттям носіями мови географічних назв, які мають стилістичне забарвлення, оскільки дослідження більшості японських історизмів-топонімів, як правило, можна провести лише на матеріалі художніх творів, де вони набувають певного когнітивного значення. Це відбувається тому, що основні писемні джерела, які дійшли до наших часів і ті, що доступні нам, – це, в основному, поетичні збірки різних поетів, етногеографічні нотатки чиновників-поетів, які мандрували країною тощо.

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що лінгвістами не було повною мірою враховано функціональний критерій дослідження топонімів, який, на нашу думку, дозволяє на конкретних прикладах простежити процеси пасивізації цієї лексики (зміна статусу з активного на пасивний) та адекватно визначити статус давніх японських топонімів, чітко розділити їх на історизми та архаїзми. У статті О.В. Дебейко, І.В. Рябоволенко [6, с. 14–17] здійснювався пошук не критерію дослідження тих чи інших видів японської пасивної військово-адміністративної лексики, а релевантного критерію дефініції термінів "історизм", "архаїзм" та "застаріле слово". Згадане дослідження базувалося на значному спектрі словникових статей щодо цих термінів [5]. Ми дійшли висновку, що причиною неусталеності дефініцій пасивної лексики є відсутність стрижневого для всіх різновидів пасивної лексики критерію, за яким могла б проводитися їх диференціація. Для такого виду лексики "...можлива дихотомія критеріїв *екстралінгвістичний/лінгвістичний* (зникнення з ужитку реалій – *екстралінгвістичний* критерій – тоді це історизм, або *死語 сіґо* – мертве слово; втрата своєї первісної семантичної форми, переосмислення – *лінгвістичний* критерій – тоді це архаїзм, *古語 коґо* – застаріле слово); термін *歴史語 рекісіґо* – історичне слово у словнику *広辞苑* визначається за двома цими критеріями. Цікавим і водночас

відстороненим від нашої теми є калька – історизм *歴史主義 рекісісіґоі* – *менталістичний підхід*" [6, с.14]. Автори з метою уніфікації критеріїв розмежування різновидів пасивної лексики запропонували застосовувати функціональний критерій. Для прикладу було взято військові відомства та управління у структурі Державної Ради (太政官 *дайґьоґан*), яка в епоху Хейан складалася з восьми відомств: 1. Відомство служб палаців (中務省 *нака-цукасаґьо*); 2. Церемоніальне відомство (式部省 *сікібуґьо*); 3. Відомство упорядкування та встановлення (治部省 *дзібуґьо*); 4. Податкове відомство (民部省 *мімубуґьо*); 5. Воєнне відомство (兵部省 *хьобуґьо*); 6. Судове відомство (刑部省 *ґьобуґьо*); 7. Відомство у справах казни (大蔵省 *оокураґьо*); 8. Відомство внутрішніх справ палаців (宮内省 *кунайґьо*) [6]. Проаналізувавши назви цих відомств, автори зазначеної вище статті дійшли висновку, що, окрім історико-адміністративного екстралінгвістичного критерію (реорганізація у перші роки Мейдзі), функціональний критерій дозволив прослідкувати шляхи пасивізації цих назв, особливості їх функціонування в діхронічних та синхронічних мовних аспектах. Дослідники зробили такі висновки: "...проведене дослідження на матеріалі адміністративно-військової лексики в науковій і дидактичній літературі, а також у літературних творах з історичної тематики дає підстави стверджувати, що для розмежування понять "історизм", "архаїзм", "застаріле слово", а також японських термінів *死語* "мертві слова", *古語* "застарілі слова", *歴史語* "історичні слова", *歴史主義* "історизми" тощо можна поряд з екстралінгвістичними, ономасіологічними, семасіологічними та іншими критеріями використовувати також функціональний, зокрема у галузі словотвору, як одного з різновидів пасивізації активної лексики. Процес пасивізації може відбуватися як унаслідок ослаблення функціонування цілої лексеми, так і заміни морфем-деривата при збереженні активного функціонування кореневої морфеми в одному або у всіх її значеннях. Вживання застарілої лексики може бути маркером приналежності тексту до певного функціонального стилю" [6, с. 17].

Спираючись на усі вищезгадані спостереження лінгвістів, ми можемо зробити такі висновки: досліджуючи давні японські топоніми, ми пропонуємо застосовувати або враховувати функціональний критерій дослідження. На нашу думку, останній дозволяє зняти багато питань у дослідженнях пасивних видів лексики, зокрема давніх японських топонімів, тобто адекватно визначити статус тієї чи іншої лексеми; врахувати наявність повністю і частково пасивізованих топонімів у японській мові. Повністю пасивізованими топонімами ми називаємо ті лексеми, які цілковито перестали функціонувати в мові, тобто жодного прикладу функціонування всіх зазначених у словникових статтях значень топоніму не виявлено у досліджуваних джерелах. Такі топоніми ми вважаємо історизмами. Здебільшого, повністю пасивізовані топоніми – це ойконіми, рідше гідроніми та ороніми. Це пов'язано з екстралінгвістичними факторами, оскільки такі географічні об'єкти, як річки чи гори рідше зникають із карти країни, ніж, наприклад, населені пункти. До частково пасивізованих топонімів ми зараховуємо лексеми, приклади функціонування яких у сучасній японській мові виявлено нами у досліджуваних джерелах. Такі топоніми ми називаємо архаїзмами. В основному, частково пасивізовані топоніми – це гідроніми та ороніми, тобто, як правило, через екстралінгвістичні фактори об'єкт номінації залишається незмінним, змінюється лише назва.

Слід зазначити, що функціональний критерій дослідження давніх японських топонімів дозволяє також ви-

значити ступінь їх уживання в різних сферах людської діяльності. Зокрема, для частково пасивізованих топонімів він досить низький у розмовній мові чи в офіційно-діловому стилі. Проте значна кількість давніх японських топонімів функціонує в науково-публіцистичних [4, 8, 9] ("Историческое развитие Японии" Ванденберга [4], "История Японии" [8], "Япония. Народ и государство (исторический очерк)" Конрада М.И. [9] тощо), художніх творах (Древние Фудоки (Хитати, Харима, Бунго, Хидзэн) [7]), красномовних посібниках [23], підручниках (文化中級日本語II [17], 高校日本史 [19]) тощо. Значна кількість частково пасивізованих топонімів зустрічається у перекладах класичних творів японської літератури методом 口語訳 *ко:гояку* (спосіб перекладу з давньої мови на сучасну). Однак дослідникам, що використовують приклади з художніх творів, особливо з поезій, не слід забувати про ілюзорне сприйняття дійсності автором твору, оскільки часто трапляються випадки відмінювання назви географічного об'єкта, чергування букв у назві. Щодо поезій [10], то наявність у перекладі вірша рими може також змінювати назву географічного об'єкта. Тому ми вважаємо, що основними джерелами доказів функціонування пасивних видів лексики, зокрема давніх

японських топонімів, мають бути підручники, офіційно-ділові та юридичні документи тощо.

1. Аболмасов А.П., Немзер Л.А. Словарь японских географических названий. – М., 1957. 2. Бельская В.Д. Очерки англоязычной топонимии. – М., 1977. 3. Бельская В.Д. Топонимы в составе лексической системы языка – М., 1969. 4. Ванденберг Х. Историческое развитие Японии. – СПб., 1905. 5. Дебейко О.В. Текстові категорії як дистинктивні ознаки функціонального стилю у прозових жанрах художньої літератури Японії // Вісн. Київ. ун-ту. Східні мови і літератури. – 2001. – Вип. 6. 6. Дебейко О.В., Рябоволонко І.В. Функціональний критерій як фактор диференціації японської пасивної й активної лексики (на матеріалі адміністративно-військової термінології) // Вісн. Київ. ун-ту. Східні мови і літератури. – 2005. – Вип. 8. 7. Древние Фудоки (Хитати, Харима, Бунго, Хидзэн). – М., 1969. 8. История Японии – М., 2002. 9. Конрад Н.И. Япония. Народ и государство (исторический очерк) – Пг., 1923. 10. Лукаш М. Від Боккаччо до Аполлінара. – К., 1990. 11. Мотоори Норинага. Примеры нестандартного чтения географических названий. – Токио, 1800. 12. Никонов В.А. Введение в топонимику – М., 1965. 13. Попов К.А. Номенклатурные термины в древней топонимии // Вопросы японского языка – М., 1971. 14. Фельдман-Конрад Н.И. Японско-русский учебный словарь иероглифов (和露学習辞典) – М., 1998. 15. 新英社 (Shueisha Japanese Dictionary) 「国語辞典」 – 東京、1993; 16.三省堂 国語辞典. 第四版. – 東京、1992; 17. 文化中級日本語II. – 東京、1998. – С.124-126,280,281. 18. 角川日本史辞典. 第四版. – 東京、1980. 19. 高校日本史 – 東京、1985. – С. 1-2,9,35,126. 20. 広辞苑. 第五版 – 東京、1998. 21. 日本語 (The Great Japanese Dictionary) 大辞典, 第二版 – 東京、2002. 22. www.classical-japanese.net. 23. www.japantoday.ru

Надійшла до редколегії 03.10.06

С. Козуб, асп.

КАТЕГОРІЯ НОВОГО В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ СИСТЕМІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

Розглянуто головні інноваційні процеси в лексико-семантичній системі японської мови. Головним завданням автора було дослідити і класифікувати лексичні неологізми залежно від способу творення. Матеріали для дослідження, використані в цій статті, взяті із щоденної японської газети "Asahi simbu".

This article is an overview of major innovation processes in lexical-semantic system of Japanese. The author's main task was to investigate and classify lexical neologisms depending on their means of formation. Researching materials used in this article are taken from the daily Japanese newspaper "Asahi simbu".

Прискорення таких процесів, як інтернаціоналізація та глобалізація, пов'язаних із відкриттями у галузі нових технологій та науки, сприяє виникненню та швидкому засвоєнню лексичних неологізмів, які відбивають зміни в матеріальній та духовній культурі різномовних світових спільнот. Проте, незважаючи на процес універсалізації мовних змін, види та методи асиміляції новотворів значно відрізняються у різних мовах. Дослідження мовних змін відіграє важливу роль на рівні функціонування неологізмів, процесів виникнення нових слів, нових значень і шляхи входження їх у мову, розкрити сутність лексичних змін.

Відібрані приклади демонструють процеси, які відбуваються в сучасній японській мові: творення нових слів, різні види та особливості написання при транскрибуванні запозичень. Ми будемо говорити про зміни в японській мові, фокусуючись на лексичних неологізмах, що виступають назвами нових реалій і створені на основі японської та запозиченої лексики за допомогою внутрішньомовних чи інтернаціональних морфологічних способів словотворення. Семантичні ж неологізми, або неологізми-значення, що виникають як результат внутрішньослівної семантичної деривації на основі переносів найменувань, розглядатимуться в іншій праці.

Матеріали, на які ми спиралися у даному дослідженні, взяті з опрацьованих оригінальних текстів японської щоденної газети 朝日 /Asahi/ лінгвістом Чен Лі Шіу Ченом. Головна причина нашого вибору полягала в тому, що лексика, використана у статтях, відповідає правилам нормативної мови, а отже будь-яке нове слово, вжите на її сторінках, вже є добре адаптованим у мові. Стиль викладу газети не дозволяє застосовувати "модні" (сленги, жаргонізми, некоректна лексика) слова,

що можуть з'являтися в менш контрольованому середовищі (і такі слова можуть недовго перебувати в обігу).

Відібрані лексичні одиниці було ретельно перевірено на новизну у "Shingo jiten" (2000-2001) та "Comprehensive Japanese-Japanese Dictionary" (1998). Проблематика даної статті обмежує нас у дискусії на тему суспільного життя і спонукає розглядати її в межах окремих сфер (політика, економіка тощо). Вивчення 79 нових слів, які статистично наведені Чен Лі Шіу Ченом після опрацювання ним 600 статей газети /Asahi/, дало нам змогу класифікувати запозичення за способом творення: 1) внутрішньомовні ("ваго", "канго"); 2) чисті ("гайрайго"); 3) змішані ("ваго", "канго"+"гайрайго"). Співвідношення лексики зазначених типів становило відповідно 48,1 % : 32,9 % : 19,0 %.

Будь-яка мова відбиває спосіб життя її носіїв, соціальний бік, політичну систему, економіку, філософію, мистецтво, звичаї та побут. Як змінюється століттями спосіб життя, так змінюється і мова. Адже не може бути повної бездіяльності в мові, все поступово трансформується в часі, і те, що мова – це життєва необхідність, зумовлена постійними змінами – доведений факт [5]. Кілька десятиріч тому Сепір, один з основоположників лінгвістики як науки, писав: "Нічого не статичне, всі слова, кожний граматичний елемент, місцезонавання, звуки, акценти повільно змінюються завдяки невидимій, безособовій тенденції" [9].

Швидкий розвиток науки та технологій у поєднанні з універсальною адаптацією глобального розвитку країн світу, створюють умови для появи нових лексичних одиниць. Остання може з'явитися в будь-якій мові через внутрішні процеси, тобто через використання вже існуючих у мові елементів, або зовнішні процеси: запозичення

лексичних одиниць з іншої мови. Запозичення – невичерпний матеріал для появи і творення нових лексичних одиниць, така лексика легко передається від мови оригіналу й у більшості випадків не впливає на структуру мови, що її запозичує. Таке визначення є справедливим і для японської мови, яка має велику кількість запозичень з інших мов різних періодів і де засвоєння (адаптація) іншомовних слів у фонологічну та синтаксичну структуру мови має вигляд природного процесу. Більшість таких слів запозичені за "звучанням", тобто за основу береться вимова мови-джерела. Оскільки значна кількість недавніх запозичень прийшла з англійської мови, то японський варіант успадковує або англійську, або американську вимову. Запозичена лексика пристосовується до фонетичної структури японської мови і транскрибується у приголосно-голосних складах притаманних японській мові [11]. Отже, таке японське слово є часто незрозумілим для мовців тієї мови, з якої воно запозичене. Наприклад, англійське слово "virtual" трансформується в "/baatyaru/" /バアチアル/ в японській мові.

Більшість запозичень – це іменники, які можуть ставати дієсловами, за допомогою додавання допоміжного дієслова /suru/ する, а, отже, дієвідмінюються. Іменники також можуть переходити до розряду прикметників за допомогою суфікса /na/ な між запозиченою основою та іменником. Наведемо приклади творення неологізмів за вищезазначеними моделями:

/nokku suru/ /ノックする/ (to knock)

стукати (у двері);

/hansamu na hito/ /ハンサムな人/ (handsome person)
вродлива людина.

Лексичні зміни можуть потягнути за собою різноманітні процеси, такі як, наприклад, змішування або рекомбінування кількох старих слів в одне нове утворення, збільшення чи втрату словотворчого елементу, зміну значення чи семантичного забарвлення слова. Унаслідок цього виникає поширення чи звуження або й зміщення значень; розширення синонімічного ряду, утворення загальних назв із власних, поява акронімів, аббревіацій чи зрізів. Результат більшості зазначених процесів можна побачити, аналізуючи неологізми в японській мові.

Менш ніж половина неологізмів від загальної кількості досліджуваної лексики з'явилася шляхом внутрішньомовних процесів, тобто у зв'язку з потребою нового номінанта через використання компонентів, які вже існують у мові. Поява нових слів в аглютинативних мовах, до яких відносять і японську мову, – це відносно простий процес, адже кожний склад має своє специфічне значення [2]. Наприклад, у приписі до нових правил про поновлення або отримання водійських прав для осіб старших за 65 років, з'являється нова назва /fukashiryoku/ /深視力/. Таке утворення сприймається як спеціальна процедура перевірки зору, обмежене контекстом. Новотвір складається з трьох ієрогліфів, перший – /fuka(i)/ /深(い)/, тобто "глибокий", наступне слово, яке складається з двох ієрогліфів – /shiryoku/ /視力/ має значення "гострота зору", тому таке утворення перекладається як перевірка на далекозорість та короткозорість, на противагу чотирискладовому утворенню /shiryokukensa/ /視力検査/, яке застосовується для опису стандартної процедури перевірки зору. Читач, навіть не знайомий із терміном, може здогадатися про що йдеться, урахувавши значення кожного ієрогліфа. Оскільки цей незвичний тест є інноваційним явищем, упровадженим в 2000 р., то слов-

никова стаття допомагає читачеві зрозуміти новий термін за допомогою тлумачення.

Ось ще один цікавий приклад нового поєднання слів: 主婦病 /shufubyou/ "жіноча хвороба". Цей приклад, як і вищенаведений, описує нові процеси, що відбуваються в японському суспільстві. Трискладове утворення можна легко зрозуміти, хоча зміст слова "хвороба" потребує пояснення: синдром, який охоплює жінок, офісних працівників і виявляється в поганому виконанні роботи, невідповідальному ставленні до своїх обов'язків, неухильності до завдань.

Це були приклади внутрішньомовних неологізмів, записаних ієрогліфами. Є й приклади виключень з цього правила – коли нові утворення записуються і катакана, і ієрогліфами, наприклад: /jiko ctuu/ /ジコ 虫/ та /okizari ctuu/ /オキザリ 虫/. Перший приклад має значення самозакоханої, егоїстичної людини, яка не зважає на тих, хто потребує допомоги, інший – людини, яка засмічує вулицю вночі, коли свідків немає. В обох випадках слова записані катакана не є запозиченнями, вони японські за походженням і мали б записуватися ієрогліфами. Чому був зроблений такий вибір – нелегко зрозуміти, це було, можливо, зроблено не для експресивного позначення новизни слова, а з метою засудження антисоціальної поведінки. Різниця полягає лише у виборі останнього ієрогліфа. Слова, які вже давно ввійшли до словникового складу /jiko chuu/ /自己中/ та /okizari chuu/ /置き去り中/, мали своїм кінцевим елементом ієрогліф зі значенням "центр, середина", тоді як нові сполучення змінили його на "комаха", "блошиця". Така гра на омофонії є цікавим аспектом японської мови: подібні вирази доцільні в сатирі, а іноді й похвалі.

У категорії неологізмів-запозичень ґайрайґо більшість нових слів запозичені з англійської мови, записуються абеткою катакана. Японська мова ще з XVI ст. почала запозичувати слова з європейських мов, і можна говорити про велику хвилю таких надходжень після реставрації епохи Мейджі, відкриття Японії для Заходу з 1868 р. Нова хвиля ґайрайґо почалася після Другої світової війни і тоді більшість слів були запозичені саме з англійської мови [4]. Отже, нині японська мова включає велику кількість ґайрайґо, які можуть використовуватися для утворення неологізмів за наявними в мові моделями, як і внутрішньомовні неологізми. Наприклад: /kikkusuketa/ /キックスケット/, нове слово, утворилося на основі вже вживаних запозичень, таких як /kikku/ /キック/ (від англ. a kick) – "бити ногою", лексема, що застосовується у спорті (кікбоксинг) поряд з іншим відомим ґайрайґо /suketa/ /スケタ/ (від англ. skate) "роликовий ковзан". Об'єднане у такий спосіб нове утворення стало дуже вдалою й описовою назвою для різновиду скутера, що ввійшов у моду. Скутер – це західний винахід, тому для найменування нового пристрою вибрано саме ґайрайґо. Такого виду запозиченням можна назвати і термін /mai baggu kyanpeen/ /マイ バッグ キャンペーン/ – "процес, спрямований на зменшення використання одноразових пакетів покупцями, яких закликають користуватися власними сумками". Присвійний займенник (від англ. my) /マイ/ "мій" існував в японській мові довгий час, завжди як означення до іменника, хоч його значення дещо відрізняється від того, яке воно мало в англійській мові. Наприклад, /mai houmu/ /マイ ホーム/ (від англ. my home) – значення не тотожні: у японській це не просто мій дім, а будь-чиє приватне помешкання;

так само і з /mai kaa/ /マイカー/ (від англ. my car) означає чийсь власний транспортний засіб. Слово /baggu/ /バッグ/ (від англ. a bag) також має трохи інше стилістичне забарвлення, будучи частинкою японської лексеми у слові /handobaggu/ /ハンドバッグ/ (від англ. handbag). Слово /kyaanpeen/ /キャンペーン/ (від англ. campaign) самостійно існувало в японській мові з таким самим значенням, як і в англійській. Тож, усі компоненти нового утворення відомі, й читачеві легко зрозуміти їхні значення. Звичайно, згадану вище реалію можна передати безпосередньо ієрогліфами /kaimonobukuro jisan undou/ /買い物袋持参運動/ "тенденція до використання власних сумок", але таке утворення, словосполучення, позбавлене відчуття новизни та зв'язку із глобалізацією боротьби за чистоту довкілля. Також прикладами неологізмів-запозичень можуть бути слова /waakushearingu/ /ワークシェアリング/ (від англ. job sharing) "співпраця людей заради спільних інтересів в не робочий час", та /gyagumama/ /ギャルママ/ (від англ. girl mama) "матері-підлітки". Слово /waaku/ /ワーク/ уже існувало в мові як компонент іншого; /shearingu/ /シェアリング/ (від англ. sharing), однак нове запозичення взяте для утворення реалії, що адекватно описувало б почуття незалежності, рівної позиції між двома, трьома індивідами. Нова реалія /ギャルママ/ складається з нового запозичення /gyagu/ /ギャル/ (girl) і вже існуючого /mama/ /ママ/ (mama), яке вживається в деяких японських родинах як звертання до матері. Такий соціальний феномен, як неодружені матері, є і в Японії, і в інших країнах, проте рідний термін /mikon no haha/ /未婚の母/ (/mikon/ – неодружений, /haha/ – мати) не повністю відображає соціальну реалію, розбещену поведінку молоді, неусвідомлення відповідальності та наслідків, як результат, політика спрямована на допомогу молодим матерям. Звідси й потреба нового номінанту.

Але не всі неологізми-запозичення утворені шляхом поєднання вже існуючих запозичень або додавання нового запозиченого компонента. Деякі входження з'являються в мові як цілісна, нероздільна лексема з повністю або частково втраченим зв'язком зі значенням, що було в них у мові, з якої вони запозичені. Наприклад, /sukeruton/ /スケルトン/ (від англ. skeleton) "каркас", "скелет", не означає основу, на якій щось збудовано, у японській мові це напівпрозора плівка, через яку видно внутрішній механізм годинника, монітор комп'ютера. Ще одним прикладом може служити /inkyubeeta/ /インキュベータ/ (від англ. incubator) "інкубатор", але в японській мові – це "допомога, яка надається малим і середнім дослідницьким фірмам для винайдення нових розробок".

У категорії запозичення + ваго або канго цікавим прикладом є реалія /chinsui kenchī pendanto/ /沈水 検知ペンダント/. Цей неологізм – назва спеціального радіопристрою, винайденого для літніх або слабовільних людей: пристрій подає сигнал, якщо користувач занурюється у воду на довгий час – отже попереджує про небезпечний випадок.

У японській мові майже завжди ієрогліф впливає на значення гайрайго. Наприклад англ. "money" /マネー/ у японській мові застосовується лише в електронних перекладах як складова частина утворення /denshī manee/ /電子マネー/ "електронні гроші". Рідний термін /okane/ /お金/ ("гроші") використовується у всіх інших контекстах. Деяким словам, що мають відповідники гайрайго, не при-

таманне чітке розмежування у значенні, тому вся новизна виявляється лише у формі написання.

Японська мова також багата на акроніми, специфіка яких полягає в тому, що вони записуються латинськими літерами: PETボトル /botoru/, де PET означає (Polyethylene Terephthalate Resin) новий вид пластикового матеріалу, що використовується у виробництві пляшок тощо; SOHO人口 /jinkou/, де /jinkou/ питоме слово, записане ієрогліфами "населення", а SOHO – "Small Office Home Office", – вислів, що належить до нових аспектів: "люди, які працюють вдома або малому офісі через Інтернет", тощо.

Однією з характерних ознак творення неологізмів у підсистемі гайрайго є лексико-синтаксичний спосіб словотворення – спосіб утворення нових слів шляхом стягнення в одне слово двох чи більше. Наприклад: /animeotaku/ /アニメオタク/, де /anime/ (від англ. animation) – добре засвоєне слово у словниковому складі японської мови; з приєднанням до нього /otaku/ /オタク/ неологізм набрав значення "маніакальний", "дуже зацікавлений". /Otaku/ – рідне японське слово, що використовується, наприклад, у розмові про родину чи житло співрозмовника, і в цьому випадку зміна значення сприяла тому, що слово почало записуватися катакана, а, отже, воно є не самостійним, а словотворчим елементом.

Тож, з упевненістю можна сказати, що такі мовні зміни відчутні, більш того, їх можна досліджувати, що й було зроблено в даній статті.

Нині більшість нових утворень, як видно на прикладах, – це вирази, що складаються з одного чи кількох слів, які швидше називають нове поняття, ніж конкретний термін. І це не дивно, адже Японія це з XIX ст. переживає такий самий розвиток, що й сучасний Західний світ. Неологізми в переважній більшості відображають соціальні, політичні, економічні й культурні зміни, які торкаються не лише Японії, а відображають глобальні зміни. Мовні зміни, які відбувалися впродовж століть, були зумовлені поглинанням великої кількості іношомовних слів, що дає в японській мові багате підґрунтя для творення нової лексики. Як видно з прикладів, поданих вище, японські неологізми поділяються на запозичення власне японські та змішані. Зазначимо також, що специфіка японської системи письма дає багато можливостей творити, сприяти потребам мови у нових словах, словосполученнях, яким властиві нові поняття, які показують можливі, придатні нюанси, що відрізняють нове слово від старого, яке несло відмінне значення (більш вузьке чи ширше).

1. Антрушина Г.Б. Лексикология английского языка: Учеб. пособие. – М., 2004; 2. Вардуль И.Ф. Вопросы японского языка / Под ред. И.Ф.Вардуля. – М., 1971; 3. Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990; 4. Мельничук А.С. О всеобщем родстве языков мира // Вопр. языкознания. – М., 1991; 5. Паршин П.Б. Теоретические переводы и методологический мятёж в лингвистике XX века // Вопр. языкознания. – 1996. – № 2; 6. Селіванова О.О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики: Підручник. – К., 1999; 7. Сыромятников Н.А. Лексикология и грамматика восточных языков: Учеб. пособие. – М., 1975; 8. Шанский Н.М. Лексикология современного русского языка: Учеб. пособие. – М., 1982; 9. Aichison J. Language change // Progress or Decay: Textbook. – Cambridge, 1991; 10. Holmes J. An introduction to sociolinguistics: Textbook. – N.Y., 1992; 11. Kindaichi H., Hayasi O., Sibata T. An Encyclopedia of the Japanese Language / Ed. by H. Kindaichi. – Tokyo, 1988; 12. Shingo Jiten (Dictionary of New Lexicon). – Tokyo, 2000.

Надійшла до редколегії 28.08.06

С. Городній, асп.

ОСОБЛИВОСТІ ЕТИМОЛОГІЇ ЛЕКСИКИ ЗАСТІЛЛЯ ТА КРИМІНАЛЬНОГО АРГО В СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

Розглянуто особливості етимології лексики застілля та кримінального аргю в сучасній японській мові, зокрема, сленго-ві лексеми та вирази, що стосуються застільної лексики та кримінального аргю. Досліджено особливості їх уживання.

The peculiarities of etymology of vocabulary concerning drinking and criminal slang in the modern Japanese language were examined. Their usage peculiarities were studied as well.

Усю лексику японської мови з огляду на сферу її вживання можна поділити на дві великі групи. До першої належать загальноновживані слова, зрозумілі більшості людей. До другої – слова, обмежені в ужитку певним середовищем, зумовленим спільністю територіального проживання, занять та інших інтересів.

У межах другої групи загальнонародної лексики більшість мовознавців виділяє три підгрупи: професіоналізми, діалектизми, жаргонізми та арготизми. Деякі лінгвісти на позначення лексики останньої підгрупи користуються терміном "соціальні діалекти" (соціолекти). Імовірно, слушним є зауваження тих мовознавців, які професійні мови, жаргони та аргю називають не соціальними діалектами, а "соціальними варіантами мови" або "мовними стилями". Підставою для відмови цим "варіантам мови" у статусі діалекту служить те, що вони не мають специфічної фонетичної системи, специфічної граматичної будови й існують на базі звичайної мови.

До соціальних варіантів мови слід зараховувати:

1. Аргю (франц. argot) – особлива мова певної обмеженої професійної або соціальної групи, що складається з довільно обраних видозмінених елементів однієї або кількох мов. Аргю використовується, як правило, з метою приховування предмета комунікації, а також як засіб відокремлення групи від решти суспільства. Термін "аргю" частіше використовується у вузькому значенні, позначаючи засіб спілкування декласованих елементів, розповсюджений у кримінальному середовищі [1, с. 43].

2. Жаргонізми. На відміну від стилістично нейтральних професіоналізмів у розмовному мовленні будь-якого професійного середовища завжди є певна кількість емоційно забарвлених слів. У ширшому значенні термін "жаргон" частіше уживається в мовознавчій літературі для називання не професійного, а соціального відгалуження від загальнонародної мови.

Жаргон (франц. jargon, первісно – "пташина мова", "цвірінкання") – один з різновидів соціолекту як додаткова лексико-фразеологічна система мови, що містить паралельні експресивно-оціночні, найчастіше стилістично знижені позначення загальновідомих понять і належить до певної соціальної субкультури [16, с. 152]. У широкому розумінні термін "жаргон" означає мову неосвічених верств суспільства, зокрема, спотворену міжмовною інтерференцією.

У сучасній лінгвістиці поряд із терміном "жаргон" вживають також термін "сленг".

Сленг (англ. slang) – нелітературна додаткова лексична система, яка представляє паралельну експресивно-оцінну, найчастіше стилістично знижену синонімію позначень загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі; різновид соціолекту – соціально-маркованої лексики певної суспільної групи (професійної, групової та ін.) у межах національної мови [16, с. 560].

Останнім часом термін "сленг" вживають активніше, ніж "жаргон". Таке явище можна пояснити впливом двох факторів: по-перше, сьогодні англійська мова у світі починає домінувати, тому вживають англійський відповідник; по-друге, інколи мовці вживають слово "жаргон" на

позначення згрубілої, невитонченої мови, тому на позначення соціального варіанта мови вживають термін "сленг". Отже, сленг, на думку багатьох дослідників, є вторинним утворенням порівняно з жаргонами й аргю.

Згідно з енциклопедією "Українська мова" "соціальний діалект – це відгалуження загальнонародної мови, уживане в середовищі окремих соціальних, професійних, вікових та ін. груп населення" [13, с. 135]. Серед різновидів соціальних діалектів, зазвичай, виділяють професійні й групові жаргони, аргю, різновиди таємних засобів спілкування.

Нерідко за пропозицією використовувати термін "соціолект" замість "аргю", "жаргон", "сленг" тощо стоять суто утилітарні цілі: спростити термінологію, використовувати слова, що не є оцінними.

Таким чином, загальною рисою всіх мовних утворень, що включаються у категорію соціальний діалект, є обмеженість їхньої соціальної основи: вони виступають засобом спілкування окремих соціально-станових, виробничо-фахових груп і вікових колективів.

Тепер звернімося безпосередньо до етимології лексики застілля та кримінального аргю.

Лексика застілля. Для позначення людей, що зловживають алкогольними напоями, в японській мові є значна кількість цікавих лексичних одиниць з досить несподіваною й неордкованою етимологією. Певною мірою це можна пояснити порівняно багатою культурою споживання алкогольних напоїв та й взагалі традиційно дуже розвиненою й розгалуженою системою розважальних закладів (від невеличких кафе, кінотеатрів, нічних клубів, барів до величезних, офіційно дозволених до 1956 р., "кварталів червоних ліхтарів"). Наприклад, восени 1993 р. було опубліковано вражаючі для Японії дані: незважаючи на те, що громадяни Японії, які не досягли двадцятирічного віку, не мають права споживати алкоголь, за даними національного центру здоров'я в м. Куріґама, близько 14 % старшокласників (віком від 15 до 18 років) споживають алкоголь частіше ніж один раз на тиждень. Є декілька причин такого явища. Одна з них – це те, що, на відміну від Європи, у Японії спиртні напої та тютюнові вироби продаються в автоматах, де їх може придбати будь-хто. Станом на 1990 р. у країні було 200 тис. таких автоматів (по одному на 600 громадян), 70 % із них продавали пиво та інші алкогольні напої. Міністерство охорони здоров'я вимагало обмежити кількість таких автоматів, проте, Міністерство фінансів Японії не виявляло особливого ентузіазму, оскільки торгівля через автомати приносила великий прибуток до бюджету країни. Однак останнім часом це питання широко обговорюється й було ухвалено декілька рішень про заборону торгівлі на місцевому рівні [17, с. 24].

На позначення людей, що занадто полюбують випити, у японській мові є значна кількість лексем.

Nonbei のんべい – на перший погляд, звучить як ім'я, але позначає п'яничку, алкоголіка або п'яну людину. Це слово утворюється двома основами – "non", скорочено від "nomu" ("пити") 飲む та "bei" べい – лексеми, що в минулому часто додавалася до чоловічих імен, а нині

nonbei можна використовувати і для чоловічих, і для жіночих. **Nomisuke** \飲み介\ – синонім слова nonbei (-suke \介\ – суфікс, що його і зараз використовують для утворення чоловічих імен, наприклад: Daisuke \大介\, Ryunosuke \龍之介\ та ін.). **Ōzakenomi** \大酒飲\ теж означає "п'яниця", "алкоголік". Японською мовою sake \酒\ – "горілка", ō \大\ – "багато", "великий". Слово **uwabami** \うわばみ\ (основне значення – "пітон") має однакоке значення. **Nondakure** \のんだくれ\ – це "постійний п'яниця", а **sakebitari** \酒浸り\ – "хронічний алкоголік" або людина, як кажуть, "у запої". В останній лексемі частина "bitari" – це фонетично змінена форма слова hitari \浸り\, яке означає "бути просякнутим чимось".

Sake (горілку) часто називають **kichigaimizu** \気違い水\ (дослівно "скажена вода") й вважається, що вона паралізує частину мозку й викликає часткову дурість. **Shirafu** \素面\ (дослівно "біле обличчя") означає "тверезість" або людину, яка не вживає алкоголю. Навпевно, тверезість називають так, тому що більшість японців червоніють, коли вип'ють. [18, с. 32].

Horo-yoi \ほろ酔い\ означає "напідпитку". У даному випадку "horo" означає "трошки", а "yoi" \酔い\ – "п'яніти". **Ippaikigen** \一杯機嫌\ – "бути навеселі", дослівний переклад слова "ippai" \一杯\ – "одна чарка", kigen \機嫌\ – "гарний настрій".

Словом **yopparai** \酔っ払い\ позначають такий стан людини, коли вона з людини "навеселі" перетворюється на "п'яну". Ця лексема за значенням близька до nonbei, проте, уоррагаі – розмовний варіант, до того ж nonbei – це п'яний, який споживає алкоголь часто й систематично, а уоррагаі – це просто п'яна людина. Прикметник уоррагаі походить від дієслова уоррагау – "напиватися", "п'яніти", яке, у свою чергу, бере початок від дієслова уоу \酔う\. Останнє має три основні значення: "п'яніти", "страждати від морської хвороби, укачування", "бути зачарованим чимось (наприклад, музикою)". Якщо уоррагаі вимовити сердито, то ця лексема сприймється як "а ну, ти, алкоголіку, забирайся геть звідси".

Jōgo \上戸\ – також позначає людину, яка багато й часто споживає алкогольні напої, і часто використовується у словосполученнях на кшталт: **warai-jōgō** \笑い上戸\ "щасливий п'яничка", **naki-jōgō** \泣き上戸\ "п'яничка, що рюмсає й плаче, коли вип'є" та **okori-jōgō** \起り上戸\ "людина, яка стає агресивною, коли вип'є".

Лексема **geko** \下戸\ позначає людину, що п'є мало або не п'є взагалі. Вона ніколи не вживається у словосполученнях.

У японській мові існує також і загальна назва людей, що зловживають спиртними напоями: **hidari-tō** \左党\ (дослівно: "ліві", "люди, що належать до лівої партії"). Головна причина виникнення такої назви для п'яниць полягає в тому, що японці вважають, ніби випиваки, які не можуть зупинитися, п'ють лівою рукою, у той час як правою вони споживають їжу. Треба зазначити, що люди, які зовсім не споживають алкогольних напоїв, користуються в Японії певною зневагою чи навіть підозрою. Саме через це їх ще називають **ama-tō** \甘党\ ("солодкоїжки"). **Ama-tō** – складне слово, що має дві основи. "Ама" – скорочена форма слова "amai" \甘い\ "солодкий", а лексема "tō" \党\ означає "партія" або "політична фракція". Треба зазначити, що слово ama-tō інколи набирає значення синонімічного лексемі **buchōhō** \不調法\ ("невмілий", "незграбний", "неакуратний", "недовершений"). Проте, buchōhō використовується також для ввіч-

ливої відмови на пропозицію випити: ainiku sake wa buchōhō deshite (вибачте, але я не споживаю алкогольних напоїв). **Kara-tō** \辛党\, утворене за однаковим з ama-tō словотворчим зразком (kara \辛\, означає "гострий (наприклад, перець)", а також "п'яничка", хоч головним значенням цього слова є "люди, які полюбують гострі, приперчені страви").

Дуже часто японці запитують своїх гостей, чи вживають ті алкогольні напої, фразою **ikeru kuchi desuka** \行ける口ですか\ . Слово **ikeru** \行ける\ означає "бути спроможним ходити", а також має значення "гарний, красивий, якісний, популярний". Тому фраза **kono sake wa ikeru** \この酒は行ける\ означає "горілка непогана, навіть дуже добра". А вислів **ikenai kuchi** синонімічний словам "kara-tō" та "buchōhō".

Одна з багатьох причин, чому так звані "geko" не п'ють, полягає в тому, що японці часто червоніють, коли вип'ють. Таким чином, вислів **akaku narukara nomanai** \赤くなるから飲まない\ ("я не п'ю, бо дуже червонію") – популярний спосіб відмовитися від алкоголю, яким користуються молоді жінки.

Ономатопоеми **"guden-guden"** \ぐでんぐでん\, **"bero-bero"** \べろべろ\ та **"hebereke"** \へべれけ\ означають "бути п'яним як чіп, бути п'яним як свиня", вислів **kare wa hebereke da** \彼はへべれけだ\ або **hebereke ni yotteiru** \へべれけに酔っている\ – "він п'яний як чіп".

Ōtora \大虎\ (буквально "великий тигр") – це людина, яка стає дуже агресивною й навіть небезпечною в стані алкогольного сп'яніння. Ōtora часто затримують й саджають в так звані **"torabako"** \虎箱\ ("тигрячі клітки"), які знаходяться в кожному поліцейському відділку країни.

Yoitsubureru \酔いつぶれる\ означає "вирубитися, виключитися" від надмірної кількості вжитого алкоголю. Лексема **"waru-yoi"** \悪酔い\ означає нудоту, що була спричинена надмірним вживанням алкоголю. **Futsukayoi** \二日酔い\ (буквально "п'яніти на другий день") означає "похмілля". **Aru-chuu** \アル中\ – це скорочення від **arukoru chuudoku** \アルコール中毒\ (дослівно "алкогольне отруєння") й означає алкоголіка, причому має зневажливий відтінок.

Hashigo \梯子\ (драбина) або **hashigo-zake** \梯子酒\ – це спосіб випивки, коли людина переходить з одного бару чи пабу або ресторану в інший протягом довгого часу. Такий спосіб дуже популярний в Японії й ним користуються не лише завзяті споживачі алкогольних напоїв, але й компанії друзів, навіть родини, що хочуть просто приємно провести час. У японській мові існує ще одна цікава лексема для позначення людини в стані алкогольного сп'яніння: **chidori-ashi** \千鳥足\ . "Chidori" японською мовою – кулик, пташка, яка має довгі ноги й ходить незграбно, зигзагоподібно, що дуже нагадує ходу п'яної людини.

Оскільки в Японії є давня традиція споживання алкогольних напоїв, то логічно було б припустити, що це знайшло відображення і в кількості назв типів ресторанів та інших закладів громадського харчування, де продаються алкогольні напої й де можна смачно поїсти. Найрозповсюдженішим місцем споживання алкогольних напоїв у Японії є **yakitori-ya** \焼き鳥屋\ (ресторани, де подають смажених курчат), та **sushi-ya** \寿司屋\ (ресторани, у яких подаються суши). Найдешевшими й найпопулярнішими є так звані **biya hōru** \ビヤホール\ (beer halls), **ippai-nomi-ya** \一杯飲み屋\ (дослівно "пий скільки завгодно") або **izaka-ya** \居酒屋\ (паб). У biya hōru пропонують широкий асортимент закусок – від легких до повноцінного обіду. В izaka-ya клієнтам подаєть-

ся велике розмаїття закусок та аперитивів як закуска до пива, sake, віскі, **shōchū** 焼酎 (дешевий лікер, який виготовляють з картоплі, рису або пшениці) та інших алкогольних напоїв. Також дуже популярні ресторани (бари) з назвою **robata-yaki** 炉辺焼き (буквально "гриль біля вогнища"), у яких готуються страви у присутності відвідувачів.

Оскільки дешеві заклади часто вивішують перед входом червоні ліхтарі, то їх часто називають **aka chōchin** 赤提灯 (червоні ліхтарі).

Цікавого значення набуває й слово **sakana** 魚 ("риба") як жаргонізм. Одна з версій етимології сучасного значення слова **sakana** така: воно є складеним й походить від словосполучення **sake no na** 酒の菜, тобто овочі (їжа) до горілки. Пізніше слово **sakana** стало означати їжу, що споживається одночасно з горілкою, що, правда, поняття риба (звичайна риба) й "страва, що подається як закуска до горілки" позначаються двома різними ієрогліфами. Тепер вислів "sake no sakana" означає дотепний жарт під час застілля чи дружньої вечірки, на яких випиваються алкогольні напої. Словосполучення "sakana ni suru" може також означати "жартувати, кепкувати з когось". Так, вислів **"Oi, ore wo sakana ni shitarō"** おい、俺を魚にしたろう? можна перекласти як "Ну що, сподобалося кепкувати з мене?"

Мова кримінальних елементів японського суспільства. Говорячи про сленг японської мови, не можна не згадати про окрему мову японських кримінальних елементів та асоціальних груп.

Про те, наскільки ця тема важлива й актуальна не тільки для іноземних філологів-японістів, а й для самих японців, особливо для поліцейських, говорить такий красномовний факт, що управління поліції в Токіо випустило брошуру **"Ingo-shuu"** 隠語集 ("Збірник таємної мови"), призначений для внутрішнього користування співробітниками японської поліції. У ній наведено близько 2,0 тис. слів, що вживаються представниками кримінального світу Японії і не належать до загальнозрозумілого пласту лексики японської мови. Слова поділено на чотири категорії: традиційний жаргон; нові слова та їх використання; числа та назви місцевостей; аргументи **bōsō zoku** 暴走族 (банд (угруповань) молодих людей на мотоциклах). Усі слова, які належать до так званого "жargonу якудза", можна поділити на п'ять категорій:

1. Інвертовані слова або слова з інвертованою вимовою (наприклад, **naon** замість **onna** 女 – "жінка", **bōzu** 坊主 замість **zubon** ズボン – "штани");
2. Скорочення (наприклад: **satsu** – скорочення від **keisatsu** 警察 – "поліцейський");
3. Справжній жаргон й непристойна лексика (наприклад: **deka** замість **keiji** 刑事 – "детектив", **risu** на позначення рисової горілки **sake**);
4. Звичайні слова, що набули жаргонного змісту (наприклад, лексема "oyaji" має два значення: "батько" та "бригадир" – лідер злочинного угруповання);
5. Запозичення з іноземних мов (**dorinku** "випивка", від англійського "drink").

Найголовнішим ворогом кримінальних елементів у будь-якій країні є представники закону – поліцейські. І в японській мові є слова, якими користуються кримінальні елементи на позначення поліцейських. **O-mawari** お巡り – найпопулярніша назва поліцейського серед асоціальних елементів Японії. Це слово складається з гонорифічного префіксу "o" お та основи "mawari", яка походить від дієслова "mawagu", основне значення якої – "патрулювати" або "ходити навколо". Проте, слово

"o-mawari-san" お巡りさん використовується як звичайне ввічливе звертання до співробітника поліції. **Satsu** також використовується на позначення поліцейських та поліції й має дещо зневажливий відтінок. У тих рідких випадках, коли представники кримінального світу хочуть висловити деяку симпатію до представників закону, вони використовують словосполучення **"satsu no danna"** 察の旦那 (danna означає "пан", "господар").

Ще одним зневажливим словом на позначення поліцейського серед кримінального світу є слово **"inu"** 犬 ("собака"). Як відомо, собака сприймається як надзвичайно віддана тварина, яка ніколи не зрадить. Тому для позначення людини, яка по-собачому віддана своєму начальнику або старшому, використовують слово **"banken"** (сторожовий собака). **Ban** означає "охороняти", **"ken"** – це верхнє читання ієрогліфа, що означає "собака". А поліцію та армію (вірніше, сили самооборони Японії) також часто називають **"kenryoku-na"** 権力な ("сильний, могутній") **banken** 番犬 "службовий пес".

Жаргонне значення слова **inu** – шпигун або агент розвідки. Імовірно, це пояснюється тим, що собака має звичку весь час совати свого носа й обнюхувати незнайомі для неї речі. Слово **inu** використовується також і для позначення чогось пустого, неважливого, непотрібного й марного.

Pori-kō ポリこう – зневажливе слово на позначення поліцейського. Ця лексема складається з основи – скорочення від англійського слова "policeman" та зневажливого суфікса "–kō"; за подібним зразком утворено й слово **o-ma-kō** おまこう, тут основою виступає слово **mawari**. У сучасній японській мові існують ще два відносно нові слова на позначення поліцейських: **aka** (червоний) та **ita-kō** いたこう, лексема **ita-kō** складається зі скорочення від **itachi** イタチ (скунс) та зневажливого суфікса "–kō".

Цікавим є той факт, що ситуативним синонімом слова **keisatsukan** є лексема **hyakutōban** ひゃくとうばん, яка перекладається як "номер 110". Це пояснюється тим, що 110 – номер, за яким телефонують у поліцію.

Детективи японськими злочинцями називаються **deka** でか (офіційна назва – **keiji**). Це інвертована й скорочена форма слова **kakusode** 角袖 (дослівно: "квадратні рукави"). Річ у тім, що в період **Taishō** 大正 (1912–1926) поліцейські носили стилізоване під уніформу кімоно з квадратними рукавами, які й називалися **kakusode**. Саме в той час злочинці почали називати поліцейських цим словом.

Слово **deka** та його варіант **deka-chō** спершу набули популярності як журналістський сленг, а вже потім – як кримінальні жаргонізми завдяки популярній телевізійній програмі **"Jiken Kishya"** 事件記者 ("Репортер кримінальних новин"). У сучасній Японії ці слова вживаються повсюдно, хоча і мають дещо зневажливий відтінок; ввічливим варіантом слова **deka** є лексема **deka-chō-san** でかちゃん.

Лексема **shifuku** 私服 ("цивільний одяг") також використовується на позначення слідчого, які носять, за західним стилем, звичайний одяг замість уніформи.

Mappo або **mappō** まっぽう використовується на позначення поліцейських в уніформі. Проте етимологія цих слів невідома. Жінку-поліцейського називають **mappo-ōjō** まっぽお嬢 (ōjō – це скорочення від слова **ōjō-san** お嬢さん "молода дівчина").

Товстого, поважного поліцейського, що ходить хитачись, зневажливо називають **ahiru** アヒル – "качка".

Як ми побачили на прикладах, лексика застілля та кримінальне аргі характеризується **багатою синонімією**. Члени синонімічних рядів можуть мати різне емоційне забарвлення. Окрім того, етимологія досліджуваної лексики різноманітна й розгалужена. Значну роль в утворенні нових слів та виразів кримінального аргі грають запозичення з іноземних мов, особливо англійської.

Лексика застілля та кримінальне аргі особливо здатні до сприйняття всього нового. Сучасні віяння в культурі, соціальний розвиток спричинили появу великої кількості нових слів та виразів. Особливий вплив на їх розвиток мають засоби масової інформації, фільми. Нині лексику застілля та кримінальне аргі можна зустріти у книжній мові та мові засобів масової інформації. Деякі їх елементи не зникають з ужитку, а стають частиною нормативної літературної мови, можуть змінювати свій емоційно-оцінний характер.

1. Большой японско-русский словарь / Под ред. Н.И. Конрада. – М., 1970. – Т.1–2.
2. Борисова Е.Г. О некоторых особенностях современного жаргона молодежи // Рус. яз. в шк. – М., 1987. – № 3.
3. Галич Д.Л., Олійник Р.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1998.
4. Горбач О. Зібрані статті 1. Аргі на Україні. – Мюнхен, 1993.
5. Дубровина К.Н. Студенческий жаргон // Филол. науки. – 1980. – № 1.
6. Уздинская Е.В. Семантическое своеобразие современного молодежного жаргона // Активные процессы в языке и речи. – Саратов, 1991.
7. Жирмунский В.М. Марксизм и социальная лингвистика. – Л., 1969.
8. Жирмунский В.М. Национальный язык и социальные диалекты. – Л., 1936.
9. Илья Т. Социальные варианты мови та їх термінологічне окреслення // Мовознавчі дослідження : 36. наук. пр. – Донецьк, 2000.
10. Копыленко М. О семантической природе молодежного жаргона // Социально-лингвистические исследования. – М., 1976.
11. Леонтьев А.А., Шахнарович А.М., Батов В.И. Речь в криминалистике и судебной психологии. – М., 1977.
12. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева, – М., 1990.
13. Липатов А.Т. Русский сленг и его соотносительность с жаргоном и аргі // Семантика и уровни ее реализации. – Краснодар, 1994.
14. Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка / Под общ. ред. Б.А.Серебренникова. – М., 1970.
15. Селиванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава, 2006.
16. Українська мова : Енциклопедія / В.М.Русанівський та ін. (ред.) – К., 2000.
18. Anne Kasschau, Susumu Eguchi. Using Japanese Slang. – Tokyo, 1995.

Надійшла до редколегії 29.08.06

Ю. Петрова, молод. наук. співроб.

РЕАЛИЗАЦИЯ ГАМЗИ В ЕГИПЕТСКОМ ДИАЛЕКТЕ АРАБСКОЙ МОВЫ

Досліджено і класифіковано типи фонетичних і типологічних трансформацій, які відбуваються при реалізації кореневої (ініціальної, серединної, кінцевої) і некореневої гамзи в єгипетському діалекті.

The types of phonetic and typological transformations occurring at the initial, medial and ultimate hamza realization in Egyptian Arabic have been researched and classified.

У лексичному складі сучасної арабської літературної мови близько 40 % становлять неправильні корені, у яких при словотворенні відбуваються різні морфологічні зміни [4, с. 1]. Одним із типів коренів, який викликає інтерес з погляду морфологічного дослідження, є гамзовані корені. Але одразу слід зазначити, що підходить до дослідження цього типу коренів в арабській літературній мові та сучасних арабських діалектах є різними через різний характер досліджуваних питань. В арабській літературній мові гамзовані корені за характером основ і форм, які вони утворюють, не відрізняються ніякими специфічними особливостями у порівнянні з правильними коренями, а їх "неправильність" має орфографічний характер [2, с. 31].

Як відомо, проблема гамзи в літературній мові – це проблема вибору підставки для неї. Якби в арабському алфавіті існувала спеціальна літера для позначення цього приголосного, то не було б підстав для виділення цих коренів в окрему категорію [2, с. 31]. Але, з іншого боку, як нам здається, не можна цілком ототожнювати гамзовані дієслова літературної мови з правильними, оскільки при словозмінних процесах відбуваються певні фонетичні й морфологічні зміни. Щодо арабських діалектів взагалі й єгипетського зокрема, то проблема гамзи постає в дещо іншому вимірі. Для діалектного мовлення, яке реалізується лише в усній формі, не має жодного значення орфографічний аспект гамзованих коренів. Навіть у випадках використання діалекту в письмовій формі (зокрема, у творах сучасних єгипетських письменників), за нашими спостереженнями, не існує загальноприйнятих норм орфографічної реалізації цього явища, як і багатьох інших фонетичних та морфологічних явищ діалекту.

На нашу думку, за своїми властивостями гамзу не можна віднести до жодної з груп приголосних, у яких у діалекті відбуваються певні регулярні фонетичні альтернативи, оскільки проблема реалізації гамзи в діалекті пов'язана не лише з фонетичними трансформаціями цього приголосного, а й з явищами, що в багатьох випадках приводять до морфологічної перебудови гамзованих коренів та дериватів від них. Отже, у діалектних гамзо-

ваних коренях відбуваються зміни типологічного характеру, які потребують детального морфологічного аналізу.

Основним типом "неправильності" гамзи в діалектах є її випадіння, на відміну від арабської літературної мови, для якої гортанний вибух є стійким приголосним. Наприклад, в алжирському діалекті завжди випадає початкова та кінцева гамза, а випадіння серединної приводить до подовження попереднього приголосного [3, с. 23]. Гортанний вибух має тенденцію до випадіння в багатьох позиціях і в інших семітських мовах, а в арабській цей процес уже відбувався в період виникнення ісламу в говірках Мекки, Медини та Хіджазу взагалі [2, с. 32]. Отже, дослідження реалізації гамзи в арабських діалектах мають цінність для порівняльно-історичних досліджень у галузі загальної семітології. Слід зазначити, що деякі сучасні арабські лінгвісти у своїх працях досить часто вказують на випадіння гамзи у початковій, серединній та кінцевій позиціях у різних діалектах, але не намагаються при цьому дати відповідну теоретичну інтерпретацію або здійснити спроби класифікувати випадки трансформації гамзи, обмежуючись лише наведенням загальновідомих прикладів [6].

Метою нашого дослідження є виявлення канонічностей реалізації гамзи в єгипетському діалекті в усіх позиціях (початковій, серединній, кінцевій) у гамзованих коренях дієслівного та іменного походження, а також дериватів від інших неправильних коренів, у яких у певних позиціях виникає гамза. При цьому не можна ототожнювати реалізацію гортанного вибуху в єгипетському діалекті як алофон увулярної фонемі *q* із власне гамзою (ларингалом), які є абсолютно різними фонемами. Це підтверджує той факт, що гамза-алофон фонемі *q* ніколи не може випадати в жодних позиціях.

На сучасному етапі розвитку єгипетського діалекту гамза зберігається у багатьох позиціях у мовленні інтелігенції, особливо у словоформах, які проникали з літературної мови. Але особливий інтерес становлять корені, у яких відбуваються фонетичні та морфологічні трансформації.

Згідно з даними діалектного словника [9] коренів початкової гамзи існує близько 500, значна кількість із них

(близько половини) – лексичні одиниці іншомовного походження, які в цих мовах починаються з голосного або групи приголосних, що неможливо в арабській мові. Тому ініціальна гамза в запозичених словах виконує дві функції: прикриття голосного початку слова: *orta* (тур.) → *'urṭa* (батальйон; компанія), *agenda* (італ.) → *'aǧinda* (записна книжка, щоденник) або усунення багатоконсонантного початку слова: *'isbagitti* (спагеті), *'ablatīn* (плата), *'istart* (старт). Крім гамзи, консонантну групу може розбивати проміжний голосний: *placier* (франц.) → *'ablasēh/balasēh* (торговельний представник; білетер кінотеатру), *prospherein* (грец.) → *'abrusfarīn/burusfarīn* (тканина для покриття пожегтвувачів на вівтарі).

Як зазначають сучасні єгипетські філологи, у реалізації гамзи в єгипетському діалекті відбуваються два основні види трансформацій: "полегшення" гамзи та її випадіння [7, с. 147]. "Полегшення" гамзи являє собою зникнення гортанного вибуху зі збереженням попереднього або подальшого вокалічного елементу. Як правило, тенденція до цього явища спостерігається у: а) коренях серединної гамзи: *ra's* → *rās* (голова), *fa'r* → *fār* (миша), *bi'r* → *bīr* (колодязь; свердловина), *mir'āa* → *mirāya* (дзеркало); б) у деяких словоформах і дериватах від коренів ініціальної гамзи, у яких вона опиняється в середині слова: *ya'huzu* → *yāhud* (бере), *'ista'hal* → *'istāhil* (заслугує), *'istimāra* (бланк), *'ista'na* → *'istanna* (чекати; не поспішати). Слід зазначити, що це явище відбувається, коли огласовкою гамзи є сукуп.

Щодо випадіння гамзи, то це явище полягає у зникненні гортанного вибуху, яке тягне за собою випадіння складотворчого вокалічного елементу (тобто цілого складу). Дарраг [7, с. 148] зазначає, що це є найхарактернішим для кінцевого складу, до якого входить гортанний вибух: *'aǧniyā'u* → *'aǧniya* (багаті), *ṣaḥrā'u* → *ṣaḥra* (пустеля), *dawā'u* → *dawa* (ліки).

За нашими спостереженнями, у єгипетському діалекті при реалізації ініціальної гамзи відбуваються досить незначні зміни, що навряд чи мають типологічний характер. Їх можна звести до таких чотирьох варіантів.

1. Збереження гамзи в її "літературній" формі (найпоширеніший вид реалізації ініціальної гамзи). Це явище у більшості випадків не є ознакою для виділення лексем у категорію літературних запозичень або вказівкою на їх належність до мовлення освічених прошарків суспільства.

2. Повне випадіння гамзи і вокалічного елементу (нами нараховано лише сім випадків): *'ahaza* → *had* (брати), *'akala* → *kal* (їсти), *'ahad* → *hadd* (хтось), *mi'zana* → *madna* (мінарет), *yu'azzin* → *yiddan* (закликає до молитви) → *middan* (дієприкметник), *'italyāni* → *ṭalyāni* (італійський), *'iqūna* → *ūna* (ікона). Літературний аналог цих форм зі збереженням гамзи реалізується у мовленні інтелігенції.

3. Трансформація гамзи у слабкий приголосний із можливою зміною вокалічних елементів (лише у сімох коренях): *'uzun* → *widn* (вухо), *'azān* → *widān* (вухо), *'ād* → *wād* (хлопець), *mi'bar* → *mēbar* (рогожна голка), *ma'ābir* → *mayābir* (форма множини), *waḥri* (пізно) від кореня (*'hr*). Іноді зустрічається нерелевантна альтернатива (*'-w*): *'ahhid/wahhid* (привчати) → *'it'ahhid/itwahhid* (пасивна форма), *'atawāta* (бути сприятливим), *'akkil/wakkil* (годувати; підкупляти) → *'it'akkil/itwakkil* (пасивна форма). Крім того, в одному випадку відбувається трансформація ініціальної гамзи (префіксу IV породи) у слабкий приголосний: *'arā* → *warra* (показувати). На нашу думку, не можна ототожнювати це дієслово з аналогічним дієсловом літературної мови *warrā* з огляду на семантичний аспект (у літературній мові загальне значення цього кореня – "приховувати").

4. Перехід роз'єднувальної гамзи в з'єднувальну: *'ād* → *yād* (хлопець). У деяких випадках зустрічається релеван-

тна альтернатива (роз'єднувальна гамза/з'єднувальна): *ya'uhṭi* (ввічливе звертання до жінки) / *yaḥṭi*: 1) звертання до іншої жінки у жіночому неформальному мовленні; 2) вислів захоплення (з прийменником *'ala*) у жіночому неформальному мовленні; *ya'ah* (звертання до чоловіка) / *yaḥi* (неформальне звертання до чоловіка); *'ihwāt* (брати, сестри) / *yaḥwāti* (вигук здивування в жіночому мовленні); *'ihwān* (брати) / *yaḥwānna* (вигук роздратування).

Особливий інтерес становить корень (*'dy*), що реалізується у трьох варіантах: літературній формі *'adda* (виконувати; призводити) зі збереженням гортанного вибуху в усіх словоформах; його другому фонетичному варіанті *wadda* (брати із собою, вести) [1, с. 881], та дієслові коптського походження *'idda* (давати) [9, с. 13], у якому гамза є з'єднувальною (*'illi-d-dāni* – той, хто дав мені), а в дериватах випадає: *yiddi* (теперішній час), *middi* (дієприкметник), *middiyya* (масдар).

"Полегшення" гамзи в ініціальній позиції є неможливим, зважаючи на заборону вокалічного початку слова в арабській мові. Але, як уже зазначалося, це іноді відбувається у словоформах і дериватах від коренів ініціальної гамзи.

Як і в літературній мові, у єгипетському діалекті гамза може бути з'єднувальною і роз'єднувальною. З'єднувальна гамза зустрічається у: а) тих формах, у яких вона реалізується в літературній мові (означений артикль, імператив дієслів I породи, форми минулого часу, імперативу, масдара дієслів VII, VIII, IX, X порід); б) породах, які в діалекті мають префікс *'it* (V, VI і форма пасиву): *'ihna-ṭfarragna* (ми дивилися), *humma-ṭhān'u* (вони посварилися), *il-gawāb da-ṭkatab* (цього листа було написано); в) в означеному артиклі *'il-*, діалектному відносному займеннику *'illi* (який), числівниках *'itnēn* (два), *'itnāšar* (дванадцять), а також в усіх особових займенниках, які починаються з гамзи: *'ana* (я), *'inta* (ти/ч.р.), *'inti* (ти/ж.р.), *'ihna* (ми), *'intu* (ви): *danta* (ось ти), *wintu* (і ви), *mana* *'ult* (я ж казав). Роз'єднувальна гамза є стійкою у: а) діалектних словах і частках: *'imta* (коли), *'atābi/atāri* (ось чому), *'agrann* (виявилось) та ін.; б) лексемах з ініціальною гамзою, яка має після себе довгий голосний: *'ādi* (ось) → *wi-'ādi* (і ось); *'ana* *'āsif* (прошу вибачити).

У формах VIII породи від коренів ініціальної гамзи, крім її випадіння й гемінації інфікса (як і в літературній мові), у єгипетському діалекті відбувається подовження огласовки інфікса: *'ittakil* (бути з'їденим), *'ittāhid* (бути переляканим; бути засмученим).

При реалізації коренів серединної гамзи також відбувається незначна кількість змін. Ми нараховували близько 50 коренів цього типу в єгипетському діалекті, причому всі вони арабського походження. Фонетичні зміни відбуваються у 20 коренях. Варіанти реалізації гамзи в різних дериватах від цих коренів можна класифікувати у такий спосіб.

1. Збереження гамзи без фонетичних змін у більшості випадків: *su'āl* (запитання), *tafā'ul* (оптимізм), *taw'am* (близнюк), *ri'a* (легеня), *'ikta'ab* (бути в депресії), *yi'is* (поринати у відчай).

2. "Полегшення" гамзи з переходом попереднього голосного в довгий лише у таких словах: *zi'b* → *dīb* (вовк), *fa'r* → *fār* (миша), *lu'lu'* → *lūli* (перли), *la'la'* → *lāla* (блискати), *bi'r* → *bīr* (колодязь; свердловина), *sa'r* → *tār* (помста), *ra's* → *rās* (голова), *si'bān* → *sibān* (гниди), *ṭa'ṭa'* → *ṭāṭa* (кивати; кланятися), *fa's* → *fās* (сокира), *ka's* → *kās* (стакан), *zi'baq* → *zēba'* (ртуть).

3. Перехід гамзи у слабкий приголосний лише у таких словах: *fi'a* → *fiyya* (категорія), *taṣā'ab* → *ittāwib* (позихати), *mi'a* → *miyya* (сто), *mā'* → *mayya* (вода), *ma'tam* → *maytam* (жалобні збори), *bauyāra*, від кореня *b'r* (коло-

дязь для стічних вод), *tara'as* → *itrayyis* (очолювати), *zi'ab* → *diyāb* (вовки), *daffaya*, від кореня *df* (обігрівач).

Іноді спостерігається реалізація двох фонетичних варіантів (збереження/"полегшення"), що залежить від соціальної приналежності мовця (чим вищий рівень освіти мовця, тим частіше зберігається гамза): *ra'y/rāy* (думка), *la ba's/la bās* (нічого страшного), *ri'āsa/riyāsa* (керівництво), *fa'l/fāl* (прикмета).

Дистинктивні альтернативи: *ra'ts* (керівник, лідер) / *rayyis* (шеф; капітан; звертання до водія та офіціанта; неформальне позначення президента Єгипту); *lā'im* (бути сумісним з; підходити) / *lāyim* (задовольняти, догоджати).

У цих трансформаціях досить важко простежити системний характер. Можна зробити висновок, що серединна коренева гамза в єгипетському діалекті є досить стійкою порівняно з ініціальною та кінцевою, та припустити, що єгипетський діалект має тенденцію до "полегшення" серединної кореневої гамзи у закритих складах типів *fa'l*, *fi'l*, *fu'l*, особливо в односкладових словах за цими моделями.

Щодо коренів кінцевої гамзи, то навіть у літературній мові вони зазнають більших змін, ніж два попередні типи, але лише з орфографічного погляду, оскільки гамза може опинитися в кінці слова або мати після себе афікси. До того ж огласовка другого кореневого в I породі варіюється, що має відображення на орфографії [2, с. 205]. У єгипетському діалекті, за нашими спостереженнями, цей тип гамзованих коренів також зазнає більших змін, які дещо відрізняються від змін, які мають місце в літературній мові, оскільки гамза опиняється в кінці словоформи або на стику між морфемами.

Нами нараховано близько 50 коренів кінцевої гамзи в єгипетському діалекті (усі вони також арабського походження). У 26 з них відбуваються трансформації, які здебільшого представлені двома видами: випадіння гамзи та її переходом у слабкий приголосний. Випадіння кінцевої гамзи (21) реалізується в переважній більшості коренів кінцевої гамзи, їх дериватах та різних словоформах, що зазнають змін: *bada'a* → *bada* (починати), *habba'a* → *habba* (приховувати), *qara'a* → *ara* (читати). Ця група коренів заслуговує на особливу увагу, оскільки в них у єгипетському діалекті, на відміну від літературної мови, відбуваються зміни типологічного характеру. При словозмінних процесах дієслова цієї групи переходять у категорію недостатніх дієслів, тобто гамза сприймається у багатьох випадках як слабкий приголосний, який у вихідній формі реалізується у вигляді "аліф-максура". Це можна простежити на прикладі дієвідмінювання дієслова *'ara* (читати):

Перфект			Імперфект		
однина	множина		однина	множина	
'arēt	'arēna	1 особа	'a'ra	nī'ra	
'arēti	'arētu	2 особа	tī'ri	tī'ru	
'ara			yī'ra		
'arit	'aru	3 особа	tī'ra	yī'ru	

Морфологічна структура словоформ цієї парадигми свідчить про те, що вони належать до категорії недостатніх дієслів, у яких третій (слабкий) кореневий трансформується в голосний. Зокрема, дієвідмінювання форм перфекту дієслова *'ara* (читати) у єгипетському діалекті нічим не відрізняється від аналогічних форм недостатнього дієслова моделі *fa'al*, наприклад *gama* (метати; кидати), а форми імперфекту – від аналогічних форм недостатнього дієслова моделі *fi'il*, наприклад *nisi* (забувати). Цей факт підтверджується тим, що форма дієприкметника пасивного стану від таких дієслів типологічно збігається з аналогічними формами від недо-

статніх дієслів: *ma'ri* (прочитаний), *mabri* (виправданий), *maffi* (вимкнений), *mamli* (наповнений).

До категорії недостатніх дієслів також переходять дієслова, зазначені нижче, у яких відбувається випадіння кінцевої кореневої гамзи:

- *bada* (починати) → *'ibtada*/*'itbada* (починатися); *badda* (надавати пріоритет)/*'itbadda* (пасивна форма); *'istabda* (починати – у мовленні неосвічених);
- *bara* (виправдовувати) → *'itbarra* (зрекатися); *'istabra* (вибачати – у жіночому мовленні), але: *barra'* (виправдовувати)/*'itbarra'* (бути виправданим);
- *bi'ti* (займати багато часу; бути повільним) → *ba'tta* (затримувати), *'itba'tta* (бути відкладеним), *'istab'ta* (вважати повільним);
- *ga'gih* (приходити; відбуватися) від літературного *ǧā'a*. Це гамзоване й порожнє дієслово зазнало суттєвих змін і його не можна віднести до жодного типу неправильних дієслів, оскільки воно має специфічну парадигму дієвідмінювання перфекту та імперфекту. При дієвідмінюванні форм перфекту відбулося полегшення гамзи, огласованої сукуном, та її випадіння, а також виникнення морфемного стику, характерного для недостатніх дієслів: *ǧi'tu* (я прийшов) → *ǧi't* → *ǧē't*.

- *'istagra* (насмілюватися);
- *habba* (приховувати) → *'ithabba* (бути схованим; сховатися), *'istahabba* (ховатися, стати прихованим);
- *hata'*/*ah'ta* (помилатися);
- *rada* (залишати плями; залишати неприємне враження);
- *šadda* (викликати іржу);
- *ṭafa* (схиляти голову; коритися обставинам);
- *ṭafa* (вимикати; згасати) → *ṭaffa* (вимикати); *'ittafa'*/*in'tafa* (бути вимкненим);
- *'abba* (пакувати; заповнювати) → *'it'abba* (форма пасиву);
- *difi* (теплішати) → *daffa* (зігрівати); *'itdaffa* (стати теплим); *'istadfa* (вважати теплим);
- *'ara* (читати; читати вголос Коран) → *'it'ara*/*'it'arra*/*in'ara* (бути прочитаним); *'arra* (змусити прочитати; найняти читця Корану); *'ista'ra* (намагатися прочитати – у мовленні неосвічених);
- *'it'āya* (блювати);
- *lāla* (блискотіти);
- *mala* (1) (наповнювати) → *'itmala* (бути наповненим); *malla* (зрошувати) → *'itmalla* (бути зрошеним);
- *hidi* (заспокоюватися, утихати) → *hadda* (заспокоювати) → *'ithadda* (форма пасиву); *'istahda* (вважати спокійним);
- *hini* (бути приємним) → *hanna* (вітати; робити щасливим); *'ithanna* (стати щасливим);
- *waba* (заражати; поводитися аморально) → *'itwaba*/*inwaba* (форма пасиву);
- *wad'da* (допомагати здійснити обмивання перед молитвою) → *'itwad'da* (здійснити обмивання перед молитвою);
- *wi'ti* (понижати; ставати тихим) → *wat'ta* (знижувати; робити тихішим) → *'itwat'ta* (форма пасиву); *tawā'ta* (потурати); *'istaw'ta* (вважати надто низьким).

За нашими спостереженнями, у реалізації кінцевої кореневої гамзи існує така тенденція, яка пов'язана з типами лексики: гортанний вибух випадає в лексичних одиницях, що мають широкий ужиток на всіх функціональних рівнях діалекту і належать до загальноживої лексики. Це підтверджує вищезазначений перелік непохідних та похідних дієслівних основ. Кінцева коренева гамза зберігається: 1) у мовленні інтелігенції як нерелевантна альтернатива до деяких з вищевказаних дієслів: *ah'ta'*/*ah'ta* (помилатися); 2) у словах, що не мають широкого вжитку в усному повсякденному мовленні більшості прошарків суспільства, оскільки замість них функціонують інші більш вживані синоніми, тому ця лексика знову ж таки є характерною для інтелігенції (на-

приклад, дієслову *naša'* (у значенні "вирости", "бути вихованим") відповідає *'itrabba*, замість *naba'* (новина) вживається більш загальноприйнятий синонім *habar*, а замість *ha'ha'* (сміятися) – *dihik* тощо); 3) у лексемах, які належать до "високої" тематики, запозичені з літературної мови: *'abba* (мобілізувати), *bī'a* (середовище); 4) у чотириконтонантних дієсловах із редукацією дволітерного сполучення, що використовуються як звуконаслідувальні: *ba'ba'/ma'ma'* (мекати), *wa'wa'* (плакати – про дитину), *fa'fa'* (заїкатися), *ha'ha'* (сміятися).

Щодо трансформації кінцевої кореневої гамзи у слабкий приголосний, то це явище відбувається іноді й у літературній мові: *nubū'a* → *nubuwwa* (пророцтво), *nabī'a* → *nabiyya* (пророчиця), *milā'a* → *milāya* (простирадло; жіноче покривало), *murū'a* → *muruwwa* (мужність; великодушність; порядність), *daffa'a* → *daffā* (зігрівати) [1]. У єгипетському діалекті, за нашими спостереженнями, тенденції до переходу кінцевої кореневої гамзи у слабкий приголосний у деяких дериватах можна класифікувати таким чином:

1. Масдар II породи моделі *ta'fīla* (це явище має системний характер з подвоєнням слабого приголосного): *taffīyya* (вимкнення; тушіння), *ta'biyya* (пакування), *tamliyya* (зрошення), *tahdiyya* (заспокоєння), *tahniyya* (вітання), *tawdiyya* (допомога при здійсненні обмивання перед молитвою), *tawṭiyya* (понижування).

2. Імена, у яких гамзі передують довгий голосний (у діалекті може відбуватися його кількісна редукція і гемінація слабого приголосного): а) *taffāya* (вогнегасник, попілниця), *'irāya* (читання), *milāya* (простирадло; жіноче покривало), *hadāwa* (спокій); б) *radiyya* (погана), *manṣiyya* (нове селище або передмістя), *haṭiyya* (гріх).

3. Масдар моделі *fa'alān*: *ḥaṭayān* (помилка), *radayān* (поганий вплив), *malayān* (наповнення), *hadayān* (спокій), *dafayān* (потепління).

4. Імена моделі *fa'la* (літературна *fā'ila*): *ḥabya* (жбан), *malaya/malwa* (заповнення).

5. Деякі масдари моделі *fa'l*: *naṣw* (заснування), *malw* (заповнення).

Крім власне гамзованих коренів, гортанний вибух виникає у деяких морфологічних формах від неправильних дієслів як у літературній мові, так і в діалекті. У цьому випадку відбувається протилежне явище – перехід слабких приголосних у гамзу, яка, у свою чергу, трансформується у слабкий приголосний або випадає (у діалекті). Це має місце в таких випадках:

1. У формі дієприкметника *активного стану від непохідної основи порожнього дієслова*. У єгипетському діалекті в переважній більшості випадків гамза переходить у слабкий приголосний *y*. Можна вказати на системний характер цього явища у загальноновживаних словах: *nā'im* → *nāyim* (той, хто спить), *fā'iz* → *fāyiz* (переможець), *fā'ida* → *faйда* (користь). Винятком є форми, запозичені з літературної мови, що вживаються інтелігенцією: *nā'ib* (заступник), *kā'in* (створіння), *sā'ir* (революціонер). В іншій групі порожніх дієслів, у яких у діалекті другий слабкий кореневий реалізується як повноцінний приголосний, замість гамзи у формі дієприкметника непохідної основи зберігається другий кореневий: *ḥawag* (викликати потребу) → *ḥāwig*; *ḥawad* (повертати) → *ḥāwid*.

2. У формах масдара I, III, IV, VII, VIII, IX, X порід *недостатнього дієслова*. У цих формах також спостерігається стійка тенденція до випадіння гамзи в загальноновживаних словах: *buka* (плач); *du'a* (молитва); *'istihya* (сором'язливість); *'imla* (диктант), *'imda* (підпис), і збереження її в лексичних одиницях, які функціонують у мовленні освічених: *'igrā'* (проведення; здійснення); *'ihṭiwā'* (вміст), *'irdā'* (задовільнення). У мовленні інтелігенції навіть у загальноновживаних словах часто реалізується гамза: *buna/binā'* (будування); *baha/bahā'* (пишнота); *'istisna/istisnā'* (виня-

ток), *'itida/itidā'* (напад), *lu'a/liqā'* (зустріч). Гамза зберігається також у термінах і стійких словосполученнях "високої" тематики: *'id il-galā'* (День незалежності (виводу англійських військ); *kubri-l-galā'* (Міст незалежності).

3. У формах множини іменників на *-ā'u*: *'umara* (принци; добрі); *busaṭa* (прости); *'agilla* (почесні); *ḥukama* (мудрі). Це явище також має системний характер навіть у словах "високої" тематики. Однак у формі множини іменників моделі *'afāl* від недостатніх коренів гамза має тенденцію до збереження: *'agwā'* (атмосфера); *'aḥṣā'* (нутроші), *'amā'* (кишки). Очевидно, це відбувається, оскільки в даному випадку гамза виступає заміном третього слабого кореневого, випадіння якого є нехарактерним для семітського кореня. Також гамза в цій позиції може зберігатися знов-таки в мовленні інтелігенції.

4. У формах імен на *-ā'*: *sahra* (пустеля), *ḥamma* (червона), *ḥinna* (хна), *ḥawwa* (Єва), *wara* (позаду).

5. В іменниках на *-ā'* від недостатніх дієслів: *misa* (вечір), *hawa* (повітря). У цьому і попередньому випадках гамза відпадає в загальноновживаних словах на всіх функціональних рівнях діалекту.

6. У формах відносного прикметника на *-ā'i*: *'istisnā'i* (винятковий), *nihā'i* (остаточний), *riwā'i* (романіст), *aṣwā'i* (спонтанний). Слід вказати на абсолютну стійкість гамзи в цьому типі прикметників у діалекті.

7. У формах множини іменників моделі *fa'āl*: *badāyil* (альтернативи); *garāyim* (злочини); *garāyīn* (парки); *badāyī'* (товари). У цій позиції завжди спостерігається перехід гамзи у слабкий *y*, навіть у мовленні інтелігенції та словах "високої" тематики. Якщо порівняти цей тип з випадком 1, то можна зробити висновок про те, що перехід гамзи у слабкий *y* у звукосполученні *'ā'* є типовим для єгипетського діалекту.

8. В іменах моделі *fa'āl* від недостатніх дієслів: *bakkā'* → *bakkāy* (плакса); *raḡḡā'* → *raḡḡāy* (балакучий), *nassā'* → *nassāy* (забудькуватий). У цих формах гамза в літературній мові виступає заміном слабого кореневого, у який вона і переходить у діалекті. У деяких іменах цього типу гамза відпадає: *banna* (будівельник), *sa'a* (водонос). Зберігається вона лише у словах з галузей, які обслуговує літературна мова: *banna'* (конструктивний).

Таким чином, можна зробити висновок, що в єгипетському діалекті випадіння некореневої кінцевої гамзи відбувається в переважній більшості форм на *'ā'u* (літературної мови), разом із кількісною редукцією попереднього довгого голосного, і це є яскравою типологічною рисою єгипетського діалекту, а також вказати на перехід гамзи у слабкий *y* у звукосполученні *'ā'* (крім відносних прикметників на *'ā'i*).

На нашу думку, виникнення гортанного вибуху у словоформах від неправильних дієслів не є характерним для єгипетського діалекту, зважаючи на нестійкий характер кінцевої гамзи. Очевидно, що словоформи, у кінці яких реалізується гамза, здебільшого являють собою запозичення з літературної мови і навпаки, чим більш загальноновживаним є слово, тим менш стійким є гортанний вибух на всіх функціональних рівнях єгипетського діалекту. Також можна вказати на найстійкіший характер кореневої гамзи порівняно з некореневою.

1. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь: В 2 т. – 8-е изд. – М., 1996. 2. Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. – М., 1998. 3. Мишуров Э.Н. Алжирский диалект арабского языка. – М., 1982. 4. Рижих В.І. Дієслівна система арабської літературної мови: неправильні дієслова: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2004. 5. Ayyub Abdurrahman. 'Al-'arabiyya wa lahaḡātuhā. – Maktabat aṣ-ṣabāb. – Cairo, 1985. 6. Bin Abdulla, Abdel Aziz. Nahwa tafsiḥ al-'ammiyya fi al-waṭan al-'arabi: Dirasāt muḡārīna bayna al-'ammiyyāt al-'arabiyya. – Ar-Rabāt, 1972. 7. Darrag Ahmad Abdel Aziz. Al-'ammiyya al-'arabiyya al-miṣriyya, Markaz al-luḡa al-'arabiyya, ḡāmi'at al-qāhira, 2001. 8. El-Tonsi Abbas. Egyptian Colloquial Arabic. A Structure Review. – Cairo, 1982. – Part 1. 9. Hinds Martin, Badawi El-Said. A Dictionary Of Egyptian Arabic (Arabic-English). – Cairo, 1986.

Надійшла до редколегії 29.05.06

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

О. Дебейко, ст. викл.

СИНКРЕТИЧНІСТЬ ТВОРІВ ЯПОНСЬКОГО КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА

На базі японських, російських та інших джерел проведено огляд японських фольклорних і літературних жанрів періодів 上代, 中古, 中世 та 近世 в аспекті категорії синкретичності.

Based on Japanese, Russian and other sources, the Japanese folklore and literature genres in the 上代, 中古, 中世 and 近世 periods are discussed.

Проблема синкретизму в гуманітарних науках може розглядатися як складова "наукової парадигми в її якісно новому витку системного підходу. У лінгвістиці набуває розвитку нова галузь – лінгвосинергетика, що претендує на створення цілісної концепції мови... Підґрунтям лінгвосинергетичних ідей можна вважати... розробки синкретичних явищ у мовній системі І. Бодуеном де Куртене, твердження про хаотичність актуалізованої мови С. Булгакова, концепції асиметричності й умовності мовного знака Ф. де Соссюра, С. Карцевського, В. Скалички, мовного дрейфу Е. Сепіра, теорію діалогічності тексту М. Бахтіна, сучасні розробки мовленнєзнавства й дискурсології тощо" [1, с. 539]. У теорії мистецтва словник літературознавчих термінів подає синкретичність як: 1) нерозчленованість ранніх форм ідеології... (напр., міфологія); 2) види мистецтва, у якому елементи музики, співу, танцю, пантоміми становлять одне ціле; 3) ранні форми словесного мистецтва, у яких у нерозчленованому стані перебувають елементи музики, епосу, драми [2, с. 352]. Літературознавчий енциклопедичний словник за даними порівняльної етнографії (історико-етнографічної та етнопсихологічної шкіл) витоками синкретизму в мистецтві вважає його зв'язок з релігійно-містичним обрядом [3, с. 380].

У нашій розвідці подано різновиди синкретизму, притаманні японському красному письменству в його національній специфіці, обумовленій: а) менталістичним синкретизмом, специфічним у певні періоди літературної творчості; б) релігійним синкретизмом (синто-буддійським, синто-даоським, буддійсько-конфуціанським різновидами, навіть синто-буддійсько-християнським його різновидом); в) культурологічним материково-острівним різновидом синкретизму, специфічним для Японії; г) культурно-спадковим синкретизмом (безперевністю культурної традиції, потужної на японському ґрунті, можливо, обумовленої відсутністю завойовників упродовж віків на японських островах, включно з обмеженою християнською експансією (китайський вплив можна трактувати як культуроформуючий). У літературознавчому сенсі синкретизм трактуємо як принципову аморфність жанрової палітри, як нероздільність у дихотоміях текст – контекст, автор – читач, у лінгвістичному – як домінуючу інтродуктивність творів японського красного письменства – насиченість текстів різних жанрів цитатами з давніх збірань, хронік, антологій, а також їхню стильову неоднорідність у плані поєднання усних (фольклорних – пісні, легенди, оповідки, сказання тощо, а також релігійні синтоїстські молитвослови 祝詞 *норіто* [6], буддійські піснеспіви 和讃 *васан* тощо) різновидів із письмовими, китайзованими різновидами мовлення в одному творі. Специфічним для Японії є і синкретизм мовно-графічного японсько-китайського стилю 和漢混淆文 *ваканконкобун* (поєднання в одному творі японського придворного стилю 和文 *вабун* та китайського 漢文 *камбун*), письмово-усного стилю 言文一致 *геімбун* *ітті* та й

домінуючого в сучасній японській мові змішаного ієрогліфо-силабічного стилю 漢字仮名交じり文 *кандзіканамадзірібун* тощо, якими написано багато творів художньої літератури. Переклади уривків та віршів українською мовою здійснено автором уперше.

Відомий літературознавець Японії В.Н. Горегляд вважає, що літературу варто розглядати в єдності поезії та прози, оскільки із самого початку вона була складовою частиною синкретичного мистецтва, яке включало в себе мелодію, слово і танець (...ця ідея... висловлена ще в давніх китайських трактатах та перефразована у передмовах до японської поетичної антології "Кокінсю") [4]. У середньовічній японській літературі часто досить розпливчастими виявляються межі самого поняття художньої прози [5, с. 486].

Синкретичними за нероздільністю музики, танцю і слова (первісний фольклорний синкретизм) жанрами, у сенсі наведеної вище цитати, у японській літературі слід вважати в першу чергу драматургічні жанри 能 *но*, 歌舞伎 *кабукі*, 文楽 *бунраку*, 狂言 *кьоґен* та ін. [10, 11, 12]. Зазначені вище жанри не є найдавнішими в історії японської літератури: 能 *но* стабілізувався як жанр у XIV ст., але його витоки сягають у прадавні часи скомороших вистав, синтоїстських містерій 田楽 *денгаку* та народних ігрищ сакрального змісту. Значний відсоток запозичень (вистави 散楽 *сангаку*, 猿楽 *саругаку* тощо) пов'язують театр 能 з азійським материком (первісний міжкультурний синкретизм); лібретто театральних вистав 能 включають багато фольклорних елементів – отже, спостерігаємо прояв літературного синкретизму з елементами міжкультурного та первісного. Жанр 歌舞伎 *кабукі*, що народився набагато пізніше за 能 *но*, теж має безсумнівну фольклорну основу, адже жанр 淨瑠璃 *дзьорурі*, з якого він виріс, був жанром балад, які виконували бродячі лірники 琵琶法師 *бівахосі*. 狂言 *кьоґен*, театр фарсу, не тільки використовує сюжети народних оповідок та пісень, але й густо насичений діалектними елементами (мовний синкретизм).

Драматургічні жанри наведені першими з міркувань найдавнішого, первісно-фольклорного критерію синкретичності, який, на нашу думку, притаманний драматургії найбільше. Але в японській літературі є й давніші синкретичні форми. Це, у першу чергу, архаїчні жанри молитвословів 祝詞 *норіто* [6, 14] та імператорських наказів 宣命 *семмьо*, які за формальними ознаками класифікуються як ритмізована проза (різновид літературного синкретизму); у сенсі ж закоріненості 祝詞 у синтоїстську ідеологію спостерігаємо сакрально-міфологічний різновид синкретизму. Сакралізований характер 宣命 обумовлюється уявленнями про статус імператора як про потомка верховної богині сонця Амата-расу, зафіксованому у збірках міфів і легенд 古事記 та 日本書紀, тому всі тексти, продуктовані особою імператора, мають божественний характер. Отже, зазначений вище для

жанру молитвословів 祝詞 сакральні-міфологічний різновид синкретизму є релевантним і для жанру імператорських наказів 宣命.

У власне літературних творах найяскравіший прояв синкретизму спостерігається в жанрі поетико-прозового, або прозопоетичного жанру 歌物語 утамоногатарі (пісенні повісті) періоду 中古, у якому кульмінаційним пунктом кожного дана повісті є п'ятивіршя 短歌 танка, а прозовий текст розглядається багатьма дослідниками як коментаторський, хоча М. Конрад розглядає ці повісті як "крок до створення роману"; найперші кроки в цьому плані, на його думку, можна побачити вже в поетичній антології "Кокінсю". У двох збережених до нашого часу творах 伊勢物語 "Ісе моногатарі" та 大和物語 "Ямато моногатарі" співвідношення прозового та поетичного тексту неоднакове. Наведемо приклад прозопоетичного синкретизму у двох різновидах 大和物語 "Ямато моногатарі" – від близького до нарративу (103-й дан) [7, с. 281–284; 8, с. 138–141] до майже поетичного (11-й дан) [7, с. 237; 8, с. 103]

百三 (103-й дан)

平中が色好みけるさかりに市に行きけり。なかごろは、よき人々市にいきてなむ色好むわざはしける。それに故後の宮(皇后温子)の御達市にいでたる日になむありける。平中いろこのみかゝりてになう懸想しけり。のちに文をなむをこせたりける。女ども「くるまなりし人はおほかりしを、誰にある文にか」となむいひやりける。さりければ男のもとより、

Хейтю в ту пору життя, коли найбільше був у полоні закоханостей, пішов якось на базар. У ті часи вся знать навмисне ходила туди, щоб погратися в любов. Було це в той день, коли сюди ж прибули й фрейліни нині покійної імператриці. Хейтю зацікавила одна з них, і він безмежно в неї закохався. Затим послав їй листа. Панянки почали перемовлятися: "Тут, у кареті, багато людей. Кому ж цей лист?" Тут він мовить:

もしきの 袂のかずは みしかども わきておもひの 色ぞこひしき	Всіх рангів панянок Рукави численні Я бачу, проте Лиш колір кохання Мені наймиліший
---	---

ітиєриけるは、武藏の守のむすめになむありける。それなむいと濃きかいねりきたりける。それをとおもふなりけり。さればその武藏なむのちはかへりごとはしていひつきにける。かたちきよげに髪長くなどして、よき若人になむありける。いといたる人々懸想しけれど、思あがりて、男などもせでなむありける。されど、せちによばひければあひにけり。そのあしたに文もをこせず。夜まで音もせず。心うしとおもひあかして、又の日待てど文もをこせず。その夜したまわけれど、あしたに、つかふ人など「いとあだに物したまふと聞きし人を、ありありてかくあひたてまつり給て、自らこそ暇も障り給ことありとも、御文をだにたてまつりたまはぬ、心うきこと」などこれかれいふ。心ちにもおもひわたることを、人もいひければ、心うき悔しとおもひて泣きけり。その夜、もしもやとおもひて待てど又來ず。又の日も文もをこせず。すべて音もせで五六日になりぬ。この女、ねをのみなきてものも食はず。つかふ人など「おほ方はなおよしそ。かくてのみ止みたまふべき御身にもあらず。人に知らせでやみたまひて、ことわざをもしたまうてむ」といひけり。物も言はでこもりゐて、使ふ人にもみえで、いとながかりける髪をかいきりて手づから尼になりけり。つかふ人あつまりて泣きけれどいふかひもなし。「いと心うき身なれば死なむと思ひしなれど、かくだになりて行ひをだにせむ。かしがましくかくな人々いひさはぎそ」となむいひける。かゝりけるやう

は、平中そのあひけるつとめて、人をこせむとおもひけるに、司のかみ、俄に物へいますとて、よりいまして、よりふしたりけるををひ起こして、「いままでねたりける」とて追遙しにとほき所へ率いていまして、酒のみのゝしりてさらにかへしたまはず。からうじて歸るまゝに、亭子の帝の御ともに大井に率ておはしましぬ。そこに又二夜さぶらふにいみじう酔ひにけり。夜ふけてかへりたまふに、この女のがり行かむとするに、方塞りければ、おほ方みなたがふ方へ、院の人々類していにけり。この女いかにおぼつかなくあやしとおもふらむと、戀しきに、今日だに目もとく暮れなん、いきて有様も身づからいはむ、かつ文もやらんと、酔ひさめておもひけるに、人なむきてうち叩く。「誰ぞ」と問へば、なお「尉の君に物きこえむ」といふ。さしのぞきてみればこの家の女なり。胸つぶれて「こち來」といひて文をとりてみれば、いとかうばしき紙に切れたる髪をすこしかいわがねてつゝみたり。いとあやしくおぼえて、書いたることをみれば、

Так він промовив, а йшлося про дочку правителя Мусасі. Це вона була в яскраво-червоному вбранні, це лиш вона пополнила його думки. Затим від цієї панянки з Мусасі надійшла відповідь, і вони обмінялися обітницями. На личко була вона гарна, волюся довге, сама дуже молода. Багато хто був у неї закоханий, та вона з усіма поводитися зверхньо й коханого не мала. Та вже так признавався їй Хейтю в листах, що вони усе ж зустрілися. Проте на ранок він їй навіть листа не надіслав. І так до ночі ніякої звістки не було. Із сумом вона зустріла світанок, чекала увесь наступний день, та лист не надходив. Чекала й цю ніч, а на ранок прислужниці наавпередку їй торохтять: "Ви зустрілися з тим, хто має славу непевного. Хай навіть він сам і не зміг Вас відвідати, але ж як погано, що й листа не послав". Потайки вона й сама так думала, та ще й люди говорили, тому з туги та розпачу почала плакати. Уночі, думаючи, що, може, ще прийде, чекала його, та його й цього разу не було. Наступного дня знову навіть листа не надіслав. Так без усякої звістки минуло днів п'ять чи шість. Панянка усе лиш сльозами обливалася, до рота не брала нічого. Розсильні й служниці казали їй: "Доволі! Аж так не переймайтеся! Адже це не кінець світу. Люди про це не знають нічого, перервано цей зв'язок, зав'яжеться інший". Нічого не мовила вона у відповідь, зачинилася у своїх покоях, навіть прислуга її не бачила, обрізала свої довгі коси, і з власної волі в монашки постриглася. Прислуга зібралася, плаче, та всі умовляння намарні. Панянка говорить: "Так тяжко мені, що померти готова, та смерть не приходить. Як стану монашкою, то хоч обряди здійсно та молитися буду. Тож не піднімайте галас, не переполошіть людей". А насправді було ось що: Хейтю на ранок хотів був послати до неї посланого, та раптом зайшов за ним начальник управління поліції, запросив на прогулянку, збудив Хейтю: "Ти й досі спиш?". Так, гуляючи, завіз він Хейтю далеко. Пили, гуляли й не пустили Хейтю. Як вернувся, саме треба було супроводжувати в Ої імператора Теїдзі. Там був він дві ночі, прислужуючи імператорові, і дуже сп'янів. Настав ранок, хазяїн вернувся, а Хейтю зібрався йти до панянки, та "шлях перекрито", і він з іншими придворними відбув в інше місце. Як же вона, мабуть, переживає, не розуміючи, у чому справа, — думав він з любов'ю у серці. Ось вже сьогодні — хоч би хутчіш смеркалося — піде він до неї і сам розповість про всі перепони, та й листа надішле, — розмірковував він, коли хміль з нього злетів, і зібрався йти до неї. Аж тут постукали в двері: "Хто там?" — спитав Хейтю. "Маємо щось повідомити панові молодшому управителю" — кажуть йому. Поглянув він у щілину, а там стоїть прислужниця тієї панянки. Серце його зайшлося. "Йди сюди" — каже він, узяв листа, глянув, а всередині ароматного паперу відрізане пасмо волосся, згорнуте у кільце. З подивом дивиться він, що в листі написано, аж там:

あまのかは そらなるものと きゝしかど わがめの前の 涙なりけり	Небесна Ріка У небесних є висотах Чула я, та це Із очей моїх волога Рікою тече
--	--

とかきたり。尼になりたるなるべしと見るに目もくれぬ。心もまどはして、この使にとへば、「はやう御ぐしおろしたまうてき。かゝれば御達も昨日今日いみじく泣きまどひたまふ。げすの心ちにもいとむねいたくなむ。さばかりに侍し御ぐしを」といひてなく時に、男の心ちいといみじ。なでうかゝるすきありきをして、かくわびしきめをみるらむとおもへどもかひなし。なくなき返事かく。

— так написано. Зрозумів, що вона, мабуть, стала монашкою, і в очах йому потемніло. У відчай питає прислужницю, а та йому каже: "Вже й постриг здійснили. Тому всі панянки сьогодні безперестанку сумують і плачуть. Навіть в такої нікчемної, як я, серце за неї болить. Таке чудове волосся обрізали!". Сказала це і заплакала, а хлопець засумував. "Як же це так, через його любовні походеньки опинилася вона у такому жалювому стані!" — картав себе він, та все вже була марно. Плачучи, написав їй у відповідь:

よをわぶる 涙ながれて 早くとも あまの川には さはなるべき	Скорботою світу Ці сльози течуть Та нащо ж так скоро У Ріку Небесну Перепливать?
--	--

「いとあさましきに、さらに物もきこえず。身づからたゞいま参りて」となむいひたりける。かくてすなはち來にけり。そのかみ塗籠にいりにけり。ことのあるやう、さはりを、つかふ人々にいひて泣くことかぎりなし。「物をだにきこえむ。御聲だにしたまへ」といひけれど、さらにいらへをだにせず。かかる障りをばしらで、なほたゞいとをしさにいふとやおもひけむとて、男はよにいみじきことにしける。

"І зверх того нічого сказати не можу. Сам незабаром до неї прибуду" — так мовив Хейтю. І ось він і справді до неї прийшов. Панянка ж у цей час зачинилася в гардеробній. Оповів він челяді, як все було, про всі перепони й заридав, ніяк не міг спинити сліз. "Дозвольте мені з Вами перемовитися. Хоч голос Ваш дайте почути!" — казав він, та відповіді не було. Не знала вона, що завадило йому, і, мабуть, подумала, що мовить він із жалю до неї. А чоловік і справді був надзвичайно згорьований.

Як бачимо, у цьому дані маємо типову оповідь з імплементацією віршів в емоційних вершинах, тобто **прозопоетичний** різновид синкретизму в поєднанні з **інтродуктивним текстовим**.

十一 (11 дан)

故源大納言(清蔭)の君、忠房のぬしのむすめ東の方を、としごろおもひてすみわたりけるを、亭子院わか宮につきたてまつり給てのち、はなれたまひて程經にけり。子どもなどありければ、言も絶えず、おなじ所になんすまたまひける。さてよみてやり給ける。

Нині покійний вельможний пан Мінамото-дайнагон довгий час жив у злагоді з Панною зі Східних Покоїв, дочкою Тадафуса. Та ось закохався він в юну принцесу Тейдзіін, відійшов від першої панны, і так час пройшов. Були в них з Панною зі Східних Покоїв діти, то-му розмовляти вони не перестали й жили в одному місці.

І ось він послав їй:

すみよしの まつならなくに ひさしくも きもとねぬよの なりにけるかな	Не у Сумійосі Ми сосни-подружжя Та як же далеко Ті ночі, що разом Ми спали з тобою
---	--

とありければ、返し、

Таке послання він їй відправив, а вона у відповідь:

ひさしくは ももほえぬども すみのえの まつやふたび おひかはるらむ	Що довго занадто Мені не здається Та в Суміное- Затоці вже сосни Зросли, мабуть, знову
--	--

となむありける。

Такою була її відповідь.

Тут прозаїчний текст виразно сприймається як коментар до віршів. **Прозопоетична синкретичність** ускладнена застосуванням стилістичного прийому тропу *какекотоба*, заснованому на двозначності слова *мацу* "сосна" і "чекання", який забезпечує глибинну багатозначність вірша. Семантика цих слів на рівні підтексту збігається, бо образ сосни в Суміное асоціюється з вірністю подружжя впродовж усього життя. Маємо приклад **текстово-підтекстового** різновиду синкретизму, ускладненого **спадковим** (неперервність традиції).

Що ж до романів у японській літературі, то й вони, починаючи з найдавнішого куртуазного роману "Гендзі моногатарі", не є суто прозовими — у наративну структуру органічно вплетені п'ятивіршя *танка*, отже, й тут спостерігаємо прояв синкретизму, як мінімум літературного, бо естетично-сакральні глибини естетичної категорії *моно-но-аваре* дозволяють виділити й інші, **сакральні** тощо різновиди синкретизму.

Крім драматургічних та змішаних прозово-поетичних жанрів, **прозовопоетичний синкретизм** притаманний багатьом жанрам японської літератури: традиція включення віршів у прозовий текст побутує ще із часів історико-міфологічного літописів *古事記* "Кодзікі" та *日本書紀* "Ніхонсьокі". Пізніші повісті *моногатарі* класичного та середньовічного періодів теж зберігали цю традицію. Навіть псевдокласичні *擬古物語* *гікомоногатарі*, а також спрощені переповідки класики для міщан пізнього середньовіччя *御伽草子* *отогідзосі* [17] не полишають усталені в давнину канони, і у всі часи ознакою високого стилю та безперервності традиції в літературі було прагнення сконцентрувати головну ідею твору у вірші, емоційному фокусі усього твору (**спадковий синкретизм неперервності традиції**). Цей різновид спостерігаємо і в есеях *随筆* *дзуйхіцу*. У самурайському епосі ця традиція поглиблюється **міжкультурним материково-острівним** різновидом синкретизму: вставленими у прозовий текст дуже часто виявляються епігонські вірші *漢詩 кансі*, наприклад:

О небо! Не треба
Нового Гоу Дзяня
Уже віднайшовся
Відданий Фан Лі [5]

Цей вірш настільки глибоко закорінений у китайську традицію, що його зміг зрозуміти лише Гоу Дзянь, ван князівства Юе, на відміну від простих вояків, і це стало йому у пригоді у скрутній, життєво важливій ситуації, коли він практично програв битву Фу Ча, ванові князівства У.

Прозопоетичний синкретизм, тобто принципову нероздільність жанрів поезії і прози, можна вважати національно специфічною ознакою японської літератури.

У повістях-композиціях *作り物語* *цукурі моногатарі* спостерігається прояв **материково-острівного культурного синкретизму** (завдання, які місячна принцеса Кагуя-хіме давала своїм шанувальникам, насправді є давніми китайськими легендами, текст який імплементовано у структуру оповіді), а також, у лінгвістичному плані, **інтродуктивний різновид текстового синкретизму**. Ці різновиди не є спорадичними в японській традиції — стосовно жанру *軍記* *гункі* [5, 16] В.Н. Горегляд у літературознавчому вступі до книги "Самурайские сказания" пише: "Японські автори навали особливого значення прецеденту з історії Китаю, бо китайські хронікери тисячоліттями фіксували події в династійних історіях та історичних трактатах....У "Сказанні років Хоген" крім вказівок на конфуціанські етичні норми увес

час зустрічаються запозичення з китайських пам'яток: уявлення про "голос фенікса", "...лик дракона", відсилки до прикладів з історії Китаю (наприклад: "Незважаючи на те, що ханський Гао-дзу правив у Піднебесній з мечем у три сяку в руках, коли він убив хуайнанського Цин-бу, сам був позбавлений життя, вражений випадковою стрілою"), і навіть невеличкі новели з китайських історичних творів." [5, с. 492].

Релігійні різновиди синкретизму знайшли своє відображення в першу чергу в буддійській життійній літературі, або літературі притч (ранні 說話 *сецува*), у містичних різновидах новел 夢物語 *юме моногатари* – "літературі сновидін", "повідях про потаємне і загадкове", в "оповідках про загадкове і жакливе" 怪談 *кайдан*, "оповідках про дивину" 奇談 *кідан* тощо [9]. Це **синто-буддійські різновиди** літературного синкретизму. Зазначимо, що цим жанрам менше притаманний прозово-поетичний синкретизм. **Буддійсько-конфуціанські у поєднанні із синто-даоськими** різновидами синкретизму більше зустрічаються в літературі середньовіччя: спостерігаємо "...деякі розходження у тлумаченні одностипних подій і характерів героїв, наприклад у "Повісті про клан Тайра" та в "Повісті про великий мир". У першій із них переважає буддійський підхід, у другій – конфуціанський. [5, с. 8]. Для японського ідеологічного синкретизму ...поєднання різних концептуальних систем – справа звичайна. Можна зазначити, що синтоїстські і даоські уявлення щедро розсіпані по всіх пам'ятках" [5, с. 10]. Ідеї "Повісті" поділяються на два різновиди. Початкові частини пронизані конфуціанськими ідеями васьольної відданості сюзерену, мудрого правління..., зв'язку законів Неба зі станом справ у Піднебесній. У відповідності до цих ідей розташований матеріал, їм же підкоряються і авторські ремарки. В інших частинах твору виклад і трактовка подій подані під егідою буддійської ідеї карми та ефемерності сущого – тих ідей, які були визначальними у перших гункі." [5, с. 11]. "Загальний ідейний настрій можна визначити як кармічний". [5, с. 490]. "Буддійське трактування подій органічно переплетено з конфуціанським...оповідачі примхливо сполучали конфуціанські поняття з їх трактуванням у буддійському дусі" [5, с. 491].

У власне літературному аспекті *гункі* демонструють єдність **героїчного і дидактичного аспектів**, до того ж останній використовується як сюжетоформуючий принцип." [5, с. 490].

Сакральний різновид синкретизму (нероздільність явленого світу і потойбічного) виразно проявлена у містичних новелах. "Привиди, духи загиблих воїнів та убієнні породіллі; одноокі карлики і триголові демони; голодні духи *гакі*, відьми та водяники-каппа, довгоногі... тенгу, русалки, чорти всіх мастей та відтінків, чудовиська з бичачими та конячими головами; небесні демони аманодзюку, ... дев'ятихвості лисиці, тисячолітні коти, гігантські змії, риби й павуки, мавпи та інші перевертні, здатні набувати людської подоби і насилати порчу і морок на смертних; ...фантазмагоричні створіння: чудовисько *райдзю*, що з'являється, коли грім примить; безголосий, безтілесний, безротий перевертень *нопперапо*; довгошиє страховисько *роккубі*, скотина *нуе* з головою мавпи, лапами тигра, тулубом єнота, хвостом змії та голосом дрозда...У сонмі цих неймовірних істот є навіть ...одноного парасолька... Уся ця злодійська ..рать...переселилася у світ чарівної повісті й новели з різних місць: з давньояпонського міфа, заснованого на архаїчних віруваннях, які згодом склали основу релігії синто; з китайських, індійських легенд і сказань; з

буддійської притчі...; нарешті, із середньовічної китайської новели *чуньци*" [9, с. 5–6].

Стосовно стильового синкретизму В.Н.Горегляд пише: "Відсутність стильової уніфікації у "Повісті" проявляється вже при побіжному ознайомленні з нею. Стиль усної оповіді у цьому творі часто змінюється сухим стилем письмового викладу, насичений китайською лексикою. Японські історичні реалії замінені на китайські: назви посад чиновників, деталі організації життя кіотського двору замінені їхніми китайськими еквівалентами, що, без сумніву, вимагало великої начитаності авторів, що вільно оперували матеріалами китайських історичних творів, книг конфуціанського канону та індійських міфів. Це, без сумніву, свідчить про "кабінетне" походження відповідних фрагментів тексту. Велика кількість вставних епізодів, напрямку запозичених з китайських історичних творів... та буддійських легенд, неодноразові відсилки до імен китайських історичних діячів та індійських географічних назв, а також вживання китайських тропів та засобів увиразнення. ...Різностильовість, яка спостерігається в багатьох частинах "Повісті", свідчить про те, що її письмову обробку проходили різні особи ...упродовж тривалого часу" [5, с. 10–11]. "Після перших дванадцяти сувоїв "Повісті" художній рівень викладу знижується, опис основних подій усе частіше поступається сухим перерахуванням і дидактиці, перебивається вставними новелами" [5, с. 13].

Відносно "чистими" жанрами в сенсі їх родових різновидів у японській літературі можна вважати всі форми поезії, як автентичної япономовної, так і китайськомовної, хоча іноді розгорнута назва вірша може розглядатися як прозаїчний текст. Це, у першу чергу, усі форми японської поезії з антології *万葉集* "Ман'юсю", яка є справжньою кузницею унікальних у світовій літературі поетичних жанрів: тристопних *片歌 катаута* (5-7-7), чотиристопних *四句体歌 сікутайка* (5-7-5-7), п'ятистопних *短歌 танка* (5-7-5-7-7), шестистопних *旋頭歌 седока* (5-7-7-5-7-7), шестистопних *仏足石歌 буссокусекіка* (5-7-5-7-7-7), багатостопних *長歌 нагаута*, ланцюгових *連歌 ренга* тощо. Усі поетичні форми з *万葉集* вважаються представниками автентичної японської поезії прадавнього періоду *上代* [15].

У висновках зазначимо, що серед різновидів синкретизму в японському красному письменстві можна виділити: а) **ментальний** (міфологічний його різновид у прадавній період, який корелює з домінуючою естетичною категорією *макото* – "правда, істина", та з вірою в душу слова – *котадама*); естетичний – у давній літературі, корелятивний категорії *моно-но-аваре*, релігійний – у середньовіччі, співвідносний з естетичною категорією *мудзю* – плінність, марнотність цього світу, прагматичний – у пізньому середньовіччі, корелятивний категоріям *усін* (сентимент альність) та *мусін* (нігілізм), а також зі специфічною естетикою Басьо; проблематичний – у новій і новітній японській літературі, які формують певний тип естетики та інтегрують жанри певного періоду); б) **релігійний сакральний-міфологічний** синкретизм, яких у художній творчості проявлений у примхливих формах; в) **міжкультурний материково-острівний** різновид синкретизму, специфічний для Японії; г) **спадковий**, обумовлений безперевністю культурної традиції; д) **власне літературні** різновиди синкретизму (аморфність жанрової палітри у європейському розумінні, тобто специфічний для Японії прозопоетичний різновид синкретизму); первісний фольклорний синкретизм, притаманна творам японської літератури засаднича єдність у дихотомії "автор-читач"; е) **мовний синкретизм** (тек-

стова інферативність, або цитатність), а також їхню стильову неоднорідність як у плані поєднання в одному творі усних різновидів мовлення з письмовими, китайзованими, так і у плані наявності специфічного для японського красного письменства синкретизму японо-китайських мовно-графічних стилів (наприклад, стилем **和漢混交文** **ваканконкобун** написані середньовічні новели **説話 せつわ** **「今昔物語集」** "Кондзяку моногатарісю", **「十訓抄」** "Дзіккінсю", **「沙石集」** "Сясекісю", **「今昔著聞集」** "Кондзякутубунсю"; подорожні нотатки **紀行** **кіко**: **「東関紀行」** "Токан кіко", **「海道記」** "Кайдокі" тощо; середньовісні есеї **「随筆」** **「方丈記」** "Ходзьокі", **「徒然草」** "Цуредзурегуса" та інші; твори самурайського епосу **軍旗 ぐんき** **「平家物語」** "Хейке моногатарі", **「保元物語」** "Хоген моногатарі", **「平治物語」** "Хейдзі моногатарі", **「太平記」** "Тайхейкі", **「義経記」** "Гікейкі", **「曾我物語」** "Сога моногатарі"; оповідки **御伽草子** **ото-ідзосі**, новели **仮名草子** **канадзосі**, **浮世草子** **укійодзосі** і

багато інших творів художньої літератури, які ще чекають своїх дослідників.

1. Олена Селіванова. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. – Полтава, 2006; 2. Словарь литературоведческих терминов. – М., 1974; 3. Литературный энциклопедический словарь. – М., 1987; 4. В. Н. Горегляд. Японская литература VIII-XVI вв. – СПб., 1997; 5. Японские самурайские сказания. – С-Пб., 2002; 6. Ермакова Л. М. О некоторых особенностях стиля "Норито" как литературного памятника. // Литературы стран Дальнего Востока. – М., 1979; 7. 竹取物語・伊勢物語・大和物語. 日本古典文学大系9. 岩波書店. – 東京、1957; 8. Ямато моногатари. 大和物語. – М., 1982; 9. Мистическая Япония. – С.-Пб., 2003; Н. И. Конрад. Я10. Японская литература. – М., 1974; 11. Н. И. Конрад. Японская литература в образах и очерках. – М., 1991; 12. Конрад Н. И. Избранные труды. Литература и театр. – М., 1978; 13. Свиридов Т. Г. Японская средневековая проза сэцува. – М., 1981; Я14. Ермакова Л. М. О некоторых особенностях стиля "Норито" как литературного памятника. // Литературы стран Дальнего Востока. – М., 1979; 15. 広辞苑. – 東京、1985; 16. 保元物語. 日本古典文学大系31. 岩波書店. – 東京、1967; 17. 大岡信. おとぎ草子. 岩波少年文庫. – 東京、1995; 18. 宇治拾遺物語. 日本古典文学全集. 28. 小学館. – 東京、1973.

Надійшла до редколегії 07.09.06

О. Дебейко, ст. викл., Л. Аністратенко, студ.

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СИМВОЛІВ РОМАНУ ЯСУНАРІ КАВАБАТА "ДАВНЯ СТОЛИЦЯ"

На прикладі національних символів сосни, бамбука, коропа, фіалок і камелії розглядається трансцендентна складова інтерпретації образів-символів у творі Ясунарі Кавабата "Давня столиця".

Based on the national symbols the of pine-tree, bamboo, carp, violet and camellia the interpretation of the transcendental component in Yasunari Kawabata's novel 'Ancient capital' has been considered.

Розуміння національних символів носіями мови відбувається, крім інформаційного та чуттєвого, ще й на підсвідомому, психонетичному рівнях, і їх значення іноземці можуть осягнути лише на свідомому рівні. Психонетичний принцип дослідження полягає в аналізі твору з урахуванням інших ніж мислення смислопороджувальних механізмів свідомості людини (відчуттів, почуттів, інтуїції, трансценденції) і колективного позасвідомого. Психонетика є не заміною мислення як об'єкта дослідження, а розширенням сфери усвідомленої маніпуляції смислами шляхом використання щодо аналізу природної мови тієї сфери свідомості, що була практично витісненою. [15, с. 510]. Для здійснення діалогу автор – читач необхідним є правильне розуміння тексту, що, власне і вивчає герменевтика як наука, спрямована на тлумачення глибинного змісту текстів [15, с. 81]. Вважаємо, що зміст художнього твору неможливо осягнути в усіх його глибинних складових без адекватної інтерпретації образів-символів, оскільки без урахування символізму образної системи відбувається порушення герменевтичного кола.

Власне для цього і варто шукати витoki специфічних японських символів у творах Ясунарі Кавабата, зокрема в романі "Давня столиця", де, на нашу думку, символізм проявляється найяскравіше, починаючи вже з назви твору. Увагу дослідників творчості Ясунарі Кавабата досі було прикуто до найвідоміших повістей "Тисяча журавлів" і "Снігова країна" (див., напр., [9, 16, 5]), а роман "Давня столиця" не користувався такою популярністю серед російських учених, незважаючи на те, що цей роман, як і вищезгадані повісті, написаний за методом асоціативного зв'язку: використання такого методу безумовно породжує безліч символів, витoki яких варто шукати в далекосхідній міфології, релігії, звичаях тощо. Пошук коріння образів символів сприяє адекватному розумінню європейцями особливостей японського світобачення, отже, й максимально адекватної інтерпретації творів художньої літератури. Твір "Давня столиця" має велике

значення для дослідження символізму творчості Ясунарі Кавабата ще й тому, що саме в цьому романі письменник показав знаковість тисячолітньої столиці як своєрідної скарбниці давніх традицій, які є основним джерелом підсвідомого, природного для його носіїв і найскладнішого для інтерпретації компоненту відсутності письменника, оскільки у носіїв іншої культури відсутній цей специфічний досвід на рівні "пам'яті предків".

На нашу думку, складне питання інтерпретації твору неможливо адекватно вирішити лише на рівні літературознавчого аналізу, – тут можуть мати вирішальне значення здобутки інших нелітературознавчих дисциплін, зокрема таких, як лінгвокультурологія, лінгвокраїнознавство, етнологія, міфологія, психолінгвістика, герменевтика тощо.

Запропонований нами метод трьох складових інтерпретації – інформаційного, чуттєвого і трансцендентного, – за нашими даними, не застосовувався жодним із дослідників творчості Ясунарі Кавабата, тому метою пропонованої розвідки є пошук інтерпретаційної домінанти символічності його образів.

У творі, який створює уява письменника, відображається його власний тип ментальності. Письменникові Ясунарі Кавабата притаманна специфічна японська ментальність, породжена неповторною красою Японії, що відобразилося і в назві його Нобелівської промови **「美しい日本の私」** ("Я з прекрасної Японії") і що було також зазначено при врученні йому Нобелівської премії. Через творчість Ясунарі Кавабата можна зрозуміти естетичні засади японського уявлення про світ. Навіть у самій різниці конотаційних аспектів ментальності японців та європейців бачимо приховану проблему, наприклад, відрізняються етичні та естетичні аспекти сприйняття реальності. Якщо з погляду європейців вчинки героїв повісті "Тисяча журавлів" далеко не відповідають нормам європейської етики, то японці віддають перева-

гу естетичній складовій, загальній тональності твору, бачачи красу в непомітному, яку ще називають "чарівним смутком речей" (ものの哀れ).

В. Гумбольдт надзавданням мистецтва назвав перетворення дійсності в образ. Щоб досягти цієї мети, митець має стерти з пам'яті будь-які спогади про дійсність, а лишити живою лише фантазію. "Запалити силу уяви силою уяви – ось таємниця художника", – писав В. Гумбольдт [3, с. 169]. Його послідовник А. Потебня вважав, що мистецтво – це мова художника, і стовідсотково адекватна передача своєї думки іншій особі неможлива лише за допомогою слова, – можлива лише активізація думки реципієнта [14, с. 28]. Так само й образи тексту читач відтворює на основі індивідуального, у кожному конкретному випадку різного життєвого досвіду [12, с. 48–49]. Неадекватність життєвого і читацького досвіду спричиняє неадекватність сприйняття образної системи, отже, й нерелевантність інтерпретації іншомовного художнього тексту, наслідком чого є суттєві труднощі комунікації [12, с. 49].

Тексти здатні виражати не лише те, що підлягає дослідній інтерпретації, але й те, що вкраплено в нього асоціаціями й конотаціями, які, у свою чергу, характеризуються національними і соціокультурними рисами [4, с. 88]. Художній текст як комунікативний посередник між автором і читачем вводить їх у сферу вербального спілкування, унаслідок чого створюються ситуації міжкультурного діалогу [4, с. 86]. Кожний художній текст з конкретною системою образів репрезентує індивідуальний набір одиниць з національно-культурним компонентом семантики, або лінгвокультурем, які розкривають країнознавчий потенціал художніх образів [4, с. 88]. Н. Кулібіна звертає увагу на таку тезу Є. Верещагіна і В. Костомарова: "Художній образ... є відображенням життя, але не механічно-документального, а крізь призму письменника: образ пронизаний його думками, почуттями, переживаннями, оцінками, судженнями і настановами. Відповідно письменник вкладає в оповідання чи повість своє сприйняття дійсності" [12, с. 54]. На нашу думку, крім виділених В. Костомаровим та Є. Верещагіним двох принципів сприйняття дійсності, а саме інформаційного та чуттєвого, існує ще й підсвідомий, на основі якого представники тієї чи іншої нації адекватно сприймають і розуміють національні реалії без будь-якого попереднього тлумачення, у тому числі й значення символів. Я. Кавабата саме той письменник, у творах якого знайшов своє відображення специфічний японський менталітет, що й обумовлює специфіку інтерпретації його творів. Проблему адекватного сприйняття іноземцями творів Ясунарі Кавабата ускладнює використання письменником символу як різновиду художнього образу, інтерпретація значень якого неможлива без попередніх лінгвокраїнознавчих знань читача, тобто важливим є когнітивний аспект інтерпретації. Відомо, що іншим важливим її компонентом є відображення у реципієнта психологічного типу героїв, елементів інтер'єру тощо як складових символічної системи образів письменника. Проте, на нашу думку, не менш важливим, а може й домінуючим у творчості такого глибинно японського письменника, як Кавабата має бути елемент трансцендентного, колективного підсвідомого як третьої компоненти інтерпретації.

Відома російська дослідниця Т. Григор'єва в есе "Встреча чувств" аналізує творчість Я. Кавабата в загальних рисах, не зупиняючись на якомусь конкретному творі [8]. М. Герасимова в монографії "Бытие красотою" детально розглядає образи-символи повістей "Тисяча журавлів" та "Країна снігу", проте лишає у затишку обра-

зи-символи роману "Давня столиця" [2]. Н. Чегодарь у збірці статей "Литературная жизнь Японии" аналізує образну систему повісті "Танцівниця з Ідзу", а також образи та сюжети деяких інших оповідань та повістей раннього періоду творчості Я. Кавабата. Значну увагу вона приділяє повісті "Країна снігу", детально аналізуючи образи Йоко, Сімамура, Комако та інших персонажів. Щодо роману "Давня столиця", то дослідниця, не зупиняючись на його аналізі, зазначає лише рік видання твору [16, с. 160]. Н. Федоренко, досліджуючи роман "Давня столиця", акцентує увагу лише на ідеї твору, тобто ностальгії письменника Я. Кавабата за давніми традиціями Кіото [5, с. 587] та описує фабулу твору [5, с. 588]. З усіх образів-символів, що можуть бути віднайдені в тексті роману "Давня столиця", Н. Федоренко згадує лише фіалки, які порівнює із сестрами-близнюками Наеко і Тіеко. Проте як і будь-який символ взагалі, образ-символ фіалок може мати декілька інтерпретацій. Окрім асоціацій з близнятами, фіалки можуть означати і нещасливе кохання, що яскраво ілюструє така цитата з роману "Давня столиця": "Тіеко вже давно порівнює їх з нещасливими закоханими. Вони зовсім поряд, а поєднатися ніяк не можуть" [7, с. 154]. Окрім усього сказаного вище, можна зазначити, що фіалки, які росли на верхній і нижній гілках клену, можуть також бути символом кастової нерівності. Як Тіеко і Наеко, так і двоє закоханих із легенди "Фіалкова криниця" розділяла саме соціальна нерівність.

Поряд із фіалками Я. Кавабата згадує й інші квіти, наприклад камелії, які, до речі, зустрічаються мало не в кожному творі письменника, навіть у таких невеликих оповіданнях, як "Осінній дощ" та "Містечко Юміра". Не обійшлося без камелій і в романі "Давня столиця", де читаємо: "Квіти камелії були їй миліші, ніж пурпурні троянди" [7, с. 153]. Троянди – європейські квіти, камелія – традиційна японська квітка. Давня легенда розповідає про богиню гори Фудзі, яка використовувала гілку камелії на зразок чарівної палички європейських чаклунів. Богиня подарувала камелію юнакові на пам'ять як символ свого кохання. Окрім Тіеко, традиційними японськими рослинами захоплюються й інші персонажі: "І все ж Такітіро не міг примусити себе відразу піти: квітучі кущі хагі були такі гарні [...] Такітіро, зачарований красою білих квітів, повернувся до воріт призначеного на продаж будинку, щоб іще раз помилуватися ними" [7, с. 130–131]. "Скажу одне: мені не до вподоби тюльпанові поля – занадто вже багато яскравих кольорів, втрачається чарівність" [7, с. 65]. Я. Кавабата черговий раз натякає на те, що справжня краса вишукана, непримітна. "Західні квіти занадто яскраві, вони набридають, мені більше до душі бамбуковий гай" [7, с. 63].

За бамбуковим лісом від цікавих поглядів туристів ховається й жіночий монастир, у якому усамітнівся Такітіро. У цьому ж романі Я. Кавабата порівнює головну героїню Тіеко з Каґуя-хіме з "Повісті про дідуса Такеторі". Та це й не дивно, оскільки Ясунарі Кавабата захоплювався цим моноґатарі, що підтверджують слова з його лекції "Існування і відкриття краси", прочитаної в Гонолулу, де він зазначав: "Я вчився в середній школі, коли вперше прочитав початкові рядки "Такеторі моноґатарі" і відразу ж відчув їхню красу. Коли я бачив бамбуковий гай в Саґа, поряд із Кіото, чи молоді бамбукові ліси в Ямадзакі й Мукоматі (вони далі від Кіото, але ближче до мого дому), я уявляв, що в такому ж гарному лісі світитимуть колінце бамбуку, у якому живе Каґуя-хіме [...] Я відчув, що автор "Такеторі" відкрив, пережив і створив красу" [6, с. 885–886]. Схожість образів головної героїні роману "Давня столиця" і Каґуя-хіме підтвер-

джує і подальший розвиток сюжету. Тіеко, як і Діва місячного сяйва, мала декілька женихів. Порівняймо одне із завдань Каґуя-хіме – сукню із шерсті Вогняної миші – і завдання Тіеко – пояс із візерунком криптомерій, проте на відміну від правого міністра Абе-но Мімурадзі Хідео герой роману "Давня столиця" виконує завдання. Каґуя-хіме знайшов дід Такеторі, а Тіеко – Такітіро: "Народилася в Гіоні під квітучими вишнями... Схожа на Сяючу діву Каґуя-хіме з "Повісті про діда Такеторі", яку знайшли в колінці бамбуку" [7, с. 79]. Я. Кавабата для опису Тіеко використовує порівняння з Каґуя-хіме, образ якої, у свою чергу, викликає нові асоціації, корені яких сягають давніх легенд, запозичених із материка. Ці китайські легенди органічно вплетені в композиційну тканину компілятивної повісті "Такеторі-моногатарі", і в японців, які з дитинства знайомі із цими легендами, на психонетичному рівні, окрім асоціацій з надприродною, неземною красою місячної принцеси Каґуя-хіме, виникає маса нових асоціацій духовної чистоти, вишуканості тощо, пов'язаних із культурною спадщиною свого народу.

Китайський міф розповідає про прекрасних феніксів, які мешкали в бамбуковому лісі: "За легендою, Мен Сі, нащадок Бо-І (у якого вже тоді було тіло птаха і який знав мову людей) разом зі своїми супутниками феніксами вирушив у ті місця, щоб заснувати власну країну. Там росло багато бамбуку висотою до тисячі чжанів. У бамбуковому лісі фенікси вили гнізда і їли плоди дерев. Цими плодами харчувався і Мен Сі. Так виникла країна Мен – країна птахів" [18, с. 208]. "У Північній пустелі був пагорб Вейцю, який мав у діаметрі триста лі. На південному схилі пагорбу ріс бамбуковий гай, який належав Ді-Цзюню. Бамбук у лісі був такий великий, що з одного його колінця можна було зробити два човни. Такий бамбук, за переказом, ріс і в Південній пустелі. Він називався *тічжу* – "бамбук сліз" [18, с. 120].

У японських писемних джерелах уперше бамбук згадується в "Кодзікі", де Ідзанаґі, втікаючи від фуриї, насланих Ідзанамі, витяг сяючий гребінь і кинув його, і так народилися пагони бамбуку, які стали однією з тимчасових перешкод на шляху фуриї [10]. У романі "Давня столиця" детально описується свято бамбуку, учасники якого змагалися у зрубуванні бамбуку. "Кожен учасник одягає традиційний одяг із грубого шовку, взуває солом'яні сандалії, зав'язані шнурками, підв'язує рукави стрічками..." [7, с. 83].

Бамбук – рослина священна. У бамбуковому гаю завжди панує напівтемрява – наскільки тісно ростуть його стовбури [13, с. 56–58]. У бамбуковому лісі всі дерева квітнуть одночасно, незалежно від віку. До того ж, роблять це дуже рідко – один раз на вісімдесят чи навіть сто років. Після цвітіння наземна частина бамбуку засихає і помирає, тому вважалося, що цвітіння бамбуку – до нещастя. Проте корені рослини лишаються живими і дають нові пагони [13, с. 55]. Бамбук уособлює досконалу людину, яка гнеться, але не ламається в біді [17, с. 125].

Окрім бамбуку, стійкістю перед вітрами вирізняється й сосна, яка ще є символом довголіття. Образ сосни дуже популярний у японській літературі: за підрахунками А. Мещерякова, сосна в "Маніосю" зустрічається у 81 вірші [13, с. 51]. У романі "Давня столиця" читаємо: "Крізь просвіти між зеленими гілками сосни видно було вдалині рожеві квіти гірських вишень" [7, с. 60]. Порівняння недовговічних квітів сакури з вічно-зеленою сосною є давно відомим у японській літературі прийомом, що виражає нетривкість цього світу. Це зіставлення двох протилежних символів – сакури (як символу скороминучості) і сосни (як символу вічності).

На фоні сосни розгортається й інший, на перший погляд незначний епізод:

– Пане Хідео, куди ви дивитесь?

– На зелені сосни. Ну і на процесію також. На фоні зелених гілок вона здається ще яскравішою [7, с. 148].

Процесія, про яку йдеться в цитаті – це церемонія Свята епох: "Учасники процесії показували глядачам, як змінювалися вподобання і звичаї міста упродовж тисячі з лишком років. На них можна побачити одяг різних епох, багато хто з учасників зображає відомих в народі історичних особистостей і персонажів. [...] Тут Кадзуномія і Ренґецу, куртизанка Йосіно... Оно-но Коматі, Мурасакі Сікібу [...], Ода Нобунаґа, безліч придворних аристократів і воїнів" [7, с. 146–147]. "На Святі епох він [Хідео] дивився не стільки на яскраву процесію, скільки милувався зеленим вбранням сосен у просторому саду палацу. Мабуть тому, що це відволікало його від повсякденного життя" [7, с. 161].

Змінюються епохи, лише сосни лишаються вічними. Ясунарі Кавабата в цьому епізоді показує, як на фоні вічних сосен проходять епохи, вся історія Кіото. Сосна є й обов'язковим атрибутом театру Но – на фоні сосни проходить все театральне дійство. Отже, сприйняття сосни як символу вічності зі швидкоплинним людським життям, що неначе мить проходить повз дерево, не лишаючи і сліду. Лише сосна лишається мовчазним свідком цього театру людського життя. Вважаємо, що у героя спрацював підсвідомий фактор сприйняття дійсності як театру Но, у якому обов'язковою декорацією є сосна на задньому плані, а також закон повернення героїв у попередні, давно минулі епохи. Він побачив, як у життєвій метушні минають цілі покоління, витрачаючи енергію і час на дрібні марнотні справи, а врешті-решт вони минають, розсіюються як хмаринки, не лишаючи по собі нічого. Можливо, на рівні підсвідомості Хідео відчув зв'язок із минулим, з давніми традиціями японського народу, його історією, те, що може відчувати лише японець. Таке відчуття на Сході люблять називати кармічними перевтіленнями, а на Заході – пам'яттю предків.

Образами-символами в романі "Давня столиця" є представники як флори, так і фауни. Одним із них є короп: "Незабаром вона повернулася і почала кидати в озеро корм. Відразу підпливла ціла зграйка коропів, деякі навіть вистрибували з води, намагаючись спіймати корм у польоті. По воді пішли кола. Заколихалося відображення вишень і сосен" [7, с. 27]. Під час милування тюльпанами Такітіро, Сіґе і Тіеко знов зустрічають коропів: "Перед тюльпановим полем було озеро з коропами" [7, с. 62]. Головна героїня роману Тіеко бачить коропів і уві сні: "Різнокольорові коропи зібралися перед Тіеко, яка сиділа на березі озера, вони тулилися один на одного, інші навіть висували із води голову. Ось і весь сон. А наяву вона опустила руку у воду і злегка поворушила пальцями. До її руки відразу підпливли коропи. Тіеко здивовано дивилася на них і раптом відчула до цих коропів невимовну ніжність" [7, с. 135–136]. На відміну від Тіеко, яка відчула зв'язок коропа з національними традиціями, в іноземців не виникає ніяких порухів душі, оскільки на підсвідомому рівні ця рибка не викликає в них ніяких асоціацій, тому максимум чим вони спроможні захоплюватися, спостерігаючи коропів – це лише зовнішня краса, про що, власне, і говорить герой роману "Давня столиця", ділячись своїми враженнями від прогулянки з іноземцями: "Ми ходили в тутешній сад, а там в озері – різнокольорові коропи. Я розгубився; думаю: почнуть детально розпитувати, а я пояснити не зможу. Навіть не знаю, як англійською сказати, наприклад, "короп у смужку". На щастя, вони лише в захопленні повторювали: "Які

гарні" [7, с. 135]. Отже, іноземці навіть не підозрюють існування глибинного символізму коропа та його значення для японців. Короп з давніх-давен був дуже шанованою рибою в Кіото. А. Мещеряков в "Книге японских символов" пише: "Коли мешканці далекого від моря середньовічного Кіото говорили просто "риба", вони завжди мали на увазі саме прісноводного коропа. Через свій смак, а головне через зв'язки з національними обрядами й особливим ставленням до особи імператора короп посідав особне місце" [13, с. 168].

Коропи згадуються ще у китайському міфі про дракона Юя: "Юй розділив гору на дві частини, щоб річка текла між двома стрімкими скелями, що нагадували стулки воріт. Це місце і назвали Лунмень, що означає "Ворота дракона" [...]. Говорили ще, що на околицях Лунмена був струмок Ліюйцзянь – "Струмок коропів", у ньому водилося багато цих риб. Вони виходили зі своїх нир і пливли три місяці проти течії до Лунмена. Ті, які зуміли подолати течію, ставали драконами" [18, с. 172]. У Японії асоціація коропа із сильною істотою знайшла своє відображення у прислів'ї "Краще бути хвостом коропа, ніж головою івасі", а також у надзвичайно популярному святі хлопчиків, під час якого виставляють зображення коропа як символу чоловічої сили.

Коропів із драконами пов'язувала вода, оскільки, як зауважила Е. Яншина, у Давньому Китаї, як і в більшості інших країн, змії-дракони уособлюють водяну стихію [19, с. 59]. Самі дракони, згідно з давніми віруваннями, лише підіймалися на небо, а жили вони в річках, джерелах, криницях [19, с. 59]. Саме культ дракона – дароносця дощу сприяв гарній репутації дракона в китайській міфології, чого не можна сказати про дракона європейського [1, с. 408]. Важливість водяних драконів визначається й тим, що в умовах залежності Китаю від води – її наявності, рівня, поведінки – залежало дуже багато, і в першу чергу, добробут країни й народу [1, с. 403]. Окрім того, певною мірою зіграв тут свою роль і культ дракона – патрона імператора і, врешті-решт, всього Китаю як імперії [1, с. 408]. Порівняймо це з особливим ставленням особи японського імператора до коропа. Не дивно, що ця риба посідала особне місце в японській культурі [13, с. 168]. Китайський дракон і японський короп мають асоціативний зв'язок через водну стихію, а випадки перетворення коропів на драконів та шанобливе ставлення імператорів до цих тварин спричинило значущий на глибинному, трансцендентному рівнях збіг традицій, коли в Китаї свято дракона припадає на той самий день, що і японське свято хлопчиків, символом якого є короп.

Мужність і холонокровність, які приписують коропу, має як легендарні, так і побутові основи. Японці звернули увагу на те, що на відміну від інших риб короп фаталістично очікує своєї долі на обробному столі. Цей стоїцизм був наскільки в пошані, що саме короп став символом свята хлопчиків [13, с. 169–170].

У висновках зазначимо, що в роботі проведено детальний аналіз важливих для інтерпретації творчості Ясунарі Кавабата складових образів-символів роману "Давня столиця", і зокрема, його підсвідомої, трансцендентної складової. Образ-символ коропа – улюбленої риби жителів Кіото – має безпосередній зв'язок з ідеєю твору "Давня столиця". Короп є символом витривалості та мужності, про що свідчать, зокрема, китайські міфи та архаїчні зв'язки між японським коропом і китайським драконом.

Не менш цікавим виявився образ сосни, повз яку на Св'яті епох проходять цілі століття. Цей образ може викликати в уяві японського читача будь-яку із п'ес

театру Но, де сосна є символом вічності. Таким чином Я. Кавабата порівнює швидкоплинне людське життя із вічною сосною. Як і в театрі Но, у романі "Давня столиця" під час церемонії Св'ята епох актори зображають персонажів із різних епох, тим самим показуючи безперервний зв'язок з минулим, що, на нашу думку, японці також асоціюють із реінкарнацією, а європейці з пам'яттю предків.

Проаналізовано також образи-символи національних японських квітів (камелії, хагі), витончену красу яких, слідом за японськими поетами, підкреслює у своєму романі Я. Кавабата. Багатограним є образ-символ двох фіалок, розділених відстанню у цілий сяку, які одночасно є символом нещасливого кохання, а також символом розлучених сестер-близнюків та кастової нерівності.

Захоплення Я. Кавабата стародавньою повістю "Такеторі-моногатарі" знайшло своє відображення в романі "Давня столиця", де письменник порівнює головну героїню Тіеко із Дівою місячного сяйва, що неодмінно викликає у підсвідомості японського читача асоціації з неземною красою та духовною чистотою дівчини. Одним із основних символів "Такеторі-моногатарі" є бамбук, в якому було знайдено прекрасну Каґуя-хіме; за китайським міфом, серед бамбуку жили й чарівні фенікси. У той же час бамбук є природною перешкодою, за якою ховався Ідзанаґі від розлючених фурий, а в романі "Давня столиця" старовинний буддійський храм ховається за бамбуковим гаєм від цікавих поглядів туристів як осередок японської культури, іще не зачеплений іноземним впливом.

Усі наведені вище асоціативні підтексти проаналізованих нами образів-символів у японця викликають асоціації на підсвідомому рівні, а іноземний читач може здійснити адекватну інтерпретацію цих образів лише після експлікації усіх складових підсвідомого у вигляді пояснень, трактувань, наукових інтерпретацій тощо. Тому, на нашу думку, до творів Я. Кавабата потрібно додавати словничок японських символів. Таким чином іноземний читач зрозуміє на інформаційному рівні те, що японцю доступно і на підсвідомому.

Зазначимо, що обсяг статті не дозволяє провести ґрунтовний аналіз усіх образів-символів творчості Ясунарі Кавабата, тому у подальших дослідженнях вважаємо за необхідне розглянути символізм творчості письменника на матеріалі більшої кількості образів та з урахуванням інших складових інтерпретації.

1. Васильев Л.С. Культы, традиции, религии в Китае. – М., 1970;
2. Герасимова М. П. Бытие красоты: Традиции и современность в творчестве Кавабата Ясунари. – М., 1990;
3. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М., 1985;
4. Дідківська Л.П. Національно-культурні конотації в діалозі "автор-читач" // Мова і культура. – 2002. – Вип. 4, т. 2, ч. 1;
5. Кавабата Я. Избранные произведения / Послесл. Н.Федоренко. – М., 1986;
6. Кавабата Я. Отраженная луна. – СПб., 2001;
7. Кавабата Я. Старая столица / Предисл. Н.Федоренко. – М., 1984;
8. Кавабата Я. Стон горы / Предисл. Т.Григорьевой. – СПб., 2005;
9. Кавабата Я. Тысячекрылый журавль. Снежная страна / Предисл. Ким Рехо. – М., 1971;
10. Кодзика: Мифы Древней Японии. – Екатеринбург, 2005;
11. Конрад Н.И. Очерки японской литературы. – М., 1973;
12. Кулибина Н.В. Методика лингвострановедческой работы над художественным текстом. – М., 1987;
13. Мещеряков А.Н. Книга японских символов. – М., 2003;
14. Потебня А.А. Теоретическая поэтика. – М., 1990;
15. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава, 2006;
16. Чегодарь Н.И. Литературная жизнь Японии. – М., 2004;
17. Энциклопедия символов, знаков, эмблем / Сост. К.Королев. – СПб., 2005;
18. Юань Кэ. Мифы Древнего Китая. – М., 1987;
19. Яншина Э.М. Формирование и развитие древнекитайской мифологии. – М., 1984.

Надійшла до редколегії 02.10.06

ПОСТМОДЕРНІ ПОШУКИ ТУРЕЦЬКОГО РОМАНІСТА МЕТІНА КАЧАНА НА МАТЕРІАЛІ "ВАЖКОГО РОМАНУ" ("AĞIR ROMAN") ТА "ГОРІХУ ВІСІМ" ("FINDIK SEKİZ")

Окреслено наріжні засади формування художнього стилю провідного турецького письменника кінця ХХ ст. Метіна Качана під впливом естетичних принципів і художньої практики постмодернізму. Висвітлено та охарактеризовано нарративну будову текстів, художні техніки, функцію часово-просторових параметрів та метапрозовий дискурс романів письменника.

This article analyzes the peculiarities of Metin Kachan's style within the context of the postmodernism. Tendencies of the postmodern are especially evident in the complicated structure of Metin Kachan's prose, considering the stressed subjectivity of the narrative mode and the metanarrative comments. There is a combination of objective and subjective narratives, introspection, playing with the reader's consciousness and productive intertexture.

Одним із непересічних письменників-романістів кінця ХХ ст. можна назвати Метіна Качана. Його творчий доробок невеликий, але яскравий. Популярність першого роману письменника "Важкий роман" була настільки великою, що лише за один рік він мав п'ять видань.

Автор "Важкого роману", на зразок письменників-постмодерністів, вдало експериментує з мовою, широко використовуючи лексику аргю. За оцінкою критиків, Метін Качан написав "живий, високохудожній літературний твір" [1, с. 970]. Він невеликий за розміром, однак насичений подіями, у яких переплелися інтриги, злочини, варварство, бандитизм. Автор правдиво змальовує життя розпусників, наркоманів. Героями твору є перукар на ім'я Гилі Гилі, власник автомайстерні, публіка казино, докладно зображено образ сім'ї, школи, месджіта (місце для поклоніння мусульман, менше від мечеті).

На думку турецького літературознавця Ахмеда Кабакли, роман досить ідеологізований: героїв поділено на негативних та позитивних, – перших кількісно більше. "У романі немає "хорошого", натомість погане ж іде від слухачів культу та мусульман-фанатиків" [1, с. 971].

Роман написано у фантастично-містичній манері з елементом казки, а відтак його неможливо віднести до жодної з наявних течій у літературі Туреччини. Твір знайомить читача з новим світобаченням та унікальною інтерпретацією життя народу. На його сторінках оживає бідний прошарок суспільства, жорстоке життя геджеконду.

Місце, де відбуваються події твору, називається Колера, це недалеко від району, як каже сам автор, "панів та панночок" [2, с. 94].

Другорядний план твору утворюють негідники, цигани, робітники, терористичні угруповання селян-переселенців з Анатолії, греки, вірмени, софталари (принизлива назва служителів мусульманського культу), представники дрібної мафії, поети, майстри. Колера (з тур., "холера") – це місце, де живуть люди, "що навіть не мають жодного уявлення про партію, яку вони підтримують, при цьому вони поглинуті модою цікавити політикою, вони лише й торочать і вночі і вдень три слова – цигарка, спиртне та жінка, уболівають за футбольну команду, вірячи при цьому, що стали партійними" [2, с. 60]. Така атмосфера занадто тисне на головного героя Гилі Гилі. Як протест проти нестерпного середовища молодик приймає дозу наркотиків і переходить до світу мрій, де він перетворюється на відважного Дон Кіхота.

Головною ознакою, власне, новаторством роману є його самобутня мова. Автентичну мову використовували у своїх творах письменники-натуралісти ХІХ ст. У турецькій літературі, що доволі довго залишалася панегіричною, приклади використання мови простого люду зустрічаються рідко. І Метін Качан є одним із перших прозаїків, який звернувся до мови народу як до мистецтва, що заслуговує на особливу увагу. Як зазначає літературознавець Ахмед Кабакли, "поєднавши аргю з фантастичним елементом, Качан творить мову, наповнену надреальними образами"

[1, с. 973]. Проілюструємо сентенцію турецького дослідника прикладами з роману Качана: "kalplerin rolantisini ayarlamaya çalışırlar" [2, с. 30], "ruh(ları) perende atar" [2, с. 69], "bozaki ol(ular)" [2, с. 61], "kelek yaparlar", "işleri terso gider" [2, с. 47], "şakaklarını kahkaha tanrısına kiraya verirler" [2, с. 50]. У мові твору відчувається саркастична іронія, гротеск. Не залишаються поза увагою читачів і найуживаніші в тексті оригінальні приклади аргю: "arabesk, lümpen, yoz, kitsch". Метін Качан неодноразово наголошує, що мова бідних районів відмінна та суперечлива, навіть "значення слів у сприйнятті дітей району Колери відмінне" [2, с. 91]. Авторська гра із часом надає твору містичної атмосфери. В одному із численних інтерв'ю Метіна Качана, фрагментарно наведеному дослідником О. Тюркешем, йдеться про авторське сприйняття часу: "Мені подобається життя з почуттям наївності, тоді здається, що ти у вакуумі. Та, збагнувши плін часу, людина ніби втрачає реальність" [3, с. 347]. Зважаючи на авторське трактування часу, легше зрозуміти метафори роману. Уперше після творів Османа Джемалі Кайгили речення, пронизані лексикою аргю, надали романові справді поетичного та високого літературного звучання.

Через сім років після першого роману Метіна Качана вийшов друком його наступний твір "Горіх вісім", обсягом на дев'яносто сторінок. Це алегорично-символічний твір з елементом ісламського містицизму, тобто суфізму. Як охарактеризувала роман турецький літературознавець Ілдиз Еджевіт, "це твір з неймовірним викликом традиційним естетичним нормам, сповнений розпусти, що, однак, сприймається позитивно (...) особливо вражає мова, лексичні ігри" [4, с. 34].

Письменник у романі розкриває та аналізує не тільки духовний стан людини з розірваною свідомістю, а й головні тенденції суспільного життя другої половини минулого століття.

Незважаючи на всі суперечності, роман продовжує традицію суфійської літератури, перенесеної у площину нового часу. Як відомо, суфійська філософія представлена у турецькій літературі поезією. Та прагнення йти в ногу із сучасністю диктує свої прерогативи. Роман є витвором нового часу.

Головний герой роману "Горіх вісім" Мето прагне змінитися. Його образ далекий від палкого, волелюбного Гилі Гилі Саліха. Мова ж нового роману – у стилі попереднього твору. Духовний пошук героя Мето, що став на шлях Істини, через засоби алегорії та образності розкривається в його реальному світі – коли він жив у Стамбулі чи подорожував по Анатолії.

У романах відчутний елемент критики. Згадаємо "Важкий роман", де автор зупиняється на описах нічого, матеріального світу: "Стамбул (...), місто-маньяк, що переймається лише пошуком насолоди" [5, с. 29] чи "Стамбул – місто мініспідниць" [5, с. 84]. Навіть вітер віє "з ненавистю та злом" у цьому місті [5, с. 17], а "люди поклоняються шматку тканини" [5, с. 11].

Головним представником похоті в романі є героїня Севда, жінка, що "не має серця" [5, с. 32], її завжди приваблює штучне життя, вона прагне через матеріальні статки досягти досконалості" [5, с. 18]. Лейтмотивом матеріальних примх героїні, який пронизує весь текст, є її парфуми "Едіда", від яких віє "небезпекою та похоттю" [5, с. 75]. У новому романі Качана палкі бажання є елементами протилежного світу, диявольського, що збиває людину з правильного шляху. Головний персонаж роману Мето на початку твору зображений людиною, що не пізнала істини, а відтак має сильну жагу до життя. Ось як описує його письменник: "людина, що демонструє різноманітні схильності до життя, брудний негідник (...) кумедна мавпа" [5, с. 15]. Ще однією темою твору є наркоманія, яку автор образно називає "плід диявола" чи "біла квітка". Критичне ставлення Метіна Качана до наркоманії так виражається у тексті: "Сеанси втрати власної свідомості та поєднання із всесвітом через хімію" [5, с. 46]. Його вражають наслідки таких процесів – дехто помирає через передозування, а дехто вставляє в ніс спіральну срібну трубку [5, с. 46]. Твір містить різні приклади із життя безнадійних наркоманів. Метін Качан неодноразово критикує політичні уподобання турків, що стають безпосереднім приводом до сутичок: "Свобода – так... Вигадки! А може, демократія? – Проїхали друже! Розповідати-меш це мій бабусі" [5, с. 64].

Наступним об'єктом критики в романі стала жінка. Автор стверджує, що жінкам не властиве почуття справжнього кохання: "У світі налічується лише вісім-дев'ять жінок, що кохали по-справжньому. Та й вони відійшли в історію, стали легендою" [5, с. 17]. Тому й не дивно, що головна героїня роману Севда є втіленням негативу – сферою її інтересів стали наркотики та вдоволення власної похоті. Надзвичайно цікавою є техніка перефразування інших творів, зокрема відомої російської казки О. Пушкіна про царівну, що, красуючися перед дзеркалом, запитувала: "Дзеркальце, скажи, чи є хтось гарніший за мене у світі?" [5, с. 65].

Життя головного героя перетворюється на суцільний жах. Він замислюється над своєю поведінкою, хоче змінити все та, не бачачи просвітлення, переживає духовну кризу. Його переповнює гнів, розчарування та безвихідь. Трапляються напади параної: скільки разів йому хочеться "підірвати автомобіль посеред Босфорського мосту" [183; 79] чи зарізати подругу Севду – "втягнувши сховане за коміром лезо, Мето, втілюючи намір, проводить по аорті Севди" [5, с. 77].

Як зазначає дослідниця Ілдіз Еджевіт, "у тексті, паралельно одна до одної, зображено дві сюжетних лінії: перша – зображення світу матеріального, що погруз у гріхах, і духовного – чистого та ідеального, з елементом містицизму" [4, с. 37]. Герой розривається між цими світами, він тверезо усвідомлює, що його спасіння лежить у духовному пошуку істини, однак матеріальний світ тягне його донизу. Духовні пошуки уособлюють устремління до просвітництва, інтелігентності. Слід відзначити, що вся література доби "Нью Ейдж" має подібні тенденції, тобто пропагує ідеї власного вдосконалення людини через знання та інтелектуальне збагачення, творчу реалізацію.

У романі описано шлях з нищого у високе, з темряви у світло, з невігластва у світло знання, з матеріального у духовне. У цій подорожі, що символізує внутрішнє самовдосконалення, "Мето сів за кермо та рішуче, демонструючи свою майстерність, змінив смугу руху автомагістралі. Він не проїхав і декілька сотень кілометрів, як у його серці почали зароджуватися перші проблиски надії" [5, с. 21]. Архетипний елемент подорожі,

властивий містичній літературі, уже протягом багатьох століть використовується як у східній, так і в західній наративній традиції. Не дивно, що Метін Качан у романі звернувся до алегорії. Подорожі героя турецькими містами Стамбулом, Бурсою, районами Сусурлука, Гююшлюка та Бодрума зображено переважно у містичній площині. Окрім того, кінцевим пунктом подорожі героя стало відвідування мусульманських святинь, розташованих на території анатолійської частини Туреччини. Поява в романі духовного наставника, мюршида, для головного героя Мето є ще однією яскравою ознакою містичного твору літератури Тасаввуфу, до якої звернувся Метін Качан. Мюршидом Мето, що став на містичний шлях духовного пошуку та самовдосконалення, виступає Фахрі Баба. Останній благословляє Мето на подорож, коли той сідає за кермо автомобіля. Описуючи приготування до подорожі, що змінить життя героя, оповідач-автор звертається до читача.

Метін Качан, використовуючи подібну наративну техніку нової літератури "Нью Ейдж", уже вкотре претендує на звання автора-постмодерніста. Показовою щодо цього може стати наступна цитата з твору: "Зараз відбувається приготування в дорогу, і далі розповідатиметься про подорож. Тоді й побачимо, що це життя, урочиста умовність, у якій людина розчиняється та губиться, готує нам авантюрну пригоду. А може, навпаки, містичне провидіння творця, що породжує в серцях промінь надії" [5, с. 19].

Важливою деталлю, що є підтвердженням серйозного рішення героя стати на шлях пізнання через конкретну ніби й матеріально змальовану подорож, стало знищення власного паспорта: "він жбурнув паспорт у прірву, що недалеко від в'їзду на міжміську трасу" [5, с. 15]. Дія героя є цілком виправданою, адже його містична подорож відбувається поза часом, вона – ірреальна. Знаходимо алегоричне підтвердження в тексті роману: "Справжня краса – це краса, що не співвіднесена із часом. Тому я йду в далечінь із бажанням та наполегливістю проникнути в її світло" [5, с. 66], а мюршид героя дає коментар його вчинкам, наперед пишаючись успіхом свого учня на містичному шляху: "Мето, незважаючи на шалений тиск потворного начала душі, почав з успіхом приборкувати його та перейшов на вищий щабель духовного становлення" [5, с. 47].

Цей вимір роману, у якому герой веде роздуми про духовні категорії вічного, прекрасного чи відносності часу, "оздоблений" містичними елементами ісламу – "романтичне літературне панно", писала літератор Ілдіз Еджевіт [4, с. 37].

Окремі розділи роману, що описують конкретну подорож географічними місцями Туреччини, містять різкі переходи в ірреальну площину твору. Метін Качан створює по-справжньому містичну атмосферу. Так, Мето знайомиться з художником, наділеним надприродними здібностями, він постає перед героєм кожного разу в новій іпостасі, з різних часових проміжків історії людства. А Мето, доторкнувшись до магічного камінця, також має можливість викинути зі свого тіла накопичену негативну енергію та набуті неймовірних магичних можливостей. Письменник звертається в такому контексті до магичних створінь минулого: божеств, янголів, демонів. У романі постійно згадуються піраміди Хеопса та окремі історії старого Єгипту, фігурує єгипетський бог Ра, янголи зі стародавніх вірувань Харут та Марут [5, с. 11]. Однак не слід забувати, що ісламська традиція та містицизм є основним композиційним елементом твору. На противагу попередньому роману "Важкий роман", у якому герой Саліх не може подолати ниці

бажання та залишається жити у тенетах своєї похоті, Мето, герой роману "Горіх вісім", стає на шлях правдивого мусульманина. Літературознавець Ілдиз Еджевіт переконана, що останній роман Качана написаний під впливом зміненого авторського світогляду, переоцінки цінностей [4, с. 37]. Релігійна атмосфера твору підсилюється низкою молитов, висловлювань – іменем Аллаха [5, с. 19, 58], звершенням намазів у мечетях [5, с. 58], зверненням до імен ісламських духовних лідерів, святих, [5, с. 33, 55–56], Діви Марії [5, с. 38].

Життя в романі – це гра. Роман починається з гри "зіпсованого телефону" [5, с. 9], "хованки" [5, с. 11]. Світ у творі зображено як гра-випробування: пройдеши випробування успішно – відкривається шлях у вічність. Звернемося до настанов мюрида героя, що розповідає про містичний шлях духовного вдосконалення людини: "Довге випробування, яке проходив ти весь час, від народження, вичерпане, зараз тебе очікує новий водоспад, в який ти зануришся, як у ліжку, він назавжди стане твоїм духовним єством" [5, с. 33]. Релігійні доктрини ісламу ввійшли до тексту твору: "Ці тіла промиті мільйонами тон спиртного, для того, щоб очиститися за скоєні гріхи, будуть роками битися в конвульсії на сухій землі (...) свої численні борги вони сплатять розкаянням" [5, с. 20].

Пізнання світу змінює героя. Причиною цього стало кохання Мето. Власне, роман "Горіх вісім" – це твір про кохання, кохання до Бога. "Бути закоханим означає мати можливість поцілувати руку Всевишнього, протягнувши на землю зі Всесвіту" [5, с. 17]. Кохання ж для вчителя Фахрі Баба – це "найвищий та найскладніший для досягнення ступінь самовдосконалення, якщо Мето відійде у інший світ" [5, с. 20]. Героїні, як згадувалося раніше, уособлюють у романі сексуальний потяг, прив'язаність до матеріального світу, що суперечить устремлінням Мето, тому й постають у негативному світлі. В одному з епізодів роману головний герой, що піддався черговій спробі спокуси, вигукує: "Нехай прокляте буде це тілесне кохання" [5, с. 82].

Роман "Горіх вісім" – це глибоко песимістичний твір, як і будь-який роман епохи "Нью Ейдж". Головний герой Мето постійно перебуває у стані внутрішнього невдоволення, він відчуває ненависть до всього земного, але водночас не може позбутися його. Наприкінці твору помітна спроба автора надати нарації оптимістичних нот через опис перемоги духовного начала душі Мето над матеріальним та перші спроби пізнати істину, однак загальне враження від роману дає підстави охарактеризувати його як твір депресивно-кризовий. Любов та депресивна криза постають у романі антагоністичними образами. Коханою для Мето стає природа, життя, що не зазнало згубного впливу матеріального світу, персонаж підбирає для неї свої імена – Бахар, Чігдем, Хаят (у турецькій мові це жіночі імена, що у свою чергу перекладаються як "весна", "роса", "життя"). Природа з жіночими іменами у творі набуває алегоричного образу жінки з матеріальним тілом. Мето постійно марить надуманою коханою, звертається у своїх роздумах до неї, скрізь бачить її образ, "світле чоло, з виразом постійної підозри у зраді" [5, с. 72]. Привертають увагу коментарі автора, якими він постійно нагадує читачеві про свою присутність у творі: "Ось таким коханням прив'язав він себе до Бахар, Халат та Чігдем" [5, с. 89]. Вражають мовні засоби твору: автор алегоріями природи передає почуття героїв, спокій життя, розповідає про "спогоди апельсина, що прочитуються з його фривольної посмішки, параною банана, що тривала надто довго, нескінченні бажання суниці" [5, с. 72]. Поняття кохання в автор-

ській уяві асоціюється з гармонією, порозумінням. Метін Качан для опису почуттів використовує, знову ж таки, алегорії, взяті з природи: "Коли розмах крила чайки утворює з небосхилом єдину дугу, коли зав'язується дружба між вітром та холодом, а вогонь стає другим квітцем" [5, с. 17]. Оновлене життя Мето, метою якого є прагнення стати частинкою Всевишнього, розчинитися у всесвіті, Фахрі Баба називає "білим життям" [5, с. 52].

На початку твору головний герой потрапляє до в'язниці і, відбувши покарання, виходить просвітленим, що досить символічно, адже за філософією суфізму, життя є в'язницею.

Звернімо увагу на авторський коментар: "У ту хвилину він досяг янгольської весни, знайшов магічного птаха Зюмрюданка" [5, с. 90].

Епіграфом до роману є слова самого Метіна Качана: "Дні, що минули у мріях". У романі більше вигадки, аніж реального життя, загальна атмосфера його романтична. У центрі твору особистість та її внутрішній світ. Реальне переплетене з ірреальним. Метін Качан використовує модерністське уявлення про час. Справді, твір, що починається алегоричною грою, переходить у фантазію, мрію. "Фантазія та реальність, побратавшись, взяли за руки" [5, с. 16]. Текст роману позбавлений часової послідовності. Досліджуючи категорію часу в романі, літературознавець Ілдиз Еджевіт думками героя наголошує на таких спостереженнях: "Мені не зрозуміти часові поняття теперішнього, минулого чи майбутнього, я живу у часі, що мені подобається", відтак час романів – це час мрій героїв, час їхнього ірреального життя" [4, с. 39].

Зосередження на внутрішньому світі людини спонукає до помітних зрушень у традиційному хронотопі "минуле-теперішнє-майбутнє". Сам автор міркує: "Я завжди хотів жити, відчувати наївну прострацію. Та коли у людини з'являється відчуття часу, складається враження, ніби справжній час зникає взагалі. Ось чому я лаштую з часом іронічну гру" [3, с. 347]. Цим спричинена відсутність у всіх романах реального часу. Згадаймо цитату з роману: "Незважаючи на монотонний плин часу, ми наситилися ним так, наче приготували п'ятеро курей і поїли їх" [5, с. 85]. Оригінальною є спроба письменника перетворити час на матеріальну категорію – "зробити час реально зримим та відчутним" [5, с. 13]. А коли час стає неістотним, автор характеризує його так: "Минув час без змісту та без імені" [5, с. 17]. Метін Качан називає час "поняттям, про яке й досі нічого невідомо" [5, с. 22].

Метін Качан використовує в тексті низку алегорій та символів. Ілдиз Еджевіт виділяє такі: "корабель", "дорога", "дельфін", "вісімка", "чуттєві ваги серця", "буря", "гра", "кохання", "мрія", "сон" [4, с. 39]. Особливістю сучасних нарацій є назва. Як правило, вона обирається автором відповідно до тематики твору, містить натяк чи розкриває головну думку. Однак сучасні нарації відрізняються тим, що назва, зазвичай, не має нічого спільного з власне текстом. Наприклад, назва уже класичного постмодерністського роману "Ім'я троянди" Умберто Еко не відповідає змісту твору. Подібна ситуація й з романом Метіна Качана "Горіх вісім", якщо не брати до уваги друге слово назви роману, тобто "вісім". За містичними теоріями ісламу, вісімка має містичний вимір. З історії ордену Бекташі залишилася відомою фразеологічна одиниця "літати вісім разів". Слово "літати" асоціюється з раєм, а вісімка, відповідно, є числом раю. До речі, названа фразеологічна одиниця зустрічається і в поезії Юнуса Емре [6, с. 311]. Сам автор характеризує магічне число як "sersem sekiz" ("божевільна вісімка") [5, с. 52]. Особлива увага автора до кольорів. Так, фіолетовий уособлює містичний світ, кольором просвіт-

лення, класично, є білий колір, червоний – колір еротики та матеріального світу. Автомобіль, на якому вирушає Мето в дорогу, кольору гнилої вишні, а коли виходить на фінішну пряму – його авто стає білого кольору. Відбулося очищення. Уважний читач і сам віднайде у тексті авторське декодування кольорів: "зарозумілий червоний", "нерішучий жовтий", "соромливий зелений", "розумний білий" [5, с. 17].

Для Метіна Качана властива карнавалізація оповіді, основні ознаки якої виявляються в "центробіжній силі мови", "веселій відносності речей", участі в дикому гармидері життя, іманентності сміху, плюралістичному сприйнятті світу [7, с. 58]. Плюралізм нарації, у свою чергу, розкривається у використанні різних, відмінних літературних прийомів при написанні романів.

На сторінках романів письменники звертаються до роздумів про літературну стратегію чи до критичного аналізу власної нарації, іронічно демонструють ігнорування тих чи інших технік, наповнюють свою прозу коментарями стосовно наративних елементів, звертаються до метафоричних засобів та елементів кодування, системи символів.

Проведений аналіз показав, що "Важкий роман" написаний у фантастично-міфічній манері з елементом казки, тож його неможливо віднести до жодної зі стильо-

вих течій турецької літератури. Твір вирізняється новим світобаченням та унікальною інтерпретацією життя простотоліду, геджеконду. Метін Качан – чи не перший із прозаїків, хто звернувся до мови народу як до мистецтва, що заслуговує на особливу увагу. Сміливо поєднавши лексику аргі з фантастичним елементом, він творить мову, наповнену надреальними образами. Останній його роман "Горіх вісім" – це алегорично-символічний твір з елементом ісламського містицизму, тобто суфізму. Письменник розкриває не лише духовний стан людини з розірваною свідомістю, а й головні тенденції суспільного життя другої половини минулого століття.

Застосування таких наративних засобів, як авторська маска, архетипізація образів, інтертекстуальні ремінісценції, міфологічні, коранічні та літературні алюзії, поліфонічність і метанаративність романної структури, дає підстави віднести "Горіх вісім" та "Важкий роман" до постмодернізму.

1. Kabaklı A. Türk Edebiyatı. – İstanbul, 1966. 2. Kaçan M. Ağır Roman. – İstanbul, 2003. 3. Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi: Haz. M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, Z. Kerman C. III, – İstanbul, 1979. 4. Ecevit Y. Metin Kaçan'dan bir "New Age" Romanı: "Findik sekiz" // Varlık. – 1998. – № 1094. 5. Kaçan M. Findik Sekiz. – İstanbul, 2002. 6. Erhat A. Mitoloji Sözlüğü. – İstanbul, 1997. 7. Bakırcıoğlu N. Başlangıcından Günümüze Türk Romanı: Yıllara Ve Yazarlara Göre Romanımızın Tarihi. – İstanbul, 2001.

Надійшла до редколегії 01.09.06

М. Івахненко, асист.

КЛАСИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЯПОНСЬКИХ КАЗОК

Розглянуто проблему поділу літератури на роди, жанри та жанрові різновиди та визначення казки як жанру, визначено необхідність вивчення казки та чіткої її класифікації, проаналізовано поділ казки на жанрові різновиди, запропонований європейськими та японськими дослідниками.

The article touches upon the problem of classifying literature by form, genre and subgenre. The article considers folk tale classifications given by both European and Japanese researchers, analyses advantages and disadvantages of those classifications. States on necessity of folk tales researches and their clear and accurate classification.

Казки різних народів, часом географічно віддалених та таких, що сформувались у різний час, інколи вражають нас своєю подібністю. Згадаймо казку "Про дідову дочку і бабину дочку", "Котигорошка", "Летючий корабель", "Царівну-Жабу", "Кривеньку качечку" та багато інших. Здається, що це одна й та ж сама казка, у якій оповідач лише змінив імена героїв, їх помічників та зовнішнє оточення. А часом буває, що не міняється майже нічого. Власне кажучи, це подібність жанрових різновидів казки та її сюжетів. Таку схожість жанрових різновидів казки та її мотивів у багатьох народів пояснювали по-різному, існували школи, які дотримувались того чи іншого погляду. Зокрема, видатний російський дослідник фольклору Олександр Афанасьєв стверджує, що всі казки індоєвропейських народів створювались на мотивах, що лежать в основі поглядів арійського народу на природу. Окрім того, дослідник висуває припущення, що саме в цю давню арійську епоху було вироблено головні типи (або ж жанрові різновиди) казкового епосу, і що їх рознесли в різні боки племена, що розділились [1, с. 28].

Однак схожі жанрові різновиди та мотиви спостерігаються не тільки в казках індоєвропейських народів. Надзвичайно подібні явища (у будь-якому разі зовнішньо) спостерігаються і в японських та українських казках. Так, українську "Кривеньку качечку" можемо порівняти з японською "Вдячною журавкою", "Котигорошка" з "Момотаро" тощо. І тут важливо додати, для чого потрібно займатись дослідженням народних казок і, зокрема, їх класифікацією. Можна назвати кілька причин. Це і цікавий, часом авантюрно-романтичний сюжет казки, і вивчення впливу народної казки на літературу, і застосування казки для виховання дітей у школах чи дитсадках тощо. Однак, як зазначає японський дослідник Сакураї

Токутаро, у вивченні казки найважливішим є дослідити її походження від того чи іншого міфологічного мотиву, прослідкувати її розвиток, як вона потрапляла до різних народів, як змінювалась залежно від "території осідання", якою вона дійшла до нас і, врешті-решт, за рахунок остаточних її версій у тому чи іншому фольклорі вивчити культурні та соціальні особливості народу [8, с. 262–263]. До твердження дослідника можна додати лише одне. Дуже цікаво і важливо дослідити звідки почався поділ казки на так звані жанрові різновиди, із чим це було пов'язано і чим пояснити практично однаковий поділ цього фольклорного жанру у різних народів світу.

Видатний російський учений-фольклорист Володимир Якович Пропп у праці "Морфологія чарівної казки" зазначав, що "правильна класифікація – один із перших шаблів наукового опису. Від правильності класифікації залежить і правильність подальшого вивчення" [4, с. 8]. Окрім того, дослідник застерігає, що класифікація казки надзвичайно важлива ще й тому, що об'єднання в один розряд різних гетерогенних явищ призводить до подальших помилок. А тому необхідно прагнути до правильного об'єднання споріднених казкових утворень [5, с. 45]. І як стверджує польська дослідниця Стефанія Скварчинська, будь-який твір, чи літературний, чи фольклорний, завжди створений у якомусь жанрі, тому що це форма його існування [3, с. 11]. А Нонна Копистянська відзначає, що існує багато прикладів того, як через недостатню увагу до жанрових особливостей твору дослідники і критики давали йому невідповідну оцінку та виставляли до нього невинуваті вимоги [3, с. 12].

Таким чином, досліджуючи казки, надзвичайно важливо чітко визначити та розмежувати її жанрові різновиди. Адже, як стверджував Володимир Пропп, різні види (або

ж жанрові різновиди) казки різняться "не тільки за зовнішніми ознаками, характером сюжетів, героїв, поетикою, ідеологією тощо; вони можуть виявитись абсолютно різними і за своїм походженням, і за історією, і вимагати різних прийомів вивчення". І саме тому правильна класифікація має першорядне наукове значення [5, с. 45]. Однак, незважаючи на те, що поділ за жанрами стосується всього мистецтва, варто визнати, що не завжди легко провести такий поділ і визначити жанр твору [3, с. 11]. Особливо з огляду на те, що, як вважають деякі дослідники, проблема жанру досі не вирішена. Традиційним вважається поділ на три **роди**, запропонований ще Аристотелем: епос, лірику та драму, хоча деякі дослідники називають їх жанрами. Наступною ланкою поділу є **жанр** або **вид**. Далі, відповідно, **жанровий різновид** або **жанр** [3, с. 14]. Так, Я. Янчуновський вживає термін "вид" замість "жанр" і "жанр" замість "жанровий різновид". А, наприклад, Г. Поспелов на противагу традиційно прийнятому поділу виділяє національно-історичний, романтичний та етологічний жанри, і вважає, що казка, разом із поемою та оповіданням, є не жанром, а формою вираження жанрового змісту [3, с. 15]. Анатолій Ткаченко, у свою чергу, відносить казку до жанрів епосу [7, с. 83], Олександр Галич – до малих епічних жанрів [2, с. 282].

Однак у 1975 р. С. Крижанівський закликав зважати на найбільш прийнятну термінологію: для першої ланки поділу – літературний рід, для другої – жанр, для третьої – різновид [3, с. 16]. Нами також взято за основу визначення казки як епічного жанру, що поділяється на жанрові різновиди. Що ж до жанрових різновидів казки, то тут також виникає багато проблем та питань, ця тема також вимагає докладного дослідження із заглибленням у релігію та культуру обох народів. Володимир Пропп вважав, що в російській науці не існувало загальноприйнятої класифікації казок. Причиною цього дослідник називав те, що ще не знайдено вирішальної ознаки, яку можна було б покласти в основу такого поділу [5, с. 45].

У цій статті спробуємо викласти основні жанрові різновиди казки, запропоновані дослідниками в різний час. І хоча їх не можна вважати досконалими та остаточними, але дослідниками було проведено величезну роботу, результати якої значною мірою вплинули на розвиток фольклористики загалом і дослідження казок зокрема. І ми не можемо заперечувати їхнє значення для науки, навпаки, проаналізувавши зазначений вище поділ, можна додати своє бачення цієї проблеми і на основі існуючих варіантів, пропонувати нові розробки.

Найбільш звичним поділом казок на жанрові різновиди Володимир Пропп називає класифікацію, запропоновану В.Ф. Міллером, а саме: на казки з чарівним змістом, побутові та про тварин. Він по суті збігається із запропонованим міфологічною школою – міфічні казки, про тварин та побутові. На перший погляд, зазначає дослідник, така класифікація видається абсолютно правильною, однак при докладнішому аналізі виникають деякі зауваження. Зокрема, у чарівній казці велику роль відіграють тварини. Чи не можна тоді такі казки відносити до казок про тварин? І чи немає у казках про тварин помітного елементу чарівності? Так, наприклад, Олександр Афанасьєв казку про рибалку і золоту рибку відносив до категорії казок про тварин [4, с. 8]. У той же час класифікацію Афанасьєва Володимир Пропп називав кращою з уже наявних спроб. Згідно із цією класифікацією поділяються казки: 1) про тварин (сюди автор класифікації відносить і деякі казки про предмети, наприклад "Пухир, соломинка і лапоть"); про рослини ("Ріпка"), про стихії ("Мороз, сонце і вітер", "Сонце, місяць і ворон") тощо; 2) чарівні, міфологічні, фантастичні; 3) билинні ("Ілля Муромець і Соловей Розбійник", "Василь Буслаєвич", "Альоша Попович" тощо); 4) історичні

сказання (про Козака Мамаю, Олександра Македонського тощо); 5) новелістичні або побутові; 6) бувальщини (зокрема розповіді про мерців, відьом, лісовиків тощо); 7) народні анекдоти; 8) надокучливі; 9) приповідки

Якщо передивитись цю класифікацію з огляду на те, що історичні сказання, перекази билин та бувальщин не належать до жанру казки, а надокучливі казки та приповідки хоч і не є власне казками, але дуже близькі до них, то ми зможемо чітко виділити такі категорії Афанасьєва: 1) казки про тварин; 2) чарівні казки; 3) новелістичні казки. Таким чином, Афанасьєв не виділив лише один тип казок, що був класифікований значно пізніше – а саме кумулятивну казку або казку з ланцюжковою структурою, на зразок "Колобка" [5, с. 47].

У 1910 р. представник фінської історико-географічної школи у фольклористиці Антті Аарне написав "Покажчик казкових типів", де зробив детальнішу класифікацію, розрізняючи казки: 1) про тварин; 2) власне казки (чарівні); 3) анекдотичні [5, с. 267–269].

Дещо додавши до класифікації Аарне, своє бачення запропонував і Стів Томпсон. Він виділяє такі типи казок: 1) про тварин; 2) чарівні; 3) анекдотичні; 4) без закінчення [8, с. 269–270].

Володимир Пропп, значною мірою базуючись на роботах Олександра Афанасьєва і лише дещо доповнивши класифікацію дослідника, виділяв такі жанрові різновиди казки: 1) чарівні; 2) кумулятивні; 3) про тварин, рослини, неживу природу і предмети; 4) побутові або новелістичні; 5) небилиці; 6) надокучливі.

Російська дослідниця В.Є. Померанцева запропонувала такий поділ казки на жанрові різновиди: 1) про тварин; 2) чарівні; 3) авантюрно-новелістичні; 4) побутові.

Наводячи приклади класифікації жанрових різновидів японських казок, у першу чергу необхідно звернутись до робіт японського фольклориста, одного з найбільших дослідників як фольклору загалом, так і казки зокрема, Янагіда Куніо. А також, звичайно, до Секі Кейго, сучасного дослідника японських казок, чий праці відіграють неабияку роль у процесі розвитку японської фольклористики.

Янагіда Куніо зазначав, що створюючи свою класифікацію, він опирався на попередню, уже існуючу, розроблену Аарне та Томпсоном. Однак при цьому дослідник вказував на необхідність урахувувати особливості японської казки. Мотивував дослідник це тим, що казки виникають із міфів, і поступово, відкидаючи одні риси і набуваючи інших, перетворюються у казку, зберігаючи колорит, властивий саме тому народу, з міфології якого вони виникли. Таким чином, Янагіда виділяє лише два великі жанрові різновиди японських казок [8, с. 270–271]: 1) із завершеною структурою (власне казки) – цей жанровий різновид містить мотиви чарівного народження, чарівного шлюбу (чарівних наречених), пригоди двох братів (сестер), подолання труднощів, тварин-помічників, сили слова, сили розуму тощо; 2) з незавершеною структурою – до цієї категорії дослідник відносить анекдотичні казки, казки про привидів та мотив пасербиці (пасинка).

Секі Кейго також розробив власну класифікацію жанрових різновидів казки. Він розрізняє такі казки: 1) про тварин; 2) власне казки, до яких належать мотиви чудесного народження, чудесних наречених, двох братів (сестер), падчериці (пасинка), переходу в інший світ, тварин-помічників тощо; 3) анекдотичні; 4) без закінчення; 5) решта [8, с. 272–275].

Варто звернути увагу на останній пункт класифікації, який відсутній у роботах дослідників казок – на "решту казок". Сюди автор класифікації відносить ті оповіді, які за своїми ознаками знаходяться між легендою та казкою, а також ті, у яких важко провести межу між казкою

та буддійською казкою-притчею сецува і які не можна зарахувати до зазначених вище категорій.

Окрім зазначених вище класифікацій, запропонованих японськими вченими-фольклористами, не можна оминати увагою і поділ японських казок, запропонований видатним російським японістом В. Мендріном у його передмові до збірки казок, укладеної Садзанами Сандзін. Дослідник пропонує таку класифікацію:

1. Міфічні казки (такі як "Восьмиголовий змії", "Заєць і крокодили" та "Таманої"). На думку дослідника, казки цієї групи відображають деякі моменти японської міфології. Деякі міфи, що фігурують у цих оповідях, передаються так, як вони записані у найдавніших літературних пам'ятках Японії – "Кодзікі" та "Ніхонгі".

2) Легендарно-історичні казки ("Момотаро", "Іссумбоші", "Ушівакамару" тощо). До цієї групи дослідник відносить казки, у яких відображаються події, що відбувалися насправді, однак без подробиць та імен. Так, Мендрін зазначає, що у житті того часу головне місце займала боротьба із сусідами. "Викрадення жінок, розкрадання майна, і, можливо, навіть людоджерство були занадто значними фактами, щоб народна пам'ять могла про них зовсім забути". Ці події знайшли своє відображення в казках як боротьба з анциболотами, чортами та іншим уособленням зла.

3) Релігійно-етичні казки ("Помста Краба", "Качі-качі-яма", "Дід Ханасака", "Дзеркало Мацуяма" та ін.). До цієї групи належать казки, що не мають нічого спільного з міфологією чи історією і які стосуються виключно внутрішнього духовного життя людини, її світобачення. У цих казках відображаються моральні принципи, якими живе народ.

4) Казки без певного визначеного характеру ("Кобуторі", "Щасливий чайник" та "Урашіма Таро"). Дослідник стверджує, що казки цієї групи – це просто легенди, створені з певного приводу (6, с. VII–XV).

Таку класифікацію навіряд чи можна назвати науково обґрунтованою, оскільки Мендрін відштовхувався не від структури та формул казки, функцій героїв, а вдавався до етико-історичних принципів поділу, тобто він керується тим, що відображається в казці – міфологія, релігійні переконання чи історичні події тощо. І, незважаючи на свою новизну, така класифікація не може не викликати певних зауважень. У першу чергу те, що у всіх чотирьох типах, виділених дослідником, присутні казки, які можна віднести до чарівних. Це і "Таманої" та "Восьмиголовий

змії" з категорії міфічних казок, і "Момотаро" та "Іссумбоші" з легендарно-історичних, і "Дід Ханасака" з релігійно-етичних, і "Урашіма Таро" з останньої категорії без визначеного характеру. Саме тут і постає зауваження Володимира Проппа щодо відсутності чітких критеріїв, за якими має відбуватись класифікація казки.

Ми розглянули основні варіанти поділу казок на типи або жанрові різновиди. Однак, як зазначав Володимир Пропп, чіткого розподілу на типи фактично не існує, такий розподіл дуже часто є фікцією. Але якщо типи й існують, то вони лежать не у тій площині, як це прослідковується, зокрема, у Аарне, а у площині структурних особливостей подібних казок [4, с. 11].

Окрім того, розглянувши принципи класифікації жанрових різновидів казки різними дослідниками, можемо перекоонатися, що всі вони надзвичайно схожі. У кожній із наведених вище класифікацій (як у докладних, так і у більш загальних) обов'язково присутні три основні типи казок: чарівні, казки про тварин та побутові. Таким чином, ми знову звертаємось до поділу, запропонованого В.Ф. Міллером. На нашу думку, його можна вважати найпростішим і базовим, і приймати за основу при дослідженні японських та українських казок. Що ж до зауваження Володимира Проппа про чарівність у казках про тварин та важливу роль тварин у чарівних казках, то можна припустити, що жанр казки сам по собі передбачає значний елемент чарівності, присутній не тільки у казках про тварин, а й у побутових, жартівливих та інших жанрових різновидах. Однак можемо дійти висновку, що, незважаючи на роботу проведену видатними фольклористами та літературознавцями, проблема класифікації казок досі залишається актуальною і вимагає подальшого дослідження.

1. Афанасьев А.Н. Поэтические воззрения славян на природу : В 3 т. – М., 1995. – Т. 1; 2. Галич О., Назарев В., Васильев Е. Теория литературы : Пособие. – К., 2001; 3. Копилянська Н.Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : Монографія. – Л., 2005; 4. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки / Комментарий. Е.М. Мелетинского, А.В. Рафаевой; Сост., науч. ред., текстолог. коммент. И.В. Пешкова. – М., 1998; 5. Пропп В.Я. Русская сказка. – М., 2005; 6. Садзанами Сандзін. Нихон мукаси банаси: Сказания древней Японии / Пер. с яп. и примеч. В.М. Мендрин. – М.: СПб., 2000; 7. Ткаченко А.О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства : Підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. – К., 2003; 8. 桜井徳太郎 (1996) 「昔話の民俗学」講談社.

Надійшла до редколегії 03.10.06

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

3. Алієва, асист.

У ЗВИЧАЇ – БЕЗСМЕРТЯ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОГО НАРОДУ

На рідкісних матеріалах, зокрема, видані за редакцією українського орієнталіста Льва Лопатинського "Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа" та книзі А. Кримського "Перський театр, звідки він узявся і як розвивався" досліджено низку цікавих азербайджанських народних звичаїв і традиційних свят. З цієї теми наводяться багато думок зазначених вчених, а також одного з редакторів "Сборника для описания местностей и племен Кавказа" М. Міропієва.

On the basis of rare early printed books, in particular publication edited by the Ukrainian orientalist Lev Lopatinskiy – the "Collection for Caucasus areas and tribes description" – and book written by A. Krymsky – "The Persian theatre: where it originated from and how it was developing" – a number of Azerbaijan national customs and traditional holidays is researched. In the article there are also thoughts by one of the editors of the "Collection for Caucasus areas and tribes description" M. Miropiyev given.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група мають свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Це стосується й вельми оригінального і самобутнього азербайджанського наро-

ду – народу, душа якого зріла в оточенні едемської краси й гармонії неба з землею.

Але звичаї – це не відокремлене явище в житті цього надивовижу мужнього з витонченою красою етносу. Це – втілені у рухах танцю і дії світовідчуття, світо-

© 3. Алієва, 2007

сприймання та взаємин між окремими людьми. А взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру народу, що, у свою чергу, стимулює процес зріння народної творчості, яка нерозривно зв'язана зі звичаями народу. А звичаї народу – це ті прикмети, за якими розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому.

Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенародних справах. Звичаї, а також мова – це ті найміцніші елементи, що єднають окремих людей в один народ, в одну націю. Вони виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу.

В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає світом, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу. Серед азербайджанського народу існує повір'я, що від тих батьків, які не дотримуються національних звичаїв, народжуються діти, які стають вовчуками.

Попри те, що азербайджанці і українці мають багато спільного, існує й чимало відмінних рис. Це пов'язано, насамперед, із функціонуванням мусульманської релігії, що правда – специфічних відгалужень: суннітська і шиїтська.

"Незважаючи на те, – пише один з редакторів "Сборника для описания местностей и племен Кавказа" М.Міроп'єв, – що ми, росіяни, більше п'яти століть живемо поруч з мусульманами, наша російська освічена публіка досить мало знає про них, а ще менше – про те їхнє релігійне відгалуження, що зветься шиїтизмом; а, між іншим, це досить-таки своєрідний і оригінальний світ зі своїм особливим релігійним світоглядом та повір'ями, особливим складом розуму, обрядами і звичаями, особливим життям, що так несхоже на наші християнсько-європейські форми" [1, с.188].

Метою журналу було ознайомлення росіян з тим шиїтським святкуванням, яке в них зветься "шахсе-вахсе" і згуртовує між собою мусульман-шиїтів. Як зауважує редактор, цим святкуванням мусульмани-шиїти різко вирізняються із загального мусульманського світу, розпалюючи в собі фанатизм як проти суннітів, так і проти прихильників іншої віри. Немаючи можливостей знайти собі відповідну розрядку, він проявляється в диких криках натовпу, що озлоблений бійкою у власні груди та в пролиттях власної крові. Представники інших віросповідань, спостерігаючи за таким неприємним дійством, тікали, куди очі гляділи. Беручи до уваги те, що звичай "шахсей-вахсей" – це суто народний звичай, він не базується ні на Корані, ні на шаріаті, а свідомими мусульманами засуджується і по можливості забороняється.

Перш, ніж перейти до аналізу святкування Омарової загибелі, у цьому дослідженні ми спробуємо детально зупинитися на окремих звичаях мусульман-шиїтів.

Вимоги шиїтсько вчення зводяться до наступного:

1.Кожний шиїт зобов'язаний сповідувати "усулуддін", тобто корінь віри, добросовісно виконувати "фіруддін" – розгалуження "усулуддіна", що складається з п'яти догматів: 1. Бог – Єдиний; 2.Бог післав 24 тис.пророків, останній з яких – Мохаммед; 3.Імамів (тобто послідовників Мохаммеда), яких потрібно визнавати. Це перший – Алі і останній – Мехті Сагібеззаман (володар світу). Згідно з повір'ям шиїтів, Мехті живе, але його ніхто не бачить. Він кочує всіма частинами світу і у випадку його відсутності світ давно загинув би. З'явиться він на очі людям, коли "жовтий невірний" (Сарі Кафір) завоює Мекку. Мехті знищить кяфурів, відновивши мусульманство. Оповіді про жовтого Кафіра і завоювання

ним Мекки слід вважати легендою. Адже у священних книгах шиїтів визнають наближення страшного суду як появу, з одного боку, "Дедджала", а з другого – "Мехті" (Месхі). Останній, розбивши "Дедджала", перетворить усіх володарів земної кулі в одне стадо, а сам стане єдиним пастирем того стада; 4."Міад"- віра в загробне життя та відплата на Страшному суді; 5.Вірування в "адл", тобто в справедливість Бога.

"Фіруддін" складається з виконання щоденного намаза, постів тощо.

Намаз – мусульманська щоденна молитва, що супроводжується різними рухами, наприклад, прикладанням рук до вух ("ніет"),спогляданням через плече ("саяля"), лежанням ниць ("сячда") тощо. Строго виконання всіх цих рухів та молитовних формул мусульмани мотивують тим, що у звичному стані правовірний не має права наближатися до Аллаха. Намазу передують обмивання ("тарат-кердеш"). Шиїти здійснюють намаз тричі на добу (вранці, опівдні та ввечері), а сунніти – п'ять разів.

Широкого розповсюдження набула на сторінках збірника історія багатьох мусульманських свят, зокрема – новруза, паломництва до Мекки, свята вогнепоклонників тощо. Останнє розповсюджене досить широко, про що розповідає популярна легенда. Жив, мовляв, цар вогнепоклонник, який звелів своїм підлеглим у день новруза, коли сонце вступає в знак овна, зодягтися у все нове., як і сам володар. Переодягнувшись він і сам вийшов до народу, який зустрів його викриками: "Наш новруз, вітаємо тебе!" З цих пір, як мовиться, і почався звичай зустрічати "новруз", тобто Новий рік.

А за чотири тижні до "новруза-байрама" щовівтірка вечорами розводять на плоских дахах багаття – своєрідний язичницький звичай. Під вечір останньої середи роблять закупки: кишмиша, горіхів, пшати і готують плов. Перед цим, вранці жінки набирають воду з семи млинів і купуються. Вдень їздять верхи на конях, піднімають надгробне каміння старих могил тощо, щоб відвернути від себе біду і щоб до останньої середи наступного року чоловіки не хололи до них у своїх почуттях, кохали їх і більше не одружувались.

8-го березня збираються в домівках, очікуючи вступу сонця в знак овна ("тахвіля"). Присутні тримають у руках золото і срібло, щоб Новий рік був щедрим на ці коштовності. Приносять також посудинку з водою, в якій плаває риба. Момент "тахвіля" настає тоді, коли риба починає метушитися у воді. Тоді починають стріляти, пускати ракети, вітати один одного тощо. Протягом "тахвіля" мулла читає молитви і дує в посудинку з шафранною водою. Цю воду наступного дня він по краплині роздає народові, примовляючи: "Пий і до наступного новруза не помреш, тебе не вкусить ядовита комаха" тощо.

Найбільш знаменною подією в житті кожного мусульманина є його подорож до Мекки, щоб поклонитися гробові Магомета. Це його мрія і водночас – вищий подвиг, який він може здійснити під час земного життя і який забезпечить йому вічне блаженство у майбутньому. Відвідини вічного міста він заслуговує прощення усіх гріхів. Яким би бідним не був мусульманин, він вважає своїм обов'язком поклонитися гробу великого пророка. А якщо з яких-небудь причин йому не пощастило зробити це, він заповідає своєму синові здійснити цей подвиг.

Оскільки подорож до Мекки пов'язана з небезпеками, то богомольця-мусульманина перед дорогою супроводжує думка про смерть. Тому, перш ніж податися в дорогу, він забезпечує матеріально свою сім'ю, доручаючи опікуватися нею близьким родичам. На випадок його смерті дружина має право вийти заміж за близького родича чоловіка. Мусульмани ставляться до сім'ї такої людини, – пише Лев

Лопатинський, – з великою повагою, а вона після повернення з подорожі отримує почесний титул "хаджі", тобто священної людини. Повернувшись з подорожі, мусульманин вдруге "одружується" зі своєю дружиною.

Багато уваги в "Сборнике материалов для описания местностей и племен Кавказа" присвячено шиїтському святу "Омер-кошан" ("День Омарового вбивства"), тому самому святу, про яке свого часу написав розвідку А.Кримський разом зі своїм учнем – Миколою Левченком "Перський театр, звідки він узявся і як розвивався" (К., 1925), приділялася велика увага.

Події, що трапилися свого часу у місяці магаррамі на 61 році життя Мухаммеда, коли він тікав від переслідування з Мекки в Медину, мають тісний зв'язок з пануванням халіфатів. Факти, викладені в статті, мають історичне забарвлення, згадка про які переповнена серед мусульман-шиїтів і супроводжується кровавим самобичуванням протягом перших десяти днів магаррама. "Зразу після смерті Мохаммеда (7 чи 8 червня 632 року), – значиться в статті, – постало різке протистояння між його прибічниками та впливовими послідовниками щодо його наступника, і можна допустити, що ще в той час був закладений зародок майбутнього нещастя, з якого згодом виросло стільки міжусобиць та війн серед правовірних мусульман, що стало причиною подальшого розповсюдження ісламу та поділу на дві частини: на більшість – суннітів і меншість – шиїтів" [2, с. 161].

Автор доводить, що за перших двох халіфів – Абубекра й Омара – розповсюдження ісламу набирало швидких обертів. Зате при третьому халіфі – Османі справи погіршилися. А ще гірше сталося за четвертого володаря – халіфа Алі, який був зятем та двоюрідним братом Мухаммеда. Саме при ньому почалося невдоволення законною мусульманською владою, підтримане дамаським володарем – Моавією, який оголосив себе незалежним халіфом. Це і привело мусульман до міжусобиць. Незважаючи на те, що після великого кровопролиття Алі вийшов переможцем, а по його смерті віжки правління перебрав на себе його старший син Імам-Гасан (внук пророка Мухаммеда), Моавія вирішив не признавати Гасана правителем. Справа знову дійшла до кровопролиття, в результаті чого переміг Моавія. В результаті перемир'я Імам-Гасан відмовився від влади на відповідних умовах, що були потоптані Моавією. Через декілька років не стало й Імама-Гасана. А дамаський престол захопив його син Язід, намірюючись позбутися конкурентів: Імама-Гусейна, молодшого сина Алі від доньки пророка, Абдуллаха, другого сина Омара та Абдуллаха, сина Зубейра, впливової людини, який віддав синові Атабе територію Медини.

практично з тих пір і точиться запекла, сказати б, суспільно-політична, а не релігійна боротьба між шиїтами та суннітами. Редакційний колектив "Сборника" вважав за потрібне на підставі неспростованих історичних даних пропагувати плюси і мінуси закоріненої ворожнечі, що не має нічого спільного зі справжніми релігійними традиціями. У своїй праці "Перський театр, звідки він узявся і як розвивався" А.Кримський нагадує, що мусульманський рік починається з місяця мохаррема. А оскільки мусульмани ведуть облік часу не за сонцем, а за місяцем, то мохаррем щороку припадає на різний час. "Перші десять днів мохаррема, – пише А.Кримський, – вважається геть у всіх мусульман, у всіх мусульманських сект за святкові, бо попередній місяць "зиль-хидже" присвячується паломництву: прощі до Мекки ("хаддж"), і мохаррем – це вже кінець "хадджу". Але в шиїтів ті десять днів нагадують собою християнську страсну седмицю: присвячені вони оплакуванню страждань усієї сім'ї халіфа Алі, що зазнала кривд як од халіфа Абу-Бакра, так і од халіфа Омара" [2, с. 4].

Однак, зауважує вчений, окрім плачу-голосіння та тужливих процесій у шиїтів під час страсного мохарремського десятидення, особливо в останній день (ашура) влаштовуються драматичні вистави, що знані у європейців під назвою "те'зіє" (траур). Серед персів та азербайджанців цей термін не прижився, оскільки дійства святкового характеру охоплюють усю сукупність того оплакування. В цьому разі йдеться про драматичне відтворення легендарної історії страстей Алієвого дому, що нагадують собою середньовічні католицькі містерії-пасії. Однак, на думку А.Кримського, оці драматизовані обряди ще дуже далекі від справжнього театру. З часом ці традиції занепадають, особливо, коли занепали в XI ст. шиїти-бовеїгиди, а вся Персія і Закавказзя у XV ст. знову опинилися в руках шиїтської династії туркменів Ак-Коюнлу (Білобаранних) на чолі з шахом Узун-Хасаном, володіння якого саме тоді відвідав український купець Афанасій Нікітін, подорож якого описана у публіцистичній праці "Хождение за три моря". У ній сказано: "Поїхав я з Прикаспія, од гори Демавенда – до Рея (Тегерана), і от у Реї (чи десь коло Рея) бачив я мохарремське свято: показували, як убили шаха Гусейна (Шаусеня), що доводився Алієві сином, а Мохаммедові – внуком. Та Гусейнова смерть лягла прокльonom на суннітів, і через те ми бачимо, що навіть тутешніх аж 70 міст (дуже далеких од Кербеля) лежать поруйновані од Бога за свою приналежність до суннітства" [2, с. 9].

Ведучи мову про теперішнє становище релігійної театральної драми у мусульман Персії та Закавказзя, варто зауважити, що супроводжувалося воно в давні часи запаленими свічками, смолоскипами, ковчегами, корогвами, маскарадними групами, гуртами обрядових лицедіїв, самомучениками.

У самій процедурі вистави багато запозичень з індійської драми, що наочно простежується у майстерно зроблених постановці Калідасової "Шякунталі" артистами театру імені Івана Франка.

Починається вистава з пролога. На естраду, або десь з боку естради на казальницю ("мінбер") виходить і сідає на високому кріслі ("корсі") провісник-мулла, або сеїд, що зветься "ровзе-хан", тобто читач страстей. Палкою проповіддю, співучим голосом він намагається викликати сльози у глядачів. Хор хлопчиків, що стоять коло розвеханових ніг, замикають його проповідь співом. В патетичних місцях "розве-хан" риде, а за ним – і слухачі. Після елегантного розвеханового казання, що тягнеться іноді годин з дві, ступають до сцени фанатики у супроводі хорового співу. А вже тоді починається вистава.

Декорації або доволі примітивні, або взагалі відсутні.

Більша частина дослідників азербайджанських релігійних традицій вважає, що містерійному театрові як на терені Персії, так і Азербайджану наближається кінець так само, як і священно-фанатичним процесіям, що відбуваються в мохарремі. Однак, яким жажливим не було б дійство бродячих учасників самокатування, але якось шкода, що зникають народні традиції і всихає коріння давнини, в чому винна перська революція 1908 – 1909 років та перша світова війна, а особливо антирелігійний вплив Радянського Союзу. "Будь-що-будь, – вважає А.Кримський, – етнографи і фольклористи повинні тепер-таки, доки ще не пізно, подбати про те, щоб таке цікаве явище, як драматизовані мухарремські обряди і народжений з них театр було зафіксоване якнайчисленнішими записами. Кожен найдрібніший причиною могли б бути для історика цікавим з того чи іншого погляду" [2, с. 43].

1. Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа. – Вып. 25. – 1898; 2. Кримський А. Перський театр, звідки він узявся і як розвивався. – К, 1919.

ВПЛИВ ПЕРСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ НА ТЕРИТОРІЇ ВІД КИТАЮ ДО УЗБЕРЕЖЖА СЕРЕДЗЕМНОГО МОРЯ У МИНУЛІ ВІКИ

Проведено аналіз впливу перської мови та літератури у VII-XIII ст. хіджри на території Близького й Середнього Сходу – від Туреччини до Індії та Китаю.

The article analyses the impact of the Persian language and literature in XII-XIII century of hijra on the Middle East from Turkey to India and China.

Мова фарсі чи фарсі-дарі, яка є офіційною мовою Ірану, має більш ніж 1500-річну історію, яка разом з історією літератури досягає 1600 років. Ця мова з III ст. хіджри через політичні, історичні та соціальні зміни поступово проникає зі східних та північно-східних районів Іранського нагір'я до центральних, західних та південних районів Ірану, а згодом, за наступні століття, поширюється на території від півострова Індостан до західних провінцій Китаю та у іншому напрямку – до узбережжя Середземного моря, Анатолії та Східної Європи. Перська література є однією з найширше розповсюджених та найглибших літератур в історії людства; літературою, що має дуже довгу історію розвитку, яку впродовж більш ніж 1000 років створювали декілька тисяч поетів та письменників, які написали мільйони віршів і тисячі прозових творів. Перська мова була офіційною мовою діловодства та літератури у країнах і за межами Ірану, в регіонах впливу сусідніх з Іраном імперій та монархій, як от імперії Великих Моголів чи Османської імперії.

Лексикологи, через те, що мова фарсі-дарі на шляху свого розвитку зазнавала змін, поділяють її історію розвитку на три важливі періоди: створення та розвитку – від найдавніших відомих творів, написаних фарсі-дарі, до прийняття ісламу до початку VII ст. хіджри; навчальної фарсі – до кінця XI ст. хіджри; змін та оновлення – від кінця XIII ст. хіджри до сьогодення [7, с. 356–382].

Дамо характеристику кожному з періодів.

1. Період створення та розвитку. Перська мова належить до індо-іранської групи мов індоєвропейської сім'ї, пов'язана з мовою пехлеві – офіційною мовою Ірану за часів Саманідів та давньоперською мовою – офіційною мовою Ірану за часів Ахменідів, походить з групи південно-іранських мов і пов'язана із західною групою мов [5, с. 1829].

Після приходу ісламу, як і інших країнах, відкритих мусульманами, офіційною мовою та мовою діловодства в Ірані на два століття стала арабська мова, але з початку III ст. хіджри, з приходом до влади перших мусульманських правителів Ірану, тобто Тахеридів та Саффаридів, а по тому – Саманідів, потроху мова тих регіонів, що знаходилися під їхньою владою – Хорасану, Систану та Мавераннахру (Заріччя), стала вважатись офіційною. Невелике число поетів та письменників зі Сходу попрямували до шахських дворів і написали там свої твори. Регіоном розповсюдження фарсі-дарі спочатку був схід та північний схід Ірану і більшість з тих письменників та поетів, чиї імена та твори дійшли до нас з часів до нападу монголів, походили з вищезгаданих територій країни, міст Бухара, Самарканд, Герат, Балх, Мерв, Тус, Сарахс, Кайсн, Систан, Нішапур, Біхак та більш далеких міст північного сходу Іранського нагір'я та Хорасану [7, с.356].

Ця мова на протязі свого розвитку відчувала вплив мов та говірок східного Ірану, зокрема, согдійської мови та неіранських мов, особливо арабської мови, яка була мовою культури мусульманських країн. Запозичивши деякі китайські, тюркські слова та слова з мови хінді, через декілька століть фарсі перетворилась на офіційну та літературну мову. Землі, підвладні Саманідам, які правили, принаймні, 100 років, включали частину сучасного Ірану, велику части-

ну сучасного Афганістану і приблизно всю Середню Азію і до деякої міри складали увесь ареал розповсюдження перської мови [4, с.104]. Рух за розширення використання перської мови замість арабської, який почався за часів правління Саманідів у IV столітті хіджри, швидко поширився, і перська мова так само зберегла роль мови діловодства та літератури на просторах територіях, над якими володарювали Газневіди, Сельджукіди та Хорезмшахи [1, с.110].

З VI століття хіджри, з приходом до влади могутньої династії Газневідів, панування яких простягалось на сході аж до віддалених регіонів Індії, та Сельджукідів, які, вже як імперія, поширили свою владу до Малої Азії, перська мова розквітла у якості офіційної мови цих дворів і поширилась на схід та захід від Іранського нагір'я. У цей проміжок часу – від IV до VII століття – хіджри з'явилися найбільші поети Ірану – Рудакі, Фірдоусі, Насер Хосров, Сенайї, Аттар, Сааді, Незамі та Моуляві, і навіть у районах за межами Ірану великі вчені також писали свої твори, назви більшості яких можна знайти у книгах з історії літератури, перською мовою.

2. Період навчальної фарсі. Цей період починається з VII століття хіджри і продовжується до кінця XIII століття хіджри. У цей період зльотів і падіння, перська мова мала особливе значення не лише в Ірані, але й за його межами, і з плином віків досягла свого рівня поширення. На початку VII століття хіджри, Чингізхан зі своїми численними військами напав на Іран з північного сходу, що призвело до того, що за часів правління його та його наступників було вбито декілька мільйонів іранців, знищені великі міста, спалено багато книг та знищені установи багатьох міст. Одним з важливих феноменів цієї епохи було переселення сімей і простого люду – політичних діячів, торговців, містиків та суфіїв, учених – зі сходу Ірану до його південних та західних регіонів та навіть за його межі. Тут треба звернути увагу на те, що існувало два основних центри збереження іранської культури та літератури та перської мови, які відігравали важливу роль у збереженні поетів, письменників та вчених та продовженні життя перської мови та літератури. Спочатку Індія, на території якої існували такі іранські мусульманські держави, як держава коурийських мамлюків, толок мусульманських шахів і султанів Дакану, приймали сотні іранських переселенців, і в VII та VIII столітті хіджри з деяких причин була великою ареною для перської мови та літератури [6, с.98-103].

Одними з груп переселенців, чия діяльність надавала велику допомогу у поширенні ісламу та перської мови та літератури в Індії, треба назвати суфійські династії з орденів Накшбандіє та Чиштіє. Вони складали вірші та писали свої книги та трактати перською мовою, а також спонукали та заохочували своїх мюридів та просто зацікавлених людей до вивчення перської мови. Їхній вплив був таким, що найбільші поети і вчені цієї країни розвивалися саме під впливом цієї (перської) культури, зокрема, Амір Хосров Дехлеві та Амір Хасан Дехлеві, які вважались найкращими перськомовними поетами Індії тієї епохи.

На другий центр збереження перської мови та літератури та плацдарм їхнього поширення, за часів посилення турецьких Сельджуків, починаючи від VII століття

хіджри та періоду володарювання монголів, перетворилась Мала Азія, яка з VI століття хіджри увійшла до імперії Сельджуків і вважалася одним з центрів мови та літератури, і цей процес продовжувався і за часів правління інших урядів цієї країни. Присутність таких видатних особистостей, як Моуляві та його династія, десятків іранських містиків, письменників та поетів, треба вважати причиною привабливості тогочасної Малої Азії. "Загалом, у VII та VIII столітті хіджри більшість книг на території Малої Азії, були написані перською мовою та за допомогою перської графіки, а у вступях до них пояснювалось, що перська мова є більш зрозумілою для усього народу цього краю, ніж арабська" [3, с.35].

"Двір конійських сельджуків зробив перську мову своєю офіційною мовою. Султани з роду сельджуків розмовляли перською мовою і писали нею, і на відміну від турецької мови, яка була мовою розмовною, перська мова також була поширена як адміністративна мова. Турецька мова тогочасних племен не була достатньо розвиненою та підготованою для задоволення потреб уряду та суспільства; румійська мова також вважалася мовою завойованого народу та язичників, і саме через це перська мова стала єдиною можливою офіційною мовою епохи Сельджуків і Малої Азії, і декілька століть була такою у цьому регіоні. вищі стани суспільства писали вірші, книги та розмовляли нею. Листування, проповідання, навчання також велися перською мовою, і в цей час, окрім книг, які були написані на місці, були переписані тисячі примірників інших перських текстів, помітна кількість яких зараз знаходяться і в турецьких бібліотеках, і в наукових центрах Ірану, Європи та Америки, і усі ці документи свідчать про вплив перської мови у цьому регіоні [3, с.25-26].

У будь-якому разі, як казав Бертельс, "література часів правління Сельджуків, яка також була дуже поширена і за межами кордонів території, на якій вони правили, справила значний вплив на розвиток літератури багатьох народів Близького та Середнього Сходу, і треба сказати, що цей вплив можна побачити у деяких місцях аж до середини XIX століття від Р. Х." [2, с.302].

Період з IX до XII століття хіджри, тобто часи Тимуридів та Сефевідів, також є періодом поширення перської поезії та літератури. У цей період панування перської мови в Індії, Малій Азії та на всій території Ірану поширилось до такої міри, яка після цієї епохи вже досягнута не була [5, с.1826].

Поширення перської мови та літератури від найвіддаленіших східних регіонів, тобто провінції Сін Цянь у Китаї разом з містами та провінціями Індії та Мавераннахру (Середня Азія) централізованим у Кашкарі, з такими містами та письменниками, як Саад ад-Дін Кашкарі до найвіддаленіших західних країн, яких досягли мусульмани, таких як Сербія, за цієї епохи є дуже значним і неповторним в історії.

В Індії від X століття хіджри, різні індійські або Бабуридські династії створили велику імперію. Вони були одними з найбагатших країн в історії людства і витратили частину свого казкового багатства через любов до перської літератури. У результаті, міста та провінції тогочасної Індії стали першочерговими центрами розвитку перської мови, літератури та поезії, а тисячі індійських поетів писали перською мовою, і навіть сотні іранців за часів Сефевідів переїхали до цієї країни та досягли багатства та добробуту. Кількість поетів і письменників в Індії у цей період через велику їх кількість, не піддається підрахунку, як не можна точно підрахувати і кількість написаних перською мовою бейтів, наукових та художніх творів. Перська література в Індії X-XII століття хіджри має багату історію і є свідком появи такої постаті, як Беділь Пехлеві. Без перебільшення, слід

сказати, що правильне розуміння історії та культури Індії без вивчення перськомовних творів, таких, як історичні, наукові книги, переклади та інших творів неможливе, а вплив перської мови та літератури на півострові не можна дослідити у такій короткій статті, як ця, і вже лише побіжний погляд на імена вчених, письменників, поетів та правителів, що писали перською мовою, та їхні незчисленні твори, а також вражаючий вплив перської мови та літератури на мову хінді, який став причиною появи великої мови мусульман сьогоднішніх Індії та Пакистану, тобто мови урду, може стати підтвердженням у цій дискусії.

Проте з VIII століття хіджри, на території Малої Азії та Анатолії сформувалась Османська імперія, яка проіснувала приблизно шість століть. З тридцяти шести падишахів Османської імперії, до середини XIV століття хіджри, велике число їх самі складали вірші перською мовою або були популяризаторами та покровителями перської мови при своїх дворах. При дворі та в офіційних адміністративних закладах перська мова була надзвичайно широко розповсюджена і кожен, освічений і неосвічений, знав напам'ять сотні і тисячі віршів перських поетів, і сміливо можна сказати, що у кожній сім'ї був повний збірник Сааді та Хафеза. Навіть в XIII та на початку XIV століття хіджри, "Голестан" Сааді був однією з навчальних книг у мактабах Османської імперії. Окрім цього, оскільки перська мова в цій великій імперії використовувалась як офіційна мова держави та аристократії на всій території, то навіть на території сьогоднішніх Сербії, Боснії та Герцеговини, які були частиною володінь Османів, були поширені перська мова та твори великих людей Ірану, особливо Сааді, Моуляві та Хафеза, а у сім'ях знаті її вивчали [3, с.189-191].

3. Період змін та оновлення. Цей період починається з кінця XIII століття місячної хіджри, тобто епохи правління Каджарів в Ірані. Через проведення європейськими державами, особливо Англією в Індії та царським урядом Росії на північних кордонах Ірану політики зловживання впливом, а також, згодом, через розпад Османської держави на заході Азії, перська мова поступово втратила свій вплив у цих регіонах і їх зв'язок та єдність з Іраном перервалися. Не дивлячись на це, "мабуть не буде перебільшенням, якщо сказати, що сьогодні, кількість тих, хто розмовляє перською або знає її у країнах Середнього Сходу та Індії переважає населення Ірану у декілька разів. Заман Абдольхалек Хамед, відомий турецький поет, у письмі, надісланому ним з Індії, яке було напечатано у "Джарейд", написав, що якщо хтось знає англійську чи перську, він може вільно подорожувати по Індії, і так само в Османській імперії" [3, с.190].

В Ірані, у результаті впливу західної культури та відносин Ірану з європейськими країнами різними шляхами, як от, технологія друку, газети, переклади з європейських мов, заснування шкіл нового типу, відрядження студентів до Європи і т. ін., перська мова зазнала багатьох змін, які можна добре побачити, порівнявши її з іншими видами перської мови, тобто афганською дарі таджицькою. Звісно, цей розділ мови належить до сфери, розглянутої у статті Ханлярі.

У будь-якому разі, за словами професора Ханлярі, "доля цієї мови розчинила країну від Делі до Константинополя та від Фергани до Багдада, а османські та індійські падишахи вважали своє знання цієї мови мистецтвом та підставою для гордості" [8, с.167].

1. *Бакері Мехрі*. Історія перської мови. – Тегеран, 1378; 2. *Бертельс Ю.Е.* Історія перської літератури. – Тегеран, 1375; 3. *Мейфтах Ельхаме, Валі Вах-хаб*. Погляд на вплив на поширення перської мови та літератури у Туреччині. – Тегеран, 1374; 4. *Заррінкуб Абдольхосейн*. Dombāle-ye ruzegārān-e Irān. – Тегеран, 1375; 5. *Мосахіб Коламхосейн*. Енциклопедія перської мови. – Тегеран, 1371; 6. *Сафа Забіхоллах*. Історія літератури в Ірані – Тегеран, 1373; 7. *Ханлярі Парвіз*. Історія перської мови. – Тегеран, 1377; 8. *Ханлярі Парвіз*. Мовознавство та перська мова. – Тегеран, 1373.

РЕЦЕНЗІЇ

ГОВОРІМО ЯПОНСЬКОЮ

Андрій Медведів. *Українсько-англійсько-японський розмовник* / За ред. Йоко Тойофуку, М. Федоришина. – Л.: Вид-во нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2005. – 204 с.

Очевидно, що для нормального забезпечення викладання та вивчення іноземної мови потрібні навчальні матеріали: підручники, посібники тощо. Останнім часом, після активізації стосунків між Україною та Японією, великий інтерес як серед спеціалістів, так і серед студентів викликає японська мова – у ВНЗ відкриваються нові відділення та кафедри, присвячені викладанню японської мови, з'являються нові курси, поширюється викладання японської у середній школі. Разом з тим, відчувається брак тих самих навчальних матеріалів, якими могли б користуватись викладачі та студенти. Безперечно, зараз, в епоху цифрових технологій та швидкісного зв'язку не велика проблема дістати закордонні матеріали: англословні або японословні. Дехто навіть надає перевагу саме цим виданням: мовляв, хто краще ніж японці розуміється на японській мові? Не заперечуючи, в принципі, правильність цієї думки, а також не відкидаючи усіх достоїнств закордонних видань, маємо, все ж таки, зазначити, що, як і будь-яка мова, українська має цілий ряд особливостей, що відрізняють її від інших і, безперечно, впливають на спосіб мислення її носіїв. Це доводить думку про потрібність посібника, орієнтованого саме на українського користувача, який враховував би особливості української ментальності та мав би на меті вирішити складності при вивченні японської мови, які характерні саме для українця. Однією з перших спроб створення такого посібника є українсько-англійсько-японський розмовник, укладений А. Медведєвим.

32 теми, з яких складається розмовник, об'єднані у 5 груп: "Дещо про себе", "Мій побут", "Наші культурні розваги", "Ми хочемо подорожувати", "У новому місті". У власне тематичних блоках досить повно та глибоко представлено пласт лексики, необхідний як для щоденного спілкування, так і той, що використовується у особливих випадках: "На митниці", "Як поміняти гроші", "Влаштування до готелю" тощо. Особливістю розмовника є його структура: "З лівої сторони сторінки записані речення українською мовою. З правого боку показано переклад українського речення японською мовою. Японський текст записано японськими ієрогліфами та знаками КАНИ. Під кожним реченням японською мовою наведено вимову всіх слів в українській транскрипції" (с.13).

Важко заперечити доцільність такої структури при написанні розмовника: вона більш ніж достатньо відповідає своїй меті. Окрім тематичної частини в розмовник включено додатки, у які містять короткий опис фонетики, лексики та граматики японської мови, загальну інформацію про Японію, адміністративний поділ, столицю Японії Токіо тощо. Це дозволяє використовувати його не лише при вивченні японської мови, а і при викладанні спеціальних курсів, напри-

клад, таких як "Лінгвокраїнознавство Японії", "Географія Японії" тощо.

Певні зауваження викликають, однак, способи передачі японських слів українською транскрипцією, запропоновані у даному розмовнику. По-перше, важко погодитись з доцільністю передачі довгих приголосних японської мови за допомогою подвоєння: 有り難う"аріґатоо" (С. 17), レコード"рекоодо" (с.68), バレーボール"бареебоору" (С. 92),

いいえ、あまり遠くありません。かなり近いです"ііе, амарі тооку арімасен. Канарі цікай дес" (С. 140) тощо. Якщо читати ці буквосполучення за українськими правилами, то у людини, незнайомої з особливостями фонетичної системи японської мови, може склестись хибне уявлення про звучання цих лексем.

По-друге, певні зауваження викликають способи передачі звучання деяких конкретних знаків КАНА японської мови:

1) ち"ці" –今日は"конніці-ва" (с.17), 一番"іцібан" (С. 81), 貴方のチームは何位にはいましたか"аната но цііму-ва нан'і-ні хайрімасіта ка" (С. 94) тощо;

2) す"с" –全部で五人です"дзембу-де ґонін дес" (с.21), いくらですか"ікура дес ка" (с.53).

Досить важко погодитись, що українське буквосполучення "ці" передає ті звуки, які входять до складу, що позначається знаком ち. Що стосується другого пункту, то, на нашу думку, складці краще було б передати як "су", адже, як відомо, в японській мові практично всі склади відкриті.

Ні в якому разі не претендуючи на істинність в останній інстанції та не заперечуючи позитивних рис аналізованого розмовника, ми хотіли б просто звернути увагу на відсутність у вітчизняній японістиці уніфікованих правил передачі японських слів українською транскрипцією. Це велика проблема, і вона, швидше за все, ще не скоро буде вирішена. Тому поки що, здається, було б доцільно передавати японські слова за допомогою транскрипції на основі латинської графіки. По-перше, вона була розроблена самими японцями і, тому, очевидно, достатньо точно передає особливості японської фонетики. По-друге, дуже прості правила читання роблять її доступною практично для будь-якої людини, яка має певне уявлення про латинську графіку.

У будь-якому разі, будучи "першою спробою ознайомити українського читача з основами японського розмовного стилю" (с.13), даний розмовник є помітним кроком у розвитку вітчизняної японістики. Він, поза всяким сумнівом, стане у нагоді всім, хто цікавиться Японією та японською мовою.

А. Букрієнко, асист.

З ДАВНИНИ – У СУЧАСНІСТЬ...

Збірка старих і нових японських пісень: поетична антологія. (905-913 рр.) "кокін-вака-сю" ("кокін-сю") / Передмова, переклад з японської та коментарі І. Бондаренка. – К.: Факт, 2006. – 1280 с.

Серед пам'яток класичної японської поезії визначне місце по праву займає антологія "КОКІН-ВАКА-СЮ", написана у 10 столітті за наказом імператора Дай'го (роки правл.: 897-930). Більше того, цю збірку без перебільшень можна назвати іднією з найкращих поетичних збірок в історії не лише японської, але і світової поезії. Довгий час цей величезний скарб був доступним для українських шанувальників лише у перекладах іншими мовами, і от у 2006 році вийшов повний переклад цієї антології І. Бондаренка. Зайве говорити про значення та роль цієї книжки для української літератури та культури зокрема, їх важко переоцінити.

Особливе місце у збірці займає передмова Кі-но Цураюкі, одна з перших в історії японської літератури теоретичних робіт, яка стала своєрідним маніфестом, що виражав ідею та сутність тогочасної японської поезії. На думку Кі-но Цураюкі, та, здається, на думку всіх освічених людей того часу, поезія – це витвір богів: "Пісні виникли ще в ті часи, коли тільки-но з'явилися небо і земля. Саме тоді народилась пісня про те, як під плавучим небесним мостом з'єдналися два божества – чоловік та жінка" (С. 37). Тут ідеться про синтоїстських богів Ідзанами-но Мікото та Ідзанаґі-но Мікото – творців Японії. Таким чином поєднуючи два акти творення, автор ніби говорить: "Ямато (Японія) народилась разом з поезією. Ямато неможливо уявити без поезії". Недаремно ж японською мовою традиційні японські вірші називаються *вака*, тобто "японські пісні".

"Японські пісні! – читаємо в іншій передмові, що належить перу ще одного визначного діяча японської літератури, Кі-но Йосімоті, – Ґрунтом для їхнього коріння є серце, проростаючи з якого, розквітають вони лісом квітів-слів. Відколи існують на землі люди, не можуть

вони залишатися байдужими. Як радість і горе швидко змінюють одне одного, так само легко змінюються і їхні переконання. Зароджується в серці почуття, і пісні набуває словесної форми. Саме тому голос щасливої людини звучить радісно, а ті, хто дорікає долі, складають сумні пісні" (С. 67). Ця дещо довга цитата потрібна, щоб зрозуміти принцип укладання японських поетичних збірок взагалі, і даної антології зокрема. "КОКІН-ВАКА-СЮ" складається із XX сувоїв, кожен з яких має на меті передати певний особливий момент або настрій: "Весняні пісні", "Літні пісні", "Осінні пісні", "Зимові пісні", "Пісні-вітання", "Пісні розлуки", "Подорожні пісні", "Пісні кохання", "Пісні скорботи" тощо. Окреме місце займають додаткові пісні, включені до основного списку з сімейних поетичних збірань. Найбільше тут, звичайно, "Пісень кохання."

Для тих читачів, які знають або вивчають японську мову, подано оригінали усіх віршів та передмов, які супроводжуються фонетичною транскрипцією (фуріґаною), що має на меті полегшити прочитання та розуміння застарілих слів та граматичних зворотів, які в сучасній мові не вживаються.

На особливу увагу та подяку заслуговують окремі покажчики, укладені перекладачем і подані в кінці книжки: "Покажчик історичних осіб, богів та міфічних істот", "Покажчик географічних назв", "Покажчик японських термінів та реалій", "Покажчик імен авторів віршів". Вони дозволяють сприймати та розуміти текст не тільки професіоналам, спеціалістам з історії, міфології та літератури Японії, а і тим людям, які не мають ґрунтовних знань у даній галузі.

А. Букрієнко, К. Комісаров, асист.

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СХІДНІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Випуск 12

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Засновник та видавець – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Свідоцтво Міністерства інформації України про державну реєстрацію засобів масової інформації КІ № 251 від 31.10.97. Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", директор Г.Л.Новікова. Адреса ВПЦ: 01601, Київ, б-р Тараса Шевченка, 14, кімн. 43. ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28

Підписано до друку 18.10.07. Формат 60x84^{1/8}. Вид. № 354. Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 500. Ум. друк. арк. 10,0. Обл.-вид. арк. 9,63. Зам. № 27-4145.

Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"

01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43

☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; (38044) 239 31 58; факс (38044) 239 31 28

E-mail: vydav_polygraph@univ.kiev.ua

WWW: <http://vpc.univ.kiev.ua>